

VALLÁSI és EGYHÁZI

T Á R.

III-dik Fűzet.

Pesten.

Esztergami k. Beimel József betűvel 1833.

Egri Fő Templom.

berem! én oda vagyok; tovább nem birnak térdeim. Veszteni akar bennünket az Úr, hogy kilökött kertjéből“ — monda, 's könyük csordulának szemeiből.

„Viseld csendesen a' terhet, szerencsétlen asszony — mond Ádám — nem ez fog éltedben az utolsó lenni. 'S az Úr ellen ne emeld szavadat; tudod, rettenetes az Úr, ha ellene törsz. Ha veszteni akarna, nem teremte; 's ott színe előtt terít vala földre, ha akarja“ — monda, 's kezén fogá gyengült nőjét, 's így balagának sokáig.

„Feltevém magamban,
 hogy ügyelendek utaimra;
 hogy ne vétsek nyelvemmel,
 megfékezem számat.
 Elnémultam, csendesen hallgaték;
 de gyötrelmem szaporodott.
 Életem semmi előtted;
 Gőz az ember, bármi erősen álljon,
 's még is árnyék után futoz;
 nagy zajjal hiúságok után:
 's én mit reméljek itt?
 Úr! tehozzád reményem;
 szabadíts meg minden vétkeimtől.
 Én hallgatok; nem nyitom meg ajkimat;
 hisz' te akartad így.

Vedd el rólam csapásaidat;
 ha kezed csap, elveszek.
 Halld meg, Úr! imádságomat;
 figyelj esdeklésemre;
 ne vonulj el könyűim elől:
 hisz' vándor vagyok előtted,
 idegen, mint minden atyáim.
 Szünj engem üldeni, hogy enyhüljek,
 mielőtt eltűnjek, 's nem leszek.
 Mutasd ki az ösvényt, mellyen járdaljak.“

És ime! egy távolról kékellő hegy nyult el most szemeik előtt. „Addig — mond Ádám — addig kell még lépdelnünk, szerencsétlen társ, hogy pihenésnek adjuk magunkat.“ A' remény, 's felingerlett vágy erőt önte most az elgyengültnek térdeibe, 's léptei gyorsab-
 bak levének.

Ott állának az emelkedő hegy' virágos alján. Patak csergedezett alá a' hegy' csavar-
 gós üblein, 's egy árnyékos czéder alá tele-
 pedének a' fáradt vándorok; megmosódván a'
 patak' vizében, szomjúkat olták. Majd felba-
 lagának egy halomra, mellyen gyümölcsöt pil-
 lanta Éva meg.

„Oh kedves! — mond Éva — elveszett
 Edenünk' képe újul meg előttem, 's édeskeser
 érzetekkel elegy hatja meg szívemet“

'S felérvén a' halomra

„Szomjam oltva ugyan, de az éhvágy kívántatja velem a' fa' gyümölcsét. Rettenetes aggalmam, vehetek - e róla?“ mond Éva leszegzett szemekkel.

„Ezt nem tiltá meg az Úr — felel Ádám 's vón a' fa' gyümölcséből, 's oda nyujt belőle Évának 's példájával bátorítá őt az evésre. Ettenek. De Éva keserlé a' vadon' gyümölcsét: „ah! mond, ez nem Eden' gyümölcse.“ — Nem, felel Ádám, 's ollyant már enni nem fogunk. Keserű orvosolja csak az édes méreg' ártalmát.“

„Mint fáj az nekem, kedves férj, — mond Éva — hogy én neked halál' mérgét nyújtám Edenben; te nekem Eden' árnyképében tápláló gyümölcsöt adsz.“

„Úzd távol magadtól e' kinzó képet. Te a' mérget magad kóstolád előszer 's jó szívvel nyujtád azt nekem, 's én tudva vevém azt el kezedből. Hányan leendnek elfajult lányaid közül, kik azzal, a' nélkül hogy izlelnék magok, gonosz szívvel emésztik férjeiket, a' tudatlanokat!“

A' mint evének, látá Éva az égben feletük viaskodni két madarat.

„Ezek az Edenben beh édesen csipkedék egymást — mond — most beh dühösen csápnak egymásra!“ 'S a' mint mondá, egyik a' vi-

askodók közül lábának elébe hullott véresen.
 „Szegény! monda, 's felemelé. Még vergődék a' szárnyas; majd gyengébben pihege, míg nem mervedten hidegült az asszony' kezében.

„Egek! mi ez? felkiált, 's életet iparkodék belehelni a' már párátlan állatba.

„Ez a' halál — mond a' férj — az enyészet; a' megérdemlett átok' munkája.“

„S így halnánk el mi is?“ kérdé borzadva az asszony — te is, kedves férj?“

„Hiszem, felel Ádám — mozdulatlanok leszünk, 's meghülünk mint ez a' szárnyas itt. De bennünk az Úr szelleme; ez, hiszem, nem hal el. Bocsásd őt a' földre, hogy térjen porába, miként majdan mi is.“

Éva elbocsátá a' madarat, de szívébe mélyen hata a' halál' képe 's reszkedett. — 'S most egy őz iramlott el mellettük a' patak' hosszában, távol kikerülve az embert.

„Irgalmas Isten! kiált Éva — ez az Edenben olly szelíd állat, melly magát úgy engedte simítgatni, milly vadul fűt el most előlünk! mint kerül bennünk! 's ő Edenben mindig sarkamban volt.

„Ez is a' vétek' díja, 's az átok' szomorú következése — mond Ádám. — Hiszed, maradékaink nem épen így fogják egymást kerülni, gyűlölve, félve, üldve egymást, egymás

ellen folyvást gyanakodva, incselkedve, egyaránt bűnösök, egyaránt gonoszok, egyaránt nyugtalanok mindnyájan?“

„S én, mond Éva, én is megdöbbenék azt vélvén hogy nekem szökik. Mi máskép' volt ez Edenben! elébe futék a' felém szaladónak; 's ő elémbe mint asszonya, mint anyja felé.“

„S most megijedtél tőle, mert bűnös vagy. Oh, a' bűn mindentől ijedez; csak az ártatlan előtt ismeretlen minden félelem.“

A' nap hanyatlék 's est lőn. Leheveredének vándoraink a' gyepre, hogy alugyanak. De hűves volt az est' levege, csípősök a' harmat' cseppjei. Felvevék tehát a' júhbórt, mellyet ada nékik az Úr, 's testük' gyengéb tagjait takarák vele 's elalvának. De Éva gyakorta ijedezett; fel felsikoltott. Majd beszélni kezdé a' félig ébren férjnek, hogy a' holt madár 's a' szaladó őz jelenének meg előtte, 's ő igen megrémült.

„Milly édesek, milly csendesek valának álmaim a' gyönyör' kertjében! milly nehezek, milly zavartak 's háborgatók most!“

„Olyanok az ártatlanság' álmai, mond Ádám. — A' véték megzavarta elménket, 's gondolatainkkal álmaink is kinzóinkká levének.

De túrj, kedves nő! a' békes türes enyhíteni fogja aggalmainkat, 's majd megszokjuk az élet' viszontagságait.“ — Békesen hallgatott el Éva, 's most jótévőbb álom nyomta be szemeit.

Ádám korábban ébredt 's felsietett a' halomra látni a' korányt, 's hajnalott már. De most szellem lebegett körülte, mint Isten' szelleme Edenben. Ádám térdre bukott 's imáda a' tünetet.

„Itt nem vagytok bátorságban — mond a' lég' szózata — tovább kell mennetek. Fel e' bércz' oldalán, 's majd túl azon barlangra találtok, melly alkalmas szállást fog adni tinétek. Körülötte vad gyümölcses virúl, 's alatta forrás kinálkozik. Ott uj hazátok, ott telepdedetek.“ Monda, 's ellebegett a' szellem.

Ádám visszasiete a' már ébredő nőhez; gyümölcsset víve magával a' fa' lombjairól.

„Kelj, mond, hívem! Isten' angyala jelenék meg a' reg' hajnalán 's tovább készst mennünk, hol majd alkalmas szállásra találunk. — Oh bizony még is jó, még is irgalmas Istenünk; nem egészen hagyott el bennünk vándor napjainkban. Bizzál hű nő, az Úr most is vigyáz felettünk, 's kire ő vigyáz, az nincs elhagyatva.“

'S evén a' gyümölcsből, és iván a' patak, vizéből, tovább indultak. De Ádám a' földön fekvő galyok közül kettőt kiválaszta, magának

egyed, és vándortársának egyed, segédül az út nehezsége ellen.

Mint a' bércz' oldalán haladtak, nagy robajjal törtettek a' bérczről alá a' tigris és oroszlan, rettenetes ordítással és düht szikrázó szemekkel kergetve egymást. — „Milly dühösök! mond Éva, 's férje' oldala mellé símult, 's mindketten egy platen melié vonák el magokat a' bősültek elől.

„Ládd Éva mond Ádám, mit tere a' vétek! Nem nyájasan szívelték-e egymást e' különben gyönyörű állatok Edenben? Nem együtt feküdt-e farkas a' báránnyal, parducz a' kecskével? nem együtt társalkodtak-e a' tinó és az oroszlan 's a' juh? nem mi fenytettük-e őket, 's nem engedelmeskedtek-e ők nekünk csak kis újunk' emeltére is? — Ah! a' vétek mindent elvadított körülttünk, 's minket eltölte féltékenységgel.“

Éva' könyűji potyogtanak; de Ádám sejtve a' gyengének illetődését, vigasztalá őt, magasztalva az Úr' irgalmát, 's békes tűrést ajánlva az asszonynak.

„Ah, mond Éva, mélyen sohatjva — nehezen fekszik a' vétek' sulya szívemen, midőn mindenütt látom annak rettenetes következését.“

De most két részről, onnan egy kutya, innen egy bárány omlának hirtelen az asszony

ellé, az egy vadkantól, ez egy farkastól űzette. Oda simulának az asszony mellé a' hű kutya és a' szelíd bárány, oltalmat keresve oldalánál. De a' kan mérészen törtete, nem félve az embert, zsákmánya után. Ádám neki méri gallyát és szerencsésen találá a' fene vadat. A' farkast a' neki bátorodott kutya vevé űzőbe 's elhajtá azt; de ismét visszatére a' bárányhoz, melly folyvást az asszony mellett maradt.

„Szegény bárányka, mond Éva simogatva gyapjas hátát a' szelid állatnak — te nem vadultál el. Jer, te légy az én vigaszom, mikor lelkem előtt megújul a' vétek' rettenetes képe.“

A' kutyát Ádám simogatta. „Ez leszen, mond, a' mi örünk; a' gyengébb ellenséget el ő fogja űzni körünktől; az erősb jöttére ő tesszen bennünk ugatásával figyelmetesekké, 's mi azalatt biztonyba vehetjük magunkat.“

Mondá, 's a' barlang előtt állának. — Körösleg a' halmon juhok legeltenek, 's kiválva egy a' nyájból örömet jelentő mégéssel ögyelge alá, 's Éva' báránya viszonzva a' mégést tánczolva ugrált feléje, 's ott terme hasa alatt és szívta az édes tögyet.

„Ez a' te anyád, báránykám“, mond Éva, és megsimítá a' felvidult anyát, melly neki most kezét nyalogatta. Majd az egész nyáj leögyelge a' barlang' torkához 's körülvevé a' jövényeket, 's vig mégéssel jelenté örömét.

Ádám és Éva közöttük járva simítgaták a' nyájas gypjasokat, 's Évának nőttön nőtt öröme, első öröme a' szomorú eset után.

'S most megszállák a' barlangot 's elrendelek uj hajlékukat.

Gyönyörűn virult a' nyári ég 's érett gyümölcsök mosolyogtak a' fákról; a' forrás tisztán ömledezék a' szikla' oldalából, 's majd két ágra oszolva körülvevé 's öntöze a' nyáj' legelőjét. Majd tehének is és kecskék járulának a' kör lakójához, 's megmaradtak az ember' társaságában.

„Ez, mond Éva, kicsi képe az elveszett Edennek. Elég a' vétkes embernek“. 'S most leborultak mindketten a' hideg sziklára 's imádkák az Úr' irgalmát.

Hol volt ez az Edent pótoló virány? a' föld mellyik részén virult az első emberpár' lakhelye, uj világa 's hazája? — Hasztalan kérdezed. Az özönvíz, melly egykor elboríta, pusztította mindent, irigylé tőlünk ennek tudását; elmosta, valamint Edennek, úgy Eden' mássának is színét. Ceylon' szigete, mondják, fentartja maiglan Ádám hidját, fen Ábel sírjának emlékét. Ki tudja, nem későbbi regék-e ezek?

A' nyár kevés aggalmat szerze összüleinknek: a' külön 's külön nemű és fajtu fák váltva érlelek gyümölcsöseit. A' fába esapott vilám meggyujtá a' fát; 's az egymásba ütközött

sziklák szikrákat hánytak, 's megtaníták ősatyánkat, miként kelljen tüzet éleszteni. A' meg nem emésztett 's fáján aszott gyümölcs lőn téli eledele a' párnak, úgy a' nyáj' teje. 'S majd emberkéz kezdé azt tenni, mit a' természet némelly esetekben teve. Lassanként uj nemei lettek ismeretesek az életnek; uj szükségek támadtak és uj szerek találtattak fel. Majd született az első emberfi, 's az első emberfiban az első embergyilkos is.

II.

R e l i g i o.

H i t

Egymás iránti közhitelen épülvén az emberiség' boldogságának nagy épülete; látván egyszerűs mind hányszor 's melly gonoszul játszadja meg ember embertársát: felette vigyázónak kell lennünk, kinek, miben, 's mennyit higgyünk. Itt is, mint minden dolgainkban legyen az ész és tapasztalás vezérünk 's tévedéseink ritkábbak, hasznaink 's örömeink bizonyosabbak és számosabbak lesznek.

Higgyen a' fiú 's leány atyának és anyának. A' gondviselés ezekre bizá őket a' még tehetetlen gyenge korban; nálok nélkül naponként veszedelmeztetnék testi és erkölcsi létöket. Ez a' hitel a' természettől öntetett a' kisednek keblébe. Vad atya, anya volna az, ki magzatit megcsalhatná 's hála! illy emberszörnyek ritkábbak a' természet' egyéb szörnyeinel.

Atyák! anyák! becsüljétek az Istentől reátok ruházott szülei hatalmat; becsüljétek az ártatlanság' könnyhiszelméjét! ti vagytok kis-

dedtségükben gyermekeiteknek istenök ; titeket ismernek , hozzátok vonulnak szeretettel , bizalommal , hódolással a' természet' biztos ösztönénél fogva , még minekelőtte mennyei atyokról tudnának valamit. Kövessétek Istent , a' mindenség' kegyes gondosságu attyát ; hallgassátok a' természet szavát , melly , ha valahol , a' ti sziveitekben hangzik leghatalmasabbban , legvilágosabban : szeretettel tellyes szívet nyissatok önhasonlatosságtoknak : ti Isten' képe vagytok , gyermekeitek a' ti képetek. De bölcsesség vezérelje a' szeretetet. El ne ragadjon ez bennetek annak szava' ellenére , ne talán csupa vakszeretetből tépjétek szélt boldogságukat már csirájában. Szülőknek nem lehet fájdalmasb kín a' lelkismeret' azon szavánál , melly azt sugja keményen vádolva ténétek : gyermekitek romlottságuknak oka ti vagytok ! Nem fekszik emberen átok nehezebben mint a' gyermeki átok , mert nem egy is igazságosabban ! Ne éljetez magzatitok' könnyhiszelmükkel vissza : a' természet önté azt az ő gyenge szívükbe a' legszentebb atya' intézése szerint. Legyen az szent előttetek , és ti istenek vagytok és isteni örömek fakadoznak ősz korotoknak a' jó nevelt gyermekekből.

„A' bölcs fiú attyának dicsősége ; megörvendeztetí őt , 's tanúja néki. — A' gonosz fiú attyának haragja , 's anyyának szomorúsága.“

1) „Ne kételkedjél oktatni fiadat; 's az igét megőriző fiu veszélyen kívül vagyon.“

„Hallgass fiú! atyád' fenytékére; és anyád' hagyásait el ne műlaszd; kösd azokat szivedre és vedd körül velek torkodat; szüntelen legyen nyelveden. Jártadban veled járjanak; altadban őrizzenek, 's ébredtedben velek beszél-gess: mert a' parancs lámpa, és a' törvény vi-lágosság, és élet' ösvénye a' fenyték' dorgá-lása.“

„A' ki attyát becsúli, örvend gyermekei-ben; imádságának napján meghallgattatik. A' ki becsúli attyát, hosszabb életet él; és ki engedelmes attyához, enyhíti annyát. Tétben és beszédben és minden türedelemben tiszteld atyádot: hogy reád szálljon áldása, és maradjon mind végig rajtad. Az atyai áldás a' fiúk házaiknak erőségük; az anyai átok megrázza azoknak alapjokat. Ne dicsekedjél atyád' gyalázatában; az ő gyalázata neked disztelen: mert az ember' dicsósége attyának tiszteletéből vagyon; 's dicstelensége a' fiunak a' tisztelet-len atya. Fiú! gyámolyd, vedd fel atyád öregségét; és ne keserítsd őt életében. És ha elfogy értelme, kéméld őt, és ne vesd meg őt érezvén erődöt. Jót vészesz anyád' vétké-ért; épülni fogsz igazságban, és viszontag-ságaidban nem fogsz elhagyatni, 's miként

a' jég derültkor, úgy olvadnak fel vétkeid. Hah! melly gyalázatos hírű az, ki atyát elhagyja; 's Isten' átka az anyakeserítő felett!“

„A' ki szereti fiját, folytatja a' fenyítéket, hogy örvendjen végnapjaiban és ne kopogjon idegen ajtókon. A' ki oktatja fiját, dicsőítetni fog benne, és cselédei között tiszteletben tartatik. A' ki oktatja fiát, irigyletre gerjeszti ellenségét, de barátit tiszteletére. Meghalt az atya 's még is mintha nem halt volna meg: mert magához hasonlót hagyott maga után.“

„Éltében látta és örvendett benne; halála' órájában nem szomorkodott, és meg nem szégyenült ellenségei előtt: mert házának védőt hagyott az ellenség ellen, és barátinak nyájasságot.“

Fiúk! engedelmeskedjétek szüleiteknek az Urban; mert ez igazságos. Tiszteljed atyádat, és anyádat, melly első parancs az ígéletben; hogy jól legyen dolgod, és hosszú életü légy a' földön. És ti szülék, ne gerjesszétek haragra fiaitokat, hanem neveljétek őket az Ur' intézete és fenyítéke szerint.“

Mind ezek a' legrégibb bölcseknek velős mondataik; 's igazságokat nagy mértékben bizonyítja a' történet és a' mindennapi tapasztalás. De mi ma felette dolgozunk, hogy gyermekeink ne higgyék, és sok, fájdalom! örömet nem hiszi.

Már ez a' gyermeki hit, melyet maga a' természet oltott a' kisdedek' sziveibe, természetesen munkál is a' gyenge lelkekben, hanemha kül akadályokra talál. Ezen kül akadályok között a' legközelebbik magoktól a' szüléktől származhatnak: ha a' szülék akármilyen módon megjátszadják gyermekeik' egyszerű gondtalan hitüket.

Legközönségesebb vétjük itt a' szüléknek kettőben látszik: egyik az adott oktatással, fenyítéssel ellenkező életmódban; mikor, Pál szerint, tiltják a' lopást és magok tolvajok; a' hazugságot és magok hazugok 'stb. Másik a' nem tellyesített ígéretekben és fenyegetődzésekben: a' szülék hirtelen felhevülésükben majd ígéretekkel kecsegtetik, majd fenyegetődzésekkel ijesztegetik kisdedeiket, melyeket alig tesznek, már is felednek. Ollykor szemekből olvashatná az ember, hogy belsőleg már akkor meghazudtolják magokat, mikor ígérnek vagy fenyegetnek. Kiesinségnek látszik ez első tekintettel, 's azért sokaknál majd nem szokássá vált, de bizonyosan sokszor igen rossz következtetésekkel jár. Még gonoszabb az első: nincs rátabb ellenmondás mint az, mely a' beszéd, tanítás és az élet cselekedetek között fordul elé: a' ki mást munkásságra, mértékletességre tanít, 's maga munkátlan henyeségben, dobzódásban tölti életét: a' lehitvá-

nyabb, legnevetsegebb ember a' világon. Ha még a' játékszinben is csak az indít sirásra, a' ki maga is sir: minél inkább az életben csak az vezérelhet másokat jóra, igazra, a' ki maga is jó, igaz. A' sokat fecsegő, semmit nem tevő; a' beszédben kátoskodó, életében epicúruskodó nevelőnek szavai fogatlan oszlanak el a' levegőben, mert nyomatékok nincsen.

Már a' kisdéd ezen akadályok mellett is hiszen egy ideig szüleinek, mit is tegyen a' magával tehetetlen embercse egyebet. De majd megnyílnak szemei; feltámadnak a' puszta szóval tiltott dolgok iránt vágyai és — látván az ellenkező példákat szüleiben, vagy az ígéreteknek és fenyegetéseknek hiúságukat — túl ered a' gyermeki hűség', engedelmesség' korlátain: 's merészen teszi azt, mire ingerei hajlanak 's a' példák bátorítanak. Mit szabadon engednek magoknak az erősök, mért ne engedjék magoknak azt a' gyengék?

Higgyen a' tanítvány tanítójának. — Az emberi természet' általános szüksége alapja az emberiség azon szerkeződésének, mellynél fogva egyik oktatja, tanítja, vezérli a' másikat. Ismeret, tudomány nem születik velünk; igen, a' kettőnek megszerzésére szükséges tehetségek. Magunkra hagyatva, mint fen mondók, igen csekély, hiányos, bizonytalan ismeretekre és tudományra tehetünk szert 's a' ke-

vésre is csak lassan mehetünk. Mások által, kivált ha arra termettek ezek, csuda sebességgel ragadtatunk az ismeretek és tudományok fenkörükbe; 's a' kik részint öntapasztalásukból részint előttök élt bölcs férfiak' hagyományaikból és tartós elmélkedés 's megfontolásukból közlenek velünk, azok próbált dolgok, alapos igazságok, kétséget nem könnyen szenvedő valóságok; legalább mindenkor nagyobb hitelre méltók, mint egyes hevült főnek különöz gondolatai, gyakran csak ábrándozásai.

„A' hol sok jár ott ritka a' kár.“

„A' magános ész szélvész,

mind a' bölcsekre mind a' tudatlanokra
nézve“ — mond Faludi.

De régi mondás: nem eskünni a' mester' szavára: a' tanítók is gyarló emberek; óhozzájok is fér tudatlanság; olykor igen makacsul ragaszkodnak megkedvelt véleményeikhez, 's nem minden előítéletektől mentek.

„A' tudósoknak kevés előítéletük, de ha van, ahoz rettenetes makacssággal ragaszkodnak“ — mond egy helytt Jahn.

De azért a' tanítvány higgyen tanítójanak: utána ritkán és veszedelmesen soha sem hi-

báz; magára hagyatva ellenben egyik botlásból a' másikba esik, és megtörténhetik, hogy soha fel nem kel.

A' tanító iránti hit' nagyobb, kisebb mértéke a' tanítónak bel 's kül tulajdonítól függ. A' ki hivatala, tudomány - osztálya, jelesen, minden igaz és jó iránt el van telve szeretettel, 's ezen szeretetét homlokán tudja ragyogtatni 's cselekedeteivel, különösen fáradhatatlan szorgalmával bizonyítani: lehetetlen, hogy maga iránt valamint figyelmet és becsülést úgy hitet is ne gerjesszen tanítványiban. A' lélek' egykedvűsege, hangjának mérsékelt szelíd folyama, a' védett tárgy' ellenjei iránt figyelme, férfias, de mindig ömberséges kikelésé; okai 's indítmányai' tisztaságuk, fontosságuk: mind jeles szereik az iránti hit fenntartásának, nevedésének. Csak, ne quid nimis és — medium tenuere beati. Bizonytalan vélemények mellett ne heveskedjék; haggya szép tüzét az alapos, szent igazságok iránt lobogni. Ha ezen tulajdonai mellett az emberiség' finom szelleme 's érzése derül el arczáján, munkál cselekedeteiben; bizonyos legyen benne, hogy az egészen ki nem vetközhető emberi gyarlóság' egyéb gyengeségei az iránti hitet nem igen fogják gyengíteni. Hajlandók vagyunk a' jó embernek gyengeségeit elnézni, sőt még szeretni is azokat.

Merjem-e a' nyilvános és házi tanítók közötti különbséget érinteni? Miért ne merjem, hisz' tellyes meggyőződésem, hogy tiszta lélekkel 's a' közjó' szeretetéből fogom ezt tehetni. Nem kételkedem, sőt öntapasztalásomból tudom, vannak sok derék, a' tanítóban megkivántató 's azt ékesítő szép tulajdonokkal felruházott házi nevelők 's tanítók. De csak tenkintsük, kik a' választók? milyen a' házi tanítónak helyzete, milyen a' házi tanítás' környülményei? A' tanító iránti hitről lévén szó, melly alapa a' foganatos tanításnak, meg kell vallanunk, hogy e' tekintetben a' házi tanítás jóval alább áll, mint sem a' nyilvános. Csak vizsgáljuk!

A' dologban vagy egészen járatlan, vagy arra nem igen ügyelő, és több mellékes okoknál fogva cselekvő szülék választják a' tanítót! Hányszor történik az illyen választás egészen czélellenül? Tanult embert, hű hazafit, vallásos jó keresztényt akarunk nemde neveltetni gyermekinkből? és egy jött ment charlatánsra, összevisszazavart ismeretekkel kérkedő; Isten, haza, ember iránt hidegkeblű, csak önhasznát leső hazátlan idegenre, betanult s' csalfán pazarolt udvariassággal, 's mellyekkel feje 's szíve' vagy ürességét vagy romlottságát takarja, mézes szavakkal hizelkedő ugy nevezett charmant coszmopolitára — — bizzuk őt, 's illyeknek kezébe tesszük le másunknak jövődó el-

me-'s szivmivelttségét; legfőbb kincsünket e' világon!! 'S illyennek higgyen, szaván induljon az életbe vezérlendő embercse! Ha hiszen is bukik, ha nem hiszen is bukik 's vész.

És ki ellenőrje a' házi tanítónak? Hogy jövedelmünk, pénztárunk bátorságban legyen, elég gondosok vagyunk a' tárnoknak Control-lórt, ellenőrt rendelni; s' hogy annak, kinek kedvéért neveljük jövedelmünket, gyűjtjük, őrizzük kincsünket, esze szive bátorságban tartassék czélirányosan míveltessék, legcsekélyebb gondunk. Melly fonákság ez!

A' nyilvános tanítói intézetek mellett is találkoznak gyengébb eszű, csekélyebb tudományu, hidegkeblű, önhasznukat leső, hazafiatalan, vallástalan, erkölcstelen, legtöbbszer udvariatlan durva tanítók! Fájdalom, igaz! 's ohajtnók, hogy a' megválasztás nagyobb gondossággal történjék; 's még hogy díjuk, igen fontos, terhes, testet lelket magánuk áldozó hivatalnak díja, valamivel bővebb kézzel nyujtának, 's a' szűkekedés maga, vagy annak félelme, ne kénytetné e' mentorokat olly tettekre, mellyek nem illenek, mert alacsonyok, 's azért tekintetüket 's evvel együtt hitelüket feletté gyengítik. De bármi fogyatkozásai, romlottságaik legyenek is a' nyilvános tanítóknak; az az egy, hogy nyilván tanítanak, e' tekintetben minden házi tanítók fölé helyzi

őket: mert a' nyilvános tanításban e' féle fogyatkozások, romlottságok csak hamar kiteszenek 's a' szemes előjáróság, meg mindannyi ellenőrség előtt sokáig nem röjtözhetnek. Pedig mennyi szem vigyáz még ezen kívül a' nyilvános tanítókra? Miként kell ezeknek, ha csak egy szikra becsületézés van is bennük — hát a' hivatalvesztés félelme miatt! magokra vigyázniok? Rosszat, veszedelmest a' nyilvános tanító, bár melly rossz legyen maga, 's bár melly gonosz, veszedelmes elvekkal bírjon, tanítani nem mer, 's ha elég vakmerő ezt tenni, ott a' fenyítő hatalom nyomában.

Ellenben, mik nem történhetnek a' házi falak között! van - e itt tanúja a' tanításnak? Pedig vajmi kevés elég a' gyenge ész' eltévesztésére, a' lágy, hajlékony szív' megrontására! De ott a' szülék, 's a' gondtalan ifjú nevendék hamar elárulja a' kicsapóngo tanítót; 's majd eljő a' vizsgálás' napja, mikor nyilvános tanítók fogják a' tanítványt úgy kihallgatni, hogy egyszerűmínd bírálják a' tanítást is, — Mind gyenge védfalak a' veszedelem ellen; 's bizonytalan, csak szerencsétől függő esetekre hagyjuk - o a' haza' reménye' jövőndő millyenségét? A' szülék! kik gondatlanok, kik tudatlanok 's egyéb gondoktól vagy nemgondoktól elfoglaltak. A' nevendékre nézve meg kell jegyeznünk, hogy már nem épen

együgyü gyermekek, kik ne értsék a' szövé-
nyes mester' titkos intéseit, forognak kérdés-
ben; könnyen észreveszik ők, mik nem dobra
ütendők, 's miket kelljen itt ott elhallgatni-
ok 's — mert közönségesen inyük szerint tör-
ténik a' mézes szavakban feladott méreg, —
örömet is titkolják mások előtt. 'S ha itt ott
gondtalanul, ollykor csintalanul is, mutat-
nak valamit a' drága titku tanításból, örömet
sajátoknak szeretik a' kiszalasztott gondola-
tot tartatni, annál inkább, hogy e félekben,
habár magát a' gondolatot nem javalják is,
gyermekük' elmességét, találékonyságát csu-
dálni, dicsérni szeretik a' szülék, kik igen
hajlandók fiukban Platót, Montesquie~~tt~~, Vol-
tairt, Rousseau~~tt~~, 's nem tudom ezeknél is még
mi nagyobbat sejteni jövődjére. — A' nyilván-
os tanítók előtt tartatni parancsolt vizgálat'
napja csak egy órányi, 's van esze a' forté-
lyos mesternek, a' vizgálat' tárgyai közé nem
elegyíteni titkos tanításait, 's ha kicsúsznék
is a' tanítvány' száján valamicske közölök,
elég szemes és elmés e' félet megigazítani,
csavarni; 's a' nyilvános tanítók, tudjuk men-
nyire engedékenyek az eféle tisztess házaknál;
vagy csupa humanitásból, vagy gyűlölség, és
bajkerülésből, hamit sejtenének is örömet
elnézendenék.

Még igen sokat hozhatnék fel a' házi tanítás ellen, millyen p. o. az, hogy a' házi tanítványnak majd semmi külső ösztöne a' szorgalomra, melly igen nagy és sokféle a' nyilvános iskolákban; hogy önerejét, tehetségét nem ismerteti ki, melly ismeret legkönnyebben szereztetik többek között a' hasonlítás' és mérkezés' esetében; hogy a' házi tanítvány előtt igen beszorítatik az annyira szükséges emberismeret' utja: kevesek között forog, kevesekkel 's töbnyire csak egyranguakkal társalkodik. Innen szármozik a' mások iránti idegenség, lenézés, megvetés: nem tudja, hogy a' nemtelen ágyból szakadtak sokszor nemesebbek elméjükre, szívükre, mint a' magas ágyból szármozottak; nála az emberbecs csak rangkülfény - pénz - szerinti. Innen szármozik bizonyos gyáva félenkség 's tartózkodás a' köz-társaságokban, gyűlésekben megjelenni, 's azokban munkásnak lenni. 'S mennyi veszteség ez a' közjóra, mikor a' tehetősbekek munkátlanok! Végre a' házi tanítvány bármi szorgalommal tanulja is a' hon' nyelvét, abban ritkán teszen kivánt előmenetelt: mert az még most sem nyelve a' finomabb 's mentebb társalkodásnak, 's ha az volna is, a' nevendék nem nagy részt veszen benne 's csak tartózkodva szól bele; így nyelve szabad folyamú soha sem leszen. Ellenben a' nyilvános isko-

lában, az egykoruakkal fűzött barátság' körében szabadon ömlik a' beszéd, 's mind inkább practikaibb, férfiasabb, rendesebb lesz az, 's az így szokott férfiúnak nyelve nem fog akadni bármi jeles szónoki gyülekezetekben is.

Országunk' egyik gyűlésén szó volt a' külön vallásu házi nevelőkről és tanítókról; 's kérve, sürgetve volt némellyektől, hogy katholicus szüléknek állana szabadságokban, protestans házi nevelőket 's tanítókat tarthatni. — Senki nem türedelmesb nálam a' különféle vallási felekezetek iránt, mit nem csak eddigi irataim mutatnak, de társalkodásom is naponként bizonyít: szeretem, becsülöm az embert mihelyest tudom, hogy a' szó' tellyes értelmében ember, legyen bármiféle vallásu. De azért ott, hol a' dolog maga kíván különböztetést, félre téve minden személyes vagy felekezeti tekintetet, csak a' dolog' természetét szeretem egyedül nézni 's a' szerint szólani. Ki ne higye 's vallja, hogy minden felekezetnek vannak tanult, nemes szívű, lelkű férfiai, kikhez bizhatunk, kiknek hihetünk, 's ha nem hinnénk, csupán mert különb vallásuak, a' vallást, melly mindig szent, és az emberiséget, melly épen nem szorult egy felekezetű emberekbe, sértenők. De felteszem katholicus atyákról és anyákról, hogy gyermekeiket csak ugyan katholice kívánják neveltet-

ni; akarják, hogy catholicusok maradjanak. Azt is felteszem rólok, hogy vallástalan nevelőt és tanítót nem akarnak: mert ez rosszabb mint nem katholice neveltetni. Tehát egy vallásban élő, vallását tisztelő, becsülő protestans férfiú lenne a' nevelő és tanító! De ha ő valóban ilyen, nem fogja - e tanítványát majd szóval majd példával, olykor tudva olykor nem tudva is, önvallásának megnyerni, legalább a' magáé ellen hidegséggel tölteni el? nem az átpártolástól felünk, de tolerantiának oly tagításától, melly indifferentiszmust szül, 's majd vallástalanságban olvad fel. Ez a' veszedelem annál nagyobb, minél nagyobb a' tanítvány' hite tanítójához, melly még is oly igen szükséges minden tanulmányaiban. — Azt mondják, vallási leczkéket a' protestáns tanító nem ad. 'S ki fogja hát adni azokat? Két külön tanító leszen egy háznál? Bajos állapot szülekre, tanítókra, tanítványra! vagy talán nem is szükséges a' vallásban tételőleg külön oktatni nevendékeinket? „A' kinek több adatott, több kívántatik attól“ — az együgyü, tudatlan ember' gyermekének elég az, a' mit szüleitől 's a' templomban tanul. Nem kell féltenuünk sem eretnekségtől, sem hitetlenségtől; neki kétségei nem lesznek. De azt, a' ki minden egyéb tanulmányaiban bizonyos elveknél fogva vezéreltetik, és elveknél fogva szokik minden-

ról itélni: egyedül a' religio' dolgában hagyni a' közönséges úton, több mind veszedelmes; nem ismervén ő religiojának elveit, alapjait, magasb céljait, 's az ezekre szükséges irányzatokat; 's így világos meggyőződése nem lévén annak igazságáról, a' millyenel bír minden egyéb tudományos tárgyokra nézve: ugyan mint kívánhatjuk tőle, hogy szeresse, becsülje vallását 's magát annak, olykor szoros szabásaihoz alkalmaztassa? Előbb esze' kimiveltségétől fozzuk meg, ha ezt hajlandók vagyunk tőle kívánni. Mennyi előítélet, visszaélés, babona divatkozik a' közönséges embernek vallásában! mennyi szörny, erkölctelenség röjtözkedik a' szentebb religionak örve alatt! Mind ezeket a' vallásban elvtelenül nevelt ifjú, ha szíve talán igen is religioszus, lelke félénk és gyáva, a' tiszta religionak szentebb igazságaival vegyítvén, 's ezektől, mert bizonyos elvei nincsenek, megkülönböztetni nem tudván, 's félénksége miatt talán nem is akarván, vallási tekintetben alig fog különbözni a' tudatlan pórtól; vagy, a' mi közönségesebb, úgy veti meg ezeket, hogy a' religio' legalaposb tételeit is elveti, hasonló alaptalanságuaknak tartván ezeket azokkal, a' vallását elvekből ismerni soha nem tanult, különben mivelte eszű ifjú ember,

Kell tehát a' mindenben oktató tanítványt oktatni, 's alaposan oktatni a' vallásban is, hogy lelke, esze, szive egyenlőleg művelve, harmoniában tökéletesedjék, 's ne kelljen neki paradoxumokkal küszködnie. 'S mivel a' katolikus tanítványt protestáns vagy bármi egyéb vallásu ember vallásában nem vezérelheti, mivel katolikus tanítónak szükséges őt e' részben átadni. De ha már a' vallást tanító katolikus, miért nem lehetne ugyan ez tanító a' tudományosság' egész körében? Valóban itt egyéb kifogásnak nincs helye, mint hogy a' katolikusok között arra alkalmatost nem találni! 'S ezt kell-e czáfolnunk? magyar hazánkban kellene ez ellen a' lealázó vélemény ellen harczolni? mentsen Isten! nemes lelkü protestáns atyánkfiai magok fognának ez ellen az illetlen harcz ellen protestálni.

Mielőtt e' tárgyat elhaggyam, egykét szót különösen a' vallás' tanítóihoz. Ha valamely tárgyban szükséges a' tanítvány' hite tanítója iránt, bizonyosan legszükségesebb az a' vallás' tárgyában. Téteményes lévén vallásunk, a' keresztény vallás, nagyobb része hiten alapszik: hiten emberek által Isten iránt. Ha azoknak, kik ezt a' vallást tanítják, hirdetik, nincs előttünk hitelük, lehetetlen hogy hitelt adjunk magoknak a' vallás' igazságainak. Ha Jézusnak, az ő apostolinak, és anyaszentegyházának nem hiszek, keresztény

hitemnek semmi alapja. A' kereszt. vallás egyes tanítóji meg mindannyi műszerei (organjai) a' Jézus' anyaszentegyházának; ezeknek hivén, hiszek az ő nyaszentegyházának, 's parancsolatom vagyon, hogy higgyek nekik: „A' ki titeket hallgat (tanítástokat hiszi) engem hallgat“ mondá a' nagy mester. Pedig az emberiség' nagyobb része Jézusnak is csak a' tanítók által hiszen. — Már ha nincs vallás hit nélkül; ha Istenben Jézus által akarok hinni; ha Jézusnak ma már csak emberek által — az apostolok és az apostoli férfiak által — hihetek: elég nyilván dolog, hogy idvezítő keresztény vallásom az ennek tanítóji iránti hit által lehetséges.

Ezt értvén, vallási és egyházi tanító társaim! érthetjük, millyeneknek kell lennünk szentséges hivatalunknál fogva! Röviden kettőt mondok, a' többi e' kettőből folyik: mindent meggyőződésből, hitből mondani és cselekedni, 's az életet hitünkhez alkalmaztatni. Rövidebben: úgy tanítani, a' mint hiszünk; úgy élni a' mint tanítunk. 'S legyen mindenben, mindenkor, mindenütt Jézus, a' nagy mester, a' tiszta, tökéletes előkép szemcink előtt — 's hitelt szerzünk magunknak szeretettel a' hiveknél; hitelt csikarunk ki tisztelettel a' hitetlenekből. „Mester! tudjuk, hogy igaz vagy, 's az Isten' utját igazságban taní-

tođ“ — mondák akaratjok ellen is Jézus' eilenségei Jézusnak, a' ki kezde cselekedni és tanítani. — Az idő int, intenek a' nagy mozgások, hogy elvetvén minden hiuságot, hitünkhez meggyőződéssel ragaszkodjunk és életünkkel közelítsünk.

Higgyen feleség férjének 's viszontag; különben féltés, aggódás, hűtlenség, örömtelen, bajos és zajos, szóval: pokol egész életük. De ha kötelességük a' házasoknak egymásban hinni, kötelességük egymás iránti hitüket meg is érdemleni 's fentartani, nevelni.

Higgyen a' hivatalbeli hivataltársának; az elöljáró alattvalójának 's viszontag; higgyen ember embernek: különben a' rend, a' jólét, a' kül és bel szabadság 's biztosság szerencséletetik, veszedelmeztetik. De haj mennyi vigyázat, ébrenség, mennyi emberismeret kívántatik itt! Minthogy nem czéлом, nem is szandékom az emberekre nézve külön külön óvásokat irni; álljanak itt azok helyett némelly közönséges 's csalhatatlan elvek:

„A' homlok, szemek és arcok gyakorta csálnak, leggyakrabban a' beszéd“ — mond Cicero.

„Gyümölcseikből (cselekedeteikből) ismeritek meg őket“ — mond a' mennyei Mester.

„Ne higgyetek minden szellemnek, hanem figyeljetelek, ha a' szellem Istentől vagyon e?“

„Gyakran a' sötétség angyala világosság' angyalává változtatja magát“ — mond a' nagy Mester' nagy apostola.

Es most Faludink' udvari Emberéből — bár spanyol szerint, de mert magyarul —, néhány közönségesb és bizonyosb vonásokat, aphorizmakot közlök olvasóimnal; a' kevés többnek átgondolására fog adni alkalmat.

„Az életünket vezérlő oktatáshoz jobbára hallomás által férünk. A' mit tulajdon szemünk után tanulunk, legkevesebb. A' többi mások emberségén fordul meg, hogy híven füleinkbe hordják. A' hallomásnak eszköze a' fül, járatlan szoros ajtaja az igazságnak, de bezzeg törött tágos utja a' hazugságnak. Csak azt mondhatjuk igaznak, a' mit szemeinkkel látunk, és vélte ritkán a' mit hallunk. Sőt akkor is nem szintén maga színében, nem is tisztán érkezik a' való, kiváltképen ha távolról és sok ajakokon ment elébb; mert minden ember nyelvétől, és különös szivjárásától ragad valami kevesecske hozzá, jótól jó, gonosztól gonosz. Tellyes figyelem kívántatik azért hozzá, hogy ember a' beszéd közt, leginkáb akkor, mikor másokat illet, választást tudjon

tenni, a' toldalékokat megismerhesse. Ha ugyancsak józan elmélkedéssel értte léssesz, a' sok nem igaz közt is reá találsz a' valóra.“

„A' mi az erkölcs' vagy tudomány' dolgában tovább nyújtózik igaz végénél, ártalmas. *Extrema nocent.* A' mit ember a' beszédhez szerkívíül hozzá told, vagy homályosan beléfur, nem jár illendő méltósággal. A' kétes értelmű mondások gyakorta hamiskodások. Kezdetben csudáltatnak, tetszenek, mert újak és csipősök. Utób, mikor kilátszik álnok horga, sem keletek, sem becsületek, sőt csufsággá válnak.

A' paradoxum, vagy szokott értelem ellen való mondás, jeles jele, hogy az elme mélyebben akarván járni megbotlott, vagy pedig, hogy az akarat szántszándékkal roszalkodik. Jobbára a' kik nem tudnak igaz utakon valami érdemes cselekedettel érni féni elczélozott szándékokhoz, azok térnek a' csavargóra. Holitt a' tudatlanok őket csudálják, a' bölcsek megutálják, általértvén, hogy a' mire építik ügyeket, ha nem tiszta hamisság, legalább nyilván való bizonytalanság, és vagy a' köz, vagy a' különös jóra nézve káros.“

Az érettebb elme későbbben hiszen, általátván, hogy szapora a' hazugság, ritkább a' valóság. A' ki hamarkodik, hamar botlik; a' ki könnyen hiszen, könnyen csalatik. A' ki a'

kétes beszédet hallja, függőben maradjon ítéletével, várjon az időtől; a' ki beszél, légyen tanúja, kire támaszkodják.

„A' mint nagy különbség váltja azokat, kik személyünket szeretik, azoktól, kik hivatalunkat vagy szerencsénket; úgy két dolog, mikor valaki hosszas beszéddel felbiztat bennünket, es azután hozzánkvaló jó téteményére nézve megfogyatkozik. Egy általjában rossznak lehet mondani azt, a' ki beszédjére nézve nem jó, cselekedetire nézve nem rossz; de rosszabbnak azt, a'ki ígéretére nézve nem rossz, de cselekedetire nézve nem jó. Megvagyon ugyan a' mondásban: ki hol bizik ott hizik; mindazonáltal, akár melly pompás felbiztatással sem telünk meg, mert csak ígék és szellé válnak. Hasonlóképen akár melly képes hizelkedéssel sem boldogulunk, mert csak udvari csalárdság. — Mikor madarakat fogunk éjjel, gyujtott világgal ámitjuk őket. Némelley kevély urak hasonlóképen világos dicsérettel ámitanak. A' szó arra való, hogy bizonyossá tégyen arról, a' mit mond vagy ígér; légyen azért ereje. A' melly fák csak levelet hoznak és nem gyümölcset, azoknak nincs bélek. Nem árt őket igazán megismerni egymástól.“ — —

„Az igazán való ember nem elégszik meg azokkal, kik nem azok. Hitván Felség az, mellynek alól nincsen elbiró fundamentoma.

Nem mind ember, a' ki annak látszik lenni. Némellyek külső képét viselik, belől mások, mert terhesek minden féle csúfos chimárákkal, és mind azon hazugságokat szülik. Vannak mások, kik ezekre ütöttek, kikkel is egyetemben, mind csak azon kapnak, a' mit a' hazug elhíttetés elejbe hord és nagy nak, soknak, jónak mutat lenni, jóllehet a' nyilvánvaló igazság mind azt kiáltsa füleikbe, hogy aprólék, kevés, rossz. — Utoljára vízzé válik reménységek, rajta vesztenek; nem is lehetett különben, mint hogy nem volt sem oka sem foka, kire függeszthették volna bizakodásokat. Az igazánvaló ember másként éli életét, nem vesződik az efféle álmomulásokkal, azt tartja, hogy csak a' való igazság adhat igaz bizodalmat, és az igaz valóság, valóságos hasznot. A' hamisság, hogy talpán maradhasson egy darabig, sok más hamisságra támaszkodik, de, ezek is kifejlődvén idővel, egyszersmind rogyan's múlik, mint valami tündér épület. — A' nagy ígéretnek nincsenek adósi, mert senki sem boldogul mellettük.

„Higgy szivednek! kiváltképen ha tapasztaltad, hogy többször mondott igazat. Ritkán csal meg, hív intő szokott lenni nagy dolgokban. Rajtok történt sokakon az, a' mitől előbb jókorán félt szívek. De mit használ a' félelem, ha nem előzi meg valami segedelem? — — —

„Vigyázó szemmel kell lenni arra, a' ki vezeték szándékkal játszik velünk. Titkos kereskedés ez a' forgott emberek között; megütköznek az elmék elmékkal, ellentállanak az akaratok. Erre nézve egyik a' másikat csalóka beszéddel tartja, ingatja, alkuszik vele. Ha valamire beszélhette, már nyertes egyik szándékában, mert a' ki meghiszeltetett, meggyőzetett — *qui convictus est, victus est.* — A' másik szándékát azonban fődögeti, hogy vita nélkül férhessen hozzá: álnokul hátráb vonja magát véle, hogy minden gyanút elkerülvén, és érett korát látván, előrándulhasson győzedelmesen. — Ne szunnyadozzál azért, ébren légy, vedd ki pártosodat jól, hogy talpig ismerhessed. A' vigyázás abban áll, hogy ember végére menjen, mire mesterkedik társa; szemre vegye csavargó lépését; első, második szándékát, mellyik légyen a' való. Értse mikor mást kér, 's mást akar; jön 's megy, mikor horgot vet kerengő csapásival, hogy tárgyát érje. Eszén légyen, mikor valamibe bocsátkozik vele. Néha az sem árt, mikor ember ellenségének tudtára adja, hogy titka nem titok.“

„Ki sokan nem beszélnek úgy, se nem veszik úgy a' dolgot, a' mint magában vagyon, hanem csak mások' eszek kedvek szerint. Nincs ember, ki mással el nem tudná hitetni

a' rosztat, minthogy kiki könnyen hiszi, bátor néha hihetetlen légyen. Hami jó vagyon bennünk, azt is csak azon mértékkal tartjuk jónak, mellyel mások. Némellyek megnyugodnak azon, hogy egyvalaki' véltére nézve jök. E' nem elég, több kezes kell hozzá. A' megbarátkozást néző gondunk, néha kevésbe telik és sokat ér. A' szép szó a' vásárlásban jó. E' gömbölü világnak tágos házában nincs olly kicsiny olcsó eszköz, mellyre nem volna szükségünk legaláb egy forgó esztendő alatt egyszer."

„Némellyek alig veszik első hírét 's képet valaminek, azonnal hitten hiszik, 's mintegy megházasodnak véle, a' többin 's utóbbin kiadván. A' hazugság jobbára előljáróban vagyon, mindent elfoglal, és azért az utána érkező valóság már nem talál helyt magának. Se elméd se akaratod meg ne teljék úgy akárminek első képével, vagy zengő hírével, hogy belé ne férjen az utóbbi tudósítás iránta. Jelét adod evvel, hogy mind a' kettő szoros és szik benned. Sok ember hasonló az uj edényhez, melly megtartja szagát annak, a' mit elsőben bele öntenek, akár jó akár rossz légyen. Ha az ebbéli fogyatkozásodat megsajdítja a' szemes világ, lesz gondod iránta, mert alkalmatosságot adsz a' körületted mesterkedő hamiságnak. A' kik rossz szándékot forgatnak felőled, hol egy hol más színnel mindent elhitet-

nek veled. Tágítsd elmédet, hogy helye legyen az utóbbi megvizsgálásnak. A' görög Sándor egy fülét a' fel 's más fülét az alpörösnek tartotta. Férjen eszedbe a' második és harmadik tudósítás. Gyenge észre mutat az, a' kit minden első hír elámít, és egyetemben arra, hogy a' fejeskedéstől nem mentt. "

Add ezekhez: a' nagy rosznak hirtelen hívése hirtelen 's nagy bajt, olykor halált szenvedhet. Innen szokták a' gondos emberek kedveltjüket, kivált ha tudják gyengeségét, valamelly reá nézve szomorú esetről csak lassanként, mintegy elkészítve őt az egésznek elviselhetésére, tudósítani. A' mit mások tesznek a' gyengékre nézve, a' bölcs maga teszi azt magával: kétkedik 's az ellen - esetet nem tartja lehetetlennek, bármi lehetségesnek 's hitelesnek lássék a' hírelt rossz; bizonyosb tudósítást vár. Az alatt lelke foglalatoskodik 's mintegy megbarátkozik a' hírelt rosszal; 's ha aztán tagadhatatlanul bizonyossá lészen, könnyebben viseli. De azért ha a' híresztelt rossz ellen védheti, óhatja előre magát, a' szükséges szereket 's módokat megrendelni 's így a' beütendő rosszat készen várni el nem mulasztja; melly gondoskodásra vagy épen alkalmatlanok, vagy zavarodtak a' hirtelen hívók. —

„Meg ne vesd csak magad azt, a' mi a' többinek tetszik. Jele, hogy valami jó vagy benne, minthogy sok helyén haggya, és ha nem dicséri is, hasznát tudja venni. Az eféle különös magános ítélet gyűlölséges, ha mikor nincs fontos oka, nevetséges, csúfos. Akármint támadjon szándéka mellett, ki nem azt, a' mit becsmérez, hanem őtet személyében fogja a' világ gyalázní. A' ki nem tudja megválasztani a' jót a' rosztól, a' rútat a' széptől, maradjon otthon; ítélő birája ne légyen semminek. A' rosz ítélet a' tudatlanságnak magzatja. A' mit sok ember mond, vagy megvagy, vagy meglesz.“

Ez utolsó a' közönséges embernek szabott törvény; tarthatja a' nem közönséges is mind addig, míg a' közönségesen kedvelt tárgy vagy vélemény nem rosz 's nézethetik egykedvűleg. De mihelyest akar miféle tekintetben, kivált ha erkölcsiben ártalmasnak lenni találhatik, kötelessége a' mívelt embernek azt, habár mérsékelve is lefátyolyozni, ártalmas oldalat kimutatni, 's a' sokaságot, a' mennyire befolyása engedi, tőle elvonni.

III.

E g y h á z.

Az egyháznak eddigi kifejtett fogatiból nem nehéz már annak célját, rendeltetését meghatározni. Csupa szellemerkölcsi ez, t. i. igazságban szentségre — az erkölcsi tökélynek emberileg lehetséges magasságára — emelni fel az embereket, minden kizárás, minden különbség nélkül.

Már a' tizenkilencedik század folyik, hogy áll Jézus' egyháza, 's a' mi ennek mennyei szerzője által előre bizonyosan jövendölt kiterjedését a' nemzetek között illeti, tagadhatatlan, hogy az tellyes mértékben megtörtént. A' föld' majd minden népei egyesültek abban csak hamar eredete után. Nem volt a' föld' akkor ismert részei között egy is, hova az apostoli erőlkedés, az idvezség szent igéje ne hatott, nem, hol keresztény egyházak ne emelkedtek, és keresztény püspökök ne tanítottak, ne kormányoztak volna. Tanúji ennek az apostoli cselekedetek, Pál és Péter apost. levelek, 's egyéb régi oklevelek és hagyományok az apostoli buzgalom' fogatáról. Már az első században, az apostolokon kívül nevezetes

püspökök voltak: Timotheusz és Titusz, a' római Kelemen, Ignátz, antiokhiai, de kinek több egyházakhoz irt leveleiből kitetszik, hogy többet is kormányozott; Polükarp, szmirnai, Dénes, athéniai, Martzialisz lemoviczai, Galliában; Abdiasz babilonai 's mások, jelesen Galliában és Italiában. A' második században részint megerősítettek és gyarapodtak, részint újak alapítottak: már Britannia, és Germania is megnyitá kebelét az evangéliumnak. — A' harmadik század elején írá Tertullian védíratában a' pogányokhoz:

„Tegnapiak vagyunk, és mindeneteket beöltjük: várositokat, kastélyaitokat, mezővárosaitokat, szántófeldeiteket, palotáitokat, tanácsházaitokat, piaczeitokat; egyedül templomaitokat hagytuk tinéktek.“ És a' Zsidók ellen irván a' pártosokat (parthi) medusokat, elamitákat, meszopotamiaikat, örményeket, a' phrügiaiakat, kappadoxokat. Pontusz' Aszia' és Pamphilia' lakosit; az ägyptiaiakat, getuluszokat, mauruszokat, spanyolokat, Gallia és Britannia' lakosit, a' szarmatákat, dákokat, germánokat, szittyákat — említi, kik között nyíltak a' keresztény egyházak. Igy jeles erőt von már a' kereszténység az igének élével a' pogány üldözők pallosaikén, és a' csalfa bölcesség' tollaién. A' negyedik század' elején tellyes lett a' győzödelem; csak egy fejedelem'

kedvezése kívántatott, 's egészen kiderült a' keresztény egyház' eddig borult ege.

De nem a' számban hanem az erkölcsi erőben kell keresnünk az erkölcsi világ', a' keresztény egyház' nagyságát, dicsőségét. Megfelelt-e rendeltetésének, kitűzött magas czéljának a' meészeterjedt keresztény egyház? — Az új erkölcsi világ, Jézus' fenszellemü tanítása' hirdetésében, terjesztésében, nagy, állhatatos volt az apostoli buzgalom; rendíthetetlen a' keresztényekké letteknek hitük, az egy igaz Istenben 's az ő leküldött fiában. Naponként hullottak az áldozatok, mellyeknek vérük bilyegzé e' hitet.

De az élet! megfelelt-e, közönségesen felelt-e meg az élet ezen hitnek, 's a' hirdett igének? — Hogy a' keresztény egyház' alapításával nagy változás történt a' gondolkodás-, kormány- és élet- módban, tagadhatatlan; az is bizonyos, hogy a' tiszta, szelíd erőnynek több szép példáji ragyognak le hozánk a' több százados uj égről a' kereszténység' világából. De más részről meg kell valanunk, hogy az irányzott nagy czél közönségesen elérve nem volt, elérve most sincs, és kételkedhetünk ha léssen-e valahára? Jézus' szelíd szellemü tanítása csak hamar többektől feledve, 's helyébe heves, makacs vetélkedések, czivakodások szöktek be, a' keresztény

tanítás' körébe, mellyek az egyszerű, gyermeki hitet megrendítették; a' szeretetet meg-hütötték. Majd az igazság' belindítmányai mellé, sokszor azoknak tellyes elmellőztetésükkel, kültekintetű erőszakos szerek rendelve, mellyek a' tiszta szellemerkölcsi világban idegenek, 's mellyek minél hatalmasbak, annál gyanúsabbá teszik az igazságot. Majd az egyházi tekintethez járult a' világi hatalom, 's a' mit egyházi fenyíték nem tehetett, végre hajtotta azt a' világi hatalom' vas-karja. Örömet vevé e' segítséget az egyházi kormány, de majd fájdalommal érzé annak súlyát maga ellen is fordítva. Majd meg az egyházi kormány terjeszté ki hatalmát a' világi dolgokra, 's a' helyett, hogy lelkeket, erkölcsi országot igazgatna, világi országokat kezde kormányozni feledvén az igéket: „az én országom nem e' világról vagyon.“ Zavarva így minden 's a' kétnemű világ' fejedelmei között bizalmatlanság, féltékenység, viszálykodások, háboruk támadának, az erkölcsi világ' tetemes kárával. Adjuk ezekhez a' nőttön nőtt fényűzést, melly templominkat sem kémélé, 's melly alatt nyögve gyengül el a' lélek. Innen a' kereszténység' tiszta szelid erkölcsüségé besötétült, elvadult.

'S hányadán vagyunk ma? ma, hiedelmünk szerint, ezen igen felvilágosodott szá-

zadban? viaskodunk szabadságért, 's kevesen tudjuk miben áll az; jólétért, 's nem leljük annak forrását, pedig beh közel vagyon hozzánk! külháhorúkat kerülünk, 's belül nyugtalankodunk; tudományt terjesztünk, szerzünk 's nem javulunk! — egy külföldi protesztans író *) felette szomorú képét adja ennek a' mi korunknak, 's ezt az önszeretetből vonja le, melly még ma is annyira uralkodik. 'S mit javal e' rossz ellen? semmit egyebet, mint a' mit az evangelium már 18 század előtt javallott. Halljuk őt!

„Egy olyan betegségből, melly ennyire huzódott, nem könnyű hamar gyógyulást remélni; sőt annál nehezebb, hogy a' betegeknek magoknak sincs kedvük gyógyulni, 's mindent elkövetnek annak halasztására, mert természetes lomhaságukat és nem megvetendő antipathiájokat a' valóban keserű gyógyszer ellen kellene meggyőzniök. Ez a' gyógyszer semmi egyéb mint az ön megtagadás, mint ez, a' mi belső emberünk' újonalkotására főfeltétel gyanánt iratott meg a' szent tanításban. De ez a' tanítás már majd nem kétezer

*) Johann Christian August Heinroth Professor der psychischen Heilkunde zu Leipzig. Ueber die Wahrheit. Leipzig. 1824.

esztendő's 's még is annak törvénye a' nagyobb számtól mindedig tellyesítetlen hagyatott. A' mi olly nagy idő óta nem tellyesedett, remélhetni - e azt a' jövődőtől? Az önmegtágadás régóta köve a' botránkozásnak, és az marad. A' fényes vendégségre folyvást megújítatik a' felhívás és folyvást tart a' lemondás, ugyan azon okokból, mellyek első megjelenésekor gördültek elé." Feleséget vettem, nem mehetek." Ez a' feleség a' jelen iránti gerj. — „Igás ökrököt vettem“ — Ezek az élet' bajai, keservei, aggalmai és szorongatásai, mellyektől magunkat elszakasztani nem tudjuk. Mi nem különben rabjai vagyunk a' félelemnek, mint ingereinknek. Ezek a' türánnok soha szabadon nem bocsátnak bennünk, és túrjuk bilincseiket. Ki is merészli azokat magáról lerázni? Ki mer szabad lenni? Ki mer hinni, ki bízni? kishitűek vagyunk és maradunk; és ugyan az a' vád, mellyet a' nagy mester tön övéjinek, minket is folyvást nyom. Míg ez így marad, nem fordul sorsunk; fordulhat ugyan, de jobbra nem: t. i. a' rossz győzedelmeskedhetik. A' rossz már győzedelmeskedik is, és a' jó magot tellyes elfojtással fenyegeti. Hypochondriai aggalom-e ez, hogy rosszabbul leszen velünk, mint volt és van? A' kor'jelei igazulják ezt az aggalmat. — — — — — Sokan azok közül, kik az evangelium mellett protestáltak, ma már el-

lene proesztálnak: mert az evangéliumot mysticizmusznak, a' kijelentést mythusznak kezdik tartani. Mythusz nékik az idvezítőnek születése' csudája; mythusz az ő feltámadása és mennybemenete. Átalan ma már a' nagy tonhoz tartozik, a' szent történet' csudájit nem csudáknak tartani, és a' legfőbb csudát, a' vétkes embernem' megváltását szükségtelen, sőt az emberiség' méltóságával ellenkező valaminek tartani. A' nagy világ tul van ezen gyermekmeséken. A' nagy világ csak az okosságról tud, és az okosság mindent mentetet; ő maga megváltója magának. Mióta az ember magát tette törvényszerzőjének, magát tevé önistenének is, 's így tellyes igaza van önmagát imádnia. És meg kell vallanunk, hogy ezen igazat használni is tudja, legaláb a' phioszophiában. Ez való mérőjét adja a' mai nemzetség' kívánatinak. Ő az embert szabadnak állítja, ki semmitől ne függjen, mint a' mitől maga akar függeni. A' szabad, az az semmi istentől nem függő ember ura gondolatjának és cselekedetének. Elfogad ugyan magában egy erkölcsi törvényt, mellyet áthágnia szabad ne legyen; de tellyesítését nem veszi olly igen szorosán, melly csak kevélysége' kitűzött czégéréül szolgál; mert azt véli, hogy általa mint erkölcsi lőny legitimáltatik; és fellette megbántva van, ha mint erkölcsi lőny

nem tiszteltetik. De nem csekély a' különbség a' lőny, mellynek adatott probléma erkölcsileg, az az ész által szabadnak lennie, és a' lőny között, melly azt a' problémát fel is oldotta. Mind azok, kik erkölcsi természetök' sértése által megbántva érzik magokat, félre értik ezt a' különbséget, és önzésüket (egoizmusokat) nyilván elárulják. Több mint igazságtalan, csupa neveltség, olly tulajdonságok iránt kívánni tiszteletet, mellyekkel nem birunk. Mint észlőnyhez (Vernunft - Wesen) nem illik hozzám, (személyemhez) semmi tisztelet; csak azt illeti hála és imádás, a' ki nekem észet adott. Tisztelet csak mint eszes lőnyt illet engem. De a' ki eszes, alázatos is, és nem kíván figyelmet; 's a' megkívánt figyelem épen annak tanúja, hogy az ész valónkat el még nem foglalta. Ennélfogva a' világ' emberei' ugy nevezett becsületök' feneklik. A' tisztelet tellyesen világi, az az nem isteni elv. A' tisztelet' törvényei ma kelendőbbek mint az isteni törvények. Hajdan csak az aggkor kívánt egyedül tiszteltetni, és tiszteltetett, ha bölcs volt. Ma ellenkezőleg van a' dolog : épen az ifjúság, a' tapasztalatlan, a' próbáltlan, az éretlen kíván ma leginkáb tiszteltetni; bántása ezen merészlett tiszteletnek véresen bosszúztatik meg; 's mikor az isteni törvény : „ne ölj“ tartózkodás nélkül sértetik, a' kimondott

állítás szembeünlőleg igazoltatik. Egész rendek sőt egész országok tiszteleten, mint alapon nyugosznak, valamint mások pénzen. Ki tagadhatja, hogy a' mostani emberkornak, tisztelet és pénz leghatalmasb rúgóji? Igen, sokaknak pénzért még a' becsület is olcsó. Mások pillanti gyönyörért adják pénzüket 's becsületüket. Így látjuk az emberiség' nagy tömegét (masszájat) a' hiúság' és semmiség' elemein uszkálni. A' nép agyon kinozza magát, hogy a' munkával és fáradtsággal tellyes hét után egy víg napot csináljon magának. A' víg nap pedig az, mellyen ember magát állapotján fölül kendőzheti és közhelyeken héti keresetét elköltheti. Melly városokban játékszínek vannak, ott, kivált az ugy nevezett spectakel daraboknál, olly nagy a' tolakodás, millyen máskor a' templomokban. A' színvágyszünetedelemmé, dűhhé vált. Átalan a' sokaságnak egész élete külségekre van fordítva. A' fényűzet, a' ragyogás' szerelme, a' módivágyszünet a' nép' alsó osztályaig nyomult. Mindki látszani kíván. Egy illy külélet mellett egy beléletet nem is gondolhatni. A' belső ember a' sokaságból kiveszett. Ez a' belnek feledése, a' külnek megragadása, mintegy ötven esztendő óta uralkodó, mindig tovább harapódzó betegséggé lőn. A' polgári érzet hajdan vallásos érzet volt. Isten' félelme volt nálunk a' polgárnak első erőnye; hűség és hit a' második,

tés (kivált az asztalok' terhelésükben) ott pénz-bálványozás szökte meg hazánk némelly házaít, hogy a' külfényüzés a' felsőbb rendtől átszivargott az alsóbb rendbe is; hogy a' nép, kivált városokban 's városmelléki helységeken az egykori pénzözönben megszokván a' valamivel költségesb életet, most a' pénzfogyatban sinlödik, 's mert megszokta a' könnyebb életet, azt tovább is folytatni igyekezvén, vétkes utakra vetemedik; hogy tágulva a' lelkismeret több hit 's szószegések a' viszont hitet 's hűséget megszoríták — ez mind bizonyos mértékben igaz.

De ujság-e ez az emberek között? szeretjük emlegetni a' három első keresztény száznak egyszerű, tiszta erkölcsseit! 's nagy mértékben szépek, jók voltak azok. De nem voltak-e akkor is hiú, csalfa, hitetlen gonosz életü emberek, 's keresztény emberek? Pál apostoltól fogva egész a' mi korunkig minden száznak megvoltak és megvannak az ő vádolóji, úgy nevezett bündijhírdetőji (Strafprediger) Pál az egyház' hajnalán mit ír a' korinthiakhoz? „Igen is olly paráznaság hallatik köztetek, millyen a' pogányok között sem, úgy hogy attya' feleségével éljen valaki!“ A galatakhoz: „csudáalom, hogy illy hamar átcsábítottok attól, ki titeket hitt Krisztus' kegyelmére, más evangeliumhoz.“ — „Oh érzé-

ketlen galaták! ugyan ki büvölt meg bennetek nem engedelmeskedni az igazságnak, kiknek szemeik előtt áldoztatott meg a' köztetek felfeszített Jézus Krisztus?" — — "Aunyra esztelenek vagytok, hogy miután lélekben kezdenétek (az életet), most testben végezitek." „Most, midőn megismertétek Istent, sőt elismert bennetek Isten; miként térhettek vissza azon alacsony elemekhez, hogy szolgáljatok ismét azoknak? A' napokat vizsgáljátok és a' hónapokat, az időket és esztendőket. Féltlek bennetek, netalan hasztalanul munkáltam köztetek." — „Hol van tehát a' ti boldogságtok? mert tanútok vagytok, hogy ha lehetne, tinnen szemeiteket ástatok volna ki, hogy nekem adjátok. — És most ellenségtekké lettem, mert igazságot mondtam!" — „Kiürítve vagytok Krisztusból, a' törvényben akarván igazulni, Krisztus' kegyelméből kiestetek: mert mi lélekben hitből reméljük az igazulást." — „Jól futtatotok; ki akadályozott bennetek engedelmeskedni az igazságnak? Ez a' meghittség nincs abból, a' ki hi bennetek. Egy kis kovász az egész tömeget megrontja." — „Ti szabadságra hivatotok, feleim, csak hogy a' szabadságot ne adjátok alkalmúl a' testnek, de a' lélek' szeretetében szolgáljatok egymásnak. Ha egymást harapjátok és rágjátok, lássátok, nehogy egymást megemészétek. Mondom pedig:

lélekben járjatok (erkölcsileg éljete) és a' test' kívánságit ne cselekedjétek. Mert a' test a' lélek ellen kívánkozik, a' lélek a' test ellen: mert ezek ellenkeznek egymással, hogy ne tegyétek mind azt, a' mit akartok. Nyilvánosok pedig a' test' cselekedetei: mellyek paráznaság, tisztátalanság, szentelenség, bujaság, bálványozás, bűbáj, ellenségeskedés, gyilkosságok, részegeskedések, dobzódások és ezekhez hasonlók, mellyekről eleve mondom, a' mint mondtam is néktek, hogy a' kik ilyeneket cselekesznek, Isten' országába nem jutnak. A' lélek' gyümölcsei pedig: szeretet, öröm, béke, tűrés, kegyesség, jóság türelem, nyájaság, hit, szerénység (modestia) tartózkodás, tisztaság. Ezek ellen (a' kik ilyenek) nincs törvény (t. i. melly őket ítélje, kárhoztassa). Azok, kik Krisztuséji, az ő testöket megfeszítették bűneikkel és ingereikkel együtt. Ha lélekben élünk, lélekben járjunk is. Ne legyünk hiú dicsvágyók, egymást háborgatók, egymás iránt irígyek“.

Már akkor is tehát, a' kereszténység' feltünő hajnalán voltak, ingadozó, hiú, feslett életű, rossz keresztények; voltak, kik a' gyengébbeket félretántorították; kik az igazsággal szóban, cselekedetben ellenkeztek. Már akkor munkált tehát, mint Pál másutt mondja, a' gonoszság' fija, 's csak az erősök győzék

fondorkodását, 's a' gyengék közül csak azok maradtak mentek csábításaitól, kik az erősökhöz erősen ragaszkodtak.

Ezeket tekintvén, bátrán elmondhatni, hogy az emberiség minden állapotában, vadságában, miveltségében, békeségében, mozgásaiban minden erőlkedések, reformálások; minden aluszékonyság és mozdulatlanság mellett, mindenkor, mindenütt, nagyobb, kisebb mértékben, átalán jó is rossz is; majd egyik erőny majd a' másik; majd egyik vétek majd a' másik uralkodik, majd nagyobb majd kisebb számon de soha sem az egész nemen, men egy egész nemzeten. A' valóban jóknak és valóban rosszaknak számuk azonban, úgy tetszik, mindig legkisebb; legnagyobb a' középrendüeké, kiknek sem erőnyük sem gonoszságuk nem szembetünő, 's ezek tartják fen a' sularányt (aequilibrium) 's nemünk' szerencséjére hajlandóbbak a' törvény és rend iránt, mint a' törvénytelenység és rendetlenség iránt; nem mintha azt valódilag tisztelnék, ezt valódilag utálnák; hanem, mert az nyugalmmukat, jóletüket biztosítja; emez háborítja, dulja. — Megvannak azért minden kornak, vad, mívelt állapotnak az ő tökélyei, meg az ő fekélyei is; de azok egyszerübbek és durvábbak; ezek mesterkéltek és finomabbak; azok a' természet' ösztöneiből inkább, ezek bizonyos elvekből származottak. Így a' nagy és kis re-

gioszításnak nem különben vannak tökélyei és fekélyei: hol nagy a' religioszítás, ott nagy szokott lenni a' vakbuzgalom, a' türedelmetlenség, 's így kisebb a' valódi szabadság: számos az előítéletek; hol ellenben csekély a' religioszítás, csekély a' buzgalom, nagy az egykedvűség (indifferentizmus) a' hit' dolgai iránt; innen nagyobb ugyan a' szabadság, de nagyobb a' szilaj szabadosság is; kevesebbek ugyan az előítéletek de annál számosabbak az istentelenségek. Ollyan nagyban az egész emberiség, millyen kicsinyben az egyes ember; ez annak kiseded képe. 'S mint változik az egyes ember! kérdezze kiki magát. — „Minden kornak van istene“, mondá böles költőnk, azt értvén az isten névvel mit a' hellenek a' daimonéval: t. i. jó rossz geniuszt, szellemet; tehát ha ezt adom hozzá: „van ördöge is“ csak magyarázom a' költő' szavait. 'S mythusz nélkül szólván: minden kornak, minden nemzetségnek van bizonyos, azt különböztetve billyegző erőnye és gyengéje.

Mi e' mai kornak kitűnő erőnye, és mi gyengéje? ha nem csalódom, vizsgálván az év' tetteit, korunk' erőnye: erőlkedés, tudomány, művésziség és szabadság által jobblétre. Ez az ő erőnye. Gyengéje, ha ismét nem csalódom: hirtelenkedés, türetlenség, állhatatlanság. Az elsőnél fogva mindent megmozdítunk,

mindenhez kezdünk ; a' másodiknál fogva keveset, olykor semmit sem végzünk, 's a' mit végeztünk is, mert hirtelenkedve végeztük, ismét lerontjuk.

Tehát nem, vallásosság és fentebb értelmű erkölcsiség, egyik oldalról? nem, vallástalanság és erkölcstelenség a' másiktól? — Valóban nem. Ha egy részről majd nem közönséges ellenérzést tapasztalunk a' vallás' külseje iránt ; meg kell más részről vallanunk, hogy a' belső religiositásnak nem különben jeles nyomaira akadunk. Ha vannak, kik az erkölcsi törvényt nem épen szorosán veszik, és azok ellen magoknak valamicskével többet engednek ; vannak, kik ezeknek ellenükben a' legtisztább, leggyengébb emberiségnek, tehát a' legkevesztényebb erkölcsiségnek gyönyörű értelmeit fejtik ki előttünk szavaikban, tetteikben. — Nem, én koromat e' tekintetben, ha nem épen magasztalhatom is, bizonyosan nem vádolhatom. Az a' vallástalan 's erkölcstelen kor, melly itt ott pusztítva dühöngött, már átment ; billyegeit ugyan mélyebben nyomta, semhogy egy vonással kitörölni lehetne ; de megtompultak már azok ; lelkes férfiaknak munkálodásuk tompítá azokat meg, 's egy nemesebben fejledező vallási és erkölcsi érzés.

A' r e f o r m a t z i o tehát billyege korunknak ; reformatzio mivel egy jobb létre, a' dol-

gok azon állása, melly eddig volt, nem elegendő. 'S jó-e, kívánatos-e a' reformatzio? — Természetünknel fogvást egy helyen nem állhatunk. Annak kharaktere a' tökéletesedés; ha nem tökéletesedik, tökéletlenedik, — qui non progreditur, regreditur; régi mondat egyes emberről, ki képe, mint, fen mondám, az egész emberiségnek. — Magában véve azért, a' reformatziót, jó, mert természetünk kitörölhetetlen kharakteréből származik, 's ha czélirányosan történik, fentebb czélunkhoz közelebb vezet bennünket. De a' hirtelenkedés, korunk' fenérintett gyengesége könnyen elronthat mindent.

A' XVI-dik század óta sok reformatzio történt. Az a' vallási és egyházi reformatzio, mellyet Luther heveskedve kezdett, nem fogott annyi erőszakkal, annyi szakadással, olly keseredéssel, annyi pusztítással történni, ha onnan eredt volna, a' honnan kívántatott, 's azok által tétetett volna, kiknek az tisztjök lévén nagyobb megfontolással, kevesebb tüzzel 's nagyobb tekintettel, azért sikerrel is bizonyosabbal teheték. — Majd a' tudatlanság', vagy zavaros tudományosság' közepén kiüté magát az istentelen tanítás, a' csalfa philozophia; 's atheizmusz, szcepticismusz, naturalizmusz, 's mi másnak nevezték még e' szörnyeket — önté el a' félig rosszul tanult kört. Ez reforma-

tziót szült a' tudományos körben; 's meg kell vallanunk, hogy ez a' reformatzio úgy ütött ki, hogy jobban kívánni sem lehet: tisztult, tökéletesült, alapult a' philozophia és theologia. Elvek, segédszerek hozattak elé, melyek a' természetben lévén gyökerezve, minden időre szolgálók. Az istentagadás, a' kétkedés, a' vastag naturalizmusz (materializmus) így hallgattattak el. Gát vettetett ellenök a' kriticizmusz által, mellyet nem könnyen dúlnak szélt. Ez a' kriticizmusz a' szoros dogmaticizmuszt is megrázta ugyan, de ez által tisztítá 's a' mi kiállhatá a' tisztulást, erős lábon áll.

Igy a' vallás és tudomány. — Mikor már a' theoriák, az iskolai tanulmányok illy jeles változasokon mennek át, nézheti e' változásokat a' világi polgár egy ideig részvétlenül; de lehetetlen, hogy utób, ha egyszer a' theoriák alapítva vannak, az élet' rendszerei is — a' világi és egyházi rendszerek — utánuk és szerintük ne változzanak. Innen a' közönséges erőlködés meghányni, újra alkotni a' régiség' szerkeztetéseit, mellyekben nem kevés van, mi a' mai már kimívelt theoriákkal, az uralkodó gondolkozás - móddal ellenkezik, a' mi ma már céliránytalan. Boldog az a' nemzet, melly e' változásokat csendesen, megfontolás 's köztanácskodás' útján teheti 's teszi,

nem várván a' mindent vakon dúló zendülést, a' vérengző revoluziót. A' vizsgálódás, társas tanácskodás csendes útján megmarad, célra intéztetik, mi a' régiben jó; gondos meghányás után vették el, a' mi célra semmiképen nem vezet; 's látván a' sokaság' választottjainak fáradhatatlan munkálodásaikat, nyugalmasan várja az ohajtott véget, részint örvendvén a' már tett változás' jótékonyágának, részint remélvén a' még teendőknék gyümölcseiket.

E' ponton áll hazánk, mellyet én a' másutt tapasztalt hirtelenkedéstől nem féltek; nem, mert nemzetem' komoly kharaktere ellen volna az, és a' készültek ellenkezőt hagynak várnom. Korunk' ezen indulását sokan keményen bírálják meg, azok különösen, kik a' régiből semmit sem akarnak mozdítani, sőt minden mozdítást felette veszedelmesnek tartanak. Innen az indulást elnyomni törekszenek. — Késő, 's azért hiú törekvés! megállíthatod - e a' tetőről alá rohanó záport? nem; ha bölcs vagy, eleve utat készítesz neki, hogy akadály nélkül omolván, minél kevesebb veszélyt hozzon épületedre; hogy inkább megfutván telkeidet, a' haszontalan gyimgyomtól tisztítsa azokat. Mit használt, hogy ott egy mérész katoná hirtelen nyomta el a' felzúdult nép' rohanatát? elvonult a' vaskar, 's egy kis magában hamvadás — és, új kiütés. Ha azok, kik az

egyházi kormányt tartották. a' reformatziót, mellyet az idő előtt minden jók és két köz zsinat ohajtott, kezdte, vagy a' mások ált kezdetet, a' helyett hogy egészen elnyomni törekszik, segítette, intézte volna; ma minden pápista, lutherista, kálvinista, 's több nevezetbeli különbség nélkül mindnyájan keresztények volnánk, mert csak a' rossz nem a' jó is, vettetett volna ki; vagy, miként egy protesztans Dr. Kirchhof mondá, csak a' fürdő öntetettj volna ki, nem a' gyermek is; a' fürdőt is fogták volna néhányan sajnálni, de csak hamar, vigasztalttak azzal, hogy megvan a' gyermek, feledték volna a' haszontalan fürdőt.

De hová ezekkel az egyház' fogatinak fejtegetőjök? csak oda, hova magának az egyháznak kell munkálnia, ha célirányosan akar munkálni. A' mai korra a' régen lefolyt kor' szelleméből akarni munkálni, haszontalan törekedés. Nem értenek, nem hallgatnak bennünk. Ha, a' fenmondottak szerint, azok, kiknek kezükben a' kormány, legtanácsosabban cselekszenek, a' nép' köz véleményét, törekedéseit nem akadályozva, nem elnyomva, hanem segítve, 's úgy intézve, hogy csendesén, veszély nélkül érje el céljait: ugyan ezt a' tanácsot fogja bizonyosan követni az egyházi bölcs kormány is.

Mert, habár az egyház, eredeti fogatával egyezőleg, egyedül, a' szellemerkölcsi világ' igazgatását ügyeli is; mivel ez a' világ itt alatt emberekből, testszellemi lönyökből áll, kik úgy polgárjai az erkölcsi világnak, mint a' testinek; ebből még itt élünk, ki nem mehetünk, mint már az apostol megjegyzette; sőt még itt élünk, az erkölcsi világnak is csak úgy lehetünk hű polgárjai, ha hű polgárjai vagyunk a' testi világnak, 's ez a' testi világ, valamint egy részről akadályul szolgál tiszta szellemi és erkölcsi törekedéseinknek, céljainknak, úgy más részről több szereket, eszközöket, módokat nyújt azoknak: miként t. i. a' testi világ célirányosan igazgattatik, vagy céliránytalanul 's célellenül zavartatik.

Innen a' két világ' szoros összeköttetése, mellyre vajha sokszor nagyobb ügyelettel viseltettek volna mind a' kettőnek igazgatóji. Két alapos törvényt kell a' két igazgatóságnak szeme előtt tartania, 's azt folyvást tellyesítenie: az első, hogy egyik a' másiknak, viszonos befolyásával szabadságát el ne nyomja; a' második, hogy egyik a' másiknak méltány és igaz céljait tehetsége szerint segítse. Jó mondat, hogy csak a' jó keresztény ember egyszersmind a' jó polgár; de igaz, jó a' másik is: csak a' jó polgár egyszersmind jó keresztény is.

Úgy, de mi közü a' változhatatlan anyaszentegyháznak a' világi alkotvány' változtatásaival? igen nagy és különféle. Először, mert a' megváltozott gondolkozású, rendelkezésű 's szerkeztetésű népre csak úgy hathat sikerrel, ha magát annak új bel- 's kül- állapotjához szabja. Valóban Péter apostolnak nem az a' viszonya volt a' római császár, tanács és nép iránt, a' mi volt a' palesztinai Zsidók iránt, 's a' mi utób' utódaié volt a' keresztény uralkodók és népek iránt. 'S a' ma kormányozó pápa másképen viseltetik a' török kapu iránt, mint egy keresztény, másképen egy protest. Kereszt. Fejedelem és alatta élő nép iránt, mint kath. Kereszt. Fejedelem 's annak népe iránt. — Másodszor, hogy a' kereszt. anyaszentegyház nem átalán mindenben változhatatlan, azt a' dolog' természete 's a' lefolyt idő' története bizonyítja. Semmi sem változhatatlan a' mi emberi; semmi, a' mi nem tisztán isteni. Habár az anyaszentegyház közvetlenül isteni mív is; csak emberek annak polgárjai e' földön; emberek annak látható kormányozóji, 's embereknek szolgál annak minden intézete; tehát az emberi változandósághoz kell folyvást ezen intézeteket szabni, hogy hasznos szolgálatokat tegyenek. — Változhatatlan az anyaszentegyházban az, a' mi tisztán isteni: annak fenséges célja, az er-

kölcsi tökély, Krisztus útmutatása, példája szerint. Nem szabad azért az egyházi intézetet csupa földi jólét' eszközévé tenni: eszközölheti ugyan az ezt is, de csak annyiban, a' mennyiben eszközli fentebb rendű jólétünket, a' fenmondott célt: mert földi jóléte is csak annak bizonyos, valódi, a' ki erkölcsileg jó. Változhatatlan az egyház eredeti szerkeztetése, hogy legyenek annak igazgatóji, tanítóji, szolgálói; legyenek célirányos külszerei, melyek a' beltökélyt eszközöljék, neveljék, tökéletesítsék. De az igazgatás' tanítás' módja, formája mennyiféle lehet ez? a' szerek és eszközök milly különfélék? mind ezek csak úgy célirányosok, ha a' kor' embereihez vannak alkalmaztatva; 's nemde változók ezek leginkább; tehát változóknak kell lenniük a' szereknek is, ha akarjuk, hogy foganattal munkáljanak. Béh más mód volt az, mellyel Jézus kormányozta kisdéd egyházát; más forma, mellyben adá mennyei tanítását, 's a' szerek, a' legegyszerűebbek, mellyekkel ő élt a' valódi tökélet' előmozdítására, mint sem azok, mellyekkel későbbben az apostolok, 's ezeknek utódaik éltek!

Ezeknél fogvást ketőtt kell az egyház' intézetében különböztetnünk: egyik a' közönséges, másik a' különös; az változhatatlan korra, nemzetre; mindenütt, mindenkor, minden kor

szellem 's gondolkozás mellett megállható; ez változandó, 's csak ha célirányosan változik, hasznos fogantatú. —

E' szükséges különbség fog folyvást szemem előtt lebegni az egyházi intézet' további rajzolatában, 's talán fognak olly vonások előjönni rajzomon, mellyek megérdemlendik a' haladó, és sietve haladó kor' figyelmét. Csak igazságban, egyedül csak igazságban, mint ezt fen a' bibliai fogatok szerint fejlém ki (II. Füz.) áll Jézus' egyházának másolhatatlan valósága; valami azon kívül van, annak csak, változandó, kor', hely', nemzet' tulajdonihoz szükségeihez, méltány kívánatihoz alkalmazandó, simítandó külsejéhez, szereihöz tartozik.

IV.

K é p e k.

Alig találhatunk az egyházi tanítók fényes körében írot, ki a' vallás legmélyebb titkait, elmésebb, válogatottabb 's czélirányosabb hasonlatosságokban tudta volna eléadni, mint a' száléssi sz. Ferencz. Olly hasonlatosságokkal, mint megannyi paradicsomi drágaságokkal találjuk kiékesítve az ő arany, 's minden dicséretet felmúló Theotimusz czímu munkáját; mellyből az isteni malasztnak és a' szabad akaratsnak munkálódásait tárgyazó, igen helyes három képét kivántuk ezennel közleni.

1. A' L á b a t l a n o k.

Aristoteles bizonyos nemű madarokról beszél, mellyeket ő apodoknak, lábatlanoknak nevez, mert száraik olly rövidek, 's lábaik olly erőtlenek, hogy azokat épen nem használhatják, mintha nem is volnának. Ha ezek a' madarak egyszer a' földre leesnek, mintegy fogva maradnak ott: mert mivel sem száraikat sem lábaikat nem használhatják, soha többé

fel nem emelkedhetnek, sem neki nem indulhatnak, hogy magokat szárnyaikra vehessék, azért a' földön guggolnak, 's ott vesznek, ha csak egy jótékony szelle földszínt fúván, tehetetlenségöken nem segít, őket meg nem ragadja 's fel nem emeli. Ezen esetben kiterjesztik szárnyaikat 's így a' széllel, melly nekik az első szökellest adja, együtt munkálódnak; és ugyan ezen szél tovább is segíti és mind magasabbra 's magasabbra emeli őket.

Az angyalok hasonlóak azon madarakhoz, mellyek ritka szépségök miatt paradicsom' madarainak neveztetnek, és olly ritkák, hogy soha senki azokból, hanemha döglötten, a' földön nem látott egyet is. Mihelyest ama' mennyei szellemü lőnyök az isteni szeretetet elhagyták, és önszeretetök után indultak, azonnal mintegy holtan zuhantak a' mélységbe, 's ott meg is maradtak. Mert valamint a' halál elválasztja embert örökre e' mulékony élettől úgy a' lerohant angyalok örökre elválasztva, vannak az örök élettől. Ellenben mi szegény halandók inkább hasonlítunk ama' lábatlanokhoz: mert ha a' szeretet' fenséges tartományát elhagyni találjuk, hogy földre bocsátkozván a' teremtményekhez ragaszkodjunk, a' mi annyiszor történik, valahányszor Istent vétkeink által megbántjuk; ekkor lelkileg mintegy meg-

halnak. Marad még is egy kis erőnk; vannak száraink és lábaink, az az némelly gyenge hajlandóságaink, mellyekkel a' szeretetnek nem i jeleit adni iparkodunk; de ezek olly erőtlenek, hogy már nem birhatunk magunkkal, elvonnunk szívünket a' vétektől, és felemelkednünk ismét a' szent szeretethez, mellyet olly hűtelenül és akarva hagyunk el.

Es valóban meg is érdemlenők, hogy Isten elhaggyon bennünket; de az ő végetlen szeretete nem engedí igazságát szoros mértékben éreztetni, hanem irgalmat gerjeszt és arra hajtja őt, hogy minket ezen szerencsétlenségből kiszabadítson. Azt teszi ő szent sugalati által, mellyek mintegy nyájas szelle szívünkre hatnak, azt megragadják 's megindítják; gondolatainkat felfelé lebbentik, és hajlandóságainkat az isteni szeretetnek tartományába emelik.

Már ezen első szökellel, mellyre Isten indítá szívünket, kétségkívül bennünk de nem általunk történik, mert hirtelen, mielőtt rola csak gondolkodnánk is, vagy csak gondolkodhatnánk, megesik; minthogy tehetetlenek is vagyunk magunkból 's magunk által valami idvezségeset gondolni, mert minden tehetségünk Istentől vagyon, a' ki minket még minekelőtte volnánk, szeretett, hogy lennénk, és

szentek lennénk; miért is ő minket az ő atyai jóságának áldásával megelőz; lelkünket ébreszti 's szent bánatra, megtérésre gerjeszti.

Tekintsünk csak a' maga vétkében megátalkodott apostolra, Péterre, ama' szomorú éjszakán, melly mennyei mesterének halálát megelőzte. Olly keveset gondolkodott akkor ő arról, hogy vétkét megbánja, mintha idvezítőjét soha sem látta volna; és, valamint azok a' földbe süppedt apodok, soha fel nem emelkedett volna, hacsak a' kakasnak hajnali kiáltása, mintegy eszköze az isteni gondviselésnek, az ő füleit meg nem hatotta, és a' szerelmes idvezítő pillantatával, mint a' szerelenu' nyilával, az ő kemény szívét meg nem nyitotta volna; melly azután, miként Mószes' sziklája a' pusztában, a' víznek özönét megárasztá.

Azonban, ámbár a' szél azon apodokat megragadva felkapta, még is bizonyosan nem messze fogta azokat vinni, hacsak szárnyaikat ki nem terjesztik, 's a' széllel együtt nem munkálnak, hogy magokat tovább lebbentsék, 's lebegjenek a' levegben, a' hová emeltettek. Ha pedig valami alattok lévő zöldségtől érdekeltetvén, tovább is mervedten 's fásultan a' földön maradnak, 's a' helyett, hogy a' széllel együtt muukáljanak, szárnyaikat összehúzván földre terpednek; a' szél ugyan ek-

kor is lebbenti őket, de reájok nézve hasztalanúl, mert a' szél' ebéli segítségével nem éltek.

Az isteni sugallatok megelőznek bennünket, és lelkünkbe hatnak, még minekelőtte rólok gondolkodnánk; de ha egyszer jelenlétüket észrevettük, ekkor rajtunk áll, velek egyértőleg munkálni, és vonzásuknak engedni, vagy ellentállani.

Továb azon szél, melly az apodokat felemeli, azokat tollaiknál fogva ragadja meg, 's így szárnyaikat hozza mozgásba; mellyre ők azokat kiterjesztik, és így a' szélnek eszközül szolgálnak, hogy az egész madarat átfoghassa és a' levegbe kaphassa. Ha aztán az illy módon fellebbentett madár önmozgását a' szél' mozgásával egyesíti, akkor ugyan az a' szél, melly őt felkapta, röptében tovább is segíti, hogy mindig könnyebben és könnyebben hason előre.

A' sugallat a' sz. Léleknek lehelje; mikor ez reánk lehel, hogy a' szent szeretet' tartományába emeljen; munkáját az akaratnál kezdi, 's ennek természetileg jó hajlandóságát egy bizonyos mennyei vigasztalásnak érzése által felgerjeszti, tagítja és megindítja annyira, hogy e' hajlandóság mintegy eszközévé válik, minél fogva egész lelkünket meghódítja. Idvezség ekkor lelkünknek! Ha a'

lélek ennek a' természeti hajlandóságára hatott, 's mintegy szárnyait kiterjesztő mennyei sugallatnak enged; ha gyenge erejét az övével egyesítve mozdul és munkál, bizonyosan tovább is fog tőle segíteni, és szeretetről szeretetre vezéreltetni.

2. A' vándorlók.

Egy szép nyári napon némelly vándorlók, a' dél' heve ellen egy fának árnyékába vonák magokat; lefekvének, elalvának. Míg ők a' híves árnyékban pihentek, a' nap mindig magasabbra szállván égető sugarait reájok tűző, mellyek mint annyi kis villámok szemeikre hatának, és őket nyájas erővel felébreszték. Némellyek azonnal fel is keltek, 's vévén vándorbotjokat folytatak utjokat és szerencsésen szállásokra értenek. A' többiek a' helyett, hogy felkelnének, hátot fordítának a' napnak, 's kalapjokkal fedvén szemeiket egész nap' fekvé maradtak, míg az éj őket meg nem lepte. Ekkor felébredvén megindultak szállások felé, de szerencsétlenül tévelygvén az erdőben, farkasok és vaddisznók közé jutottak.

Mondd meg már, kérlek, azok, kik szerencsésen elértek szállásokra, nem a' napnak köszönik-e szerencséjüket? vagy is, hogy magamat keresztény módon fejezzem ki, nem a'

nap' teremtőjének-e? Tagadhatatlanul: mert ők ugyan felkelésről nem is gondolkodtak almukban; hanem a' nap ébreszté fel őket sugárinak nyájas melegével. Igaz ugyan, hogy ők a' nap' intésének ellent nem állottak; de erre is a' nap által segítették, melly kellemetes világot reájok bocsátá, 's megnyitá szemeiket melegével, hogy a' fényt lássák.

Ellenben azon szerencsétlenek, kik az erdőben elbódultak, nem lettek volna-e igazságtalanok, ha így szólanak: „Oh mit vétettünk mi a' napnak? miért nem küldötte mireánk is világát mint utitársainkra, hogy mi is szállásunkra érkezzünk, 's ne tévelyegjünk a' sötétség' rengetegében?“ Ki ne kelne itt védelmére a' napnak, vagy inkább Istennek? ki ne mondaná azon szerencsétleneknek: „Mit beszéltek ti balgatagok? tehetett-e a' nap többet néktek, mint valóban tett? nem volt-e ő egyenlőleg kegyes mindnyájatok iránt, kik aludtatok? Mindnyájatokra ugyanazon fényével világított ő; ugyan azon sugarait hintette mindnyájatokra; mindnyájatokat ugyanazon melegével hevített; 's ti, szerencsétlenek, láttátok utitársaitokat vándorbotjokhoz nyulni, 's utnak indulni: még is a' napnak hátot fordítátok; fényével élni nem akartatok, sem magatokat jótekonny tüze által meggyőzteni nem engedétek.

Könnyű ezen példázat' értelmét kitalálni. Ezen mulékony életben az emberek mindannyi vándorok. Mi itt majd nem mindnyájan a' vétkekben elaludtunk. Az örök igazságnak napja elég bőven árasztja reánk világító sugarait, malasztjának áldásával hevíti szíveinket; szerelmének ingereivel indítgat bennünket: és, még is! oh melly kevesen hajlanak ezen érdeklésekre! 's ezek közül is melly kevesen követik az örök igazság' világát! Méltán örvendhetnek azok, kik hajolván, 's engedvén az intésnek, követik a' nyujtott világosságot. Méltán örvendhetnek ők, de nem dicsekedhetnek. Örvendjenek azért, hogy illy nagy jóval birnak; de soha ne dicsekedjenek, mert csak az isteni szeretetnek köszönhetik azt, melly jótévőségének egész hasznát árasztja reájok, magának egyedül a' dicsőséget tartván fen.

Azoknak ellenben, kik vétkes álmokban megmaradnak, valóban nagy okuk vagyon jajgatni, fohászzkodni, sírni, szenvedni, mert a' legnagyobb veszedelemben forognak; de csak önmagokon szomorkodhatnak, magok ellen panaszkodhatnak, mert megveték a' világosságot, sőt ellene támadtak, barátságos ingereit eligazíták, az isteni sugallatoknak ellentállottak. Öngonoszságok vonz azért gyalázatot és örök

átkot reájok, mert ők magok szerzői romlásuknak, eszközei kárhozatuknak.

3. A' visszhang.

Gyakran történik, hogy mikor a' vétek elszakasztja a' szent szeretetet lelkünktől, ebben annak bizonyos mássa fenmarad, melly minket megcsalhat 's elánúthat: mert a' szent szeretet az ő munkálódásának különfélesége által lelkünkben bizonyos ügyességet hagy maga után, ámbár ő bennünk már nem lakik.

Jól emlékezem, hogy ifju deák koromban, némelly pajtásimmal egy Paris melléki faluba sétálni mentem. Ezen faluban volt egy kut, melly visszhangozott, 's szavainkat, mellyeket mélységébe lekiáltottunk, többszer ismételte. Már ha valamelly tudatlan 's tapasztalatlan ember hallotta volna ezen ismétléseket, azt fogta gondolni, hogy a' kutban ember röjtözik, 's az adja a' szavakat vissza. De mi tudtuk már a' természet' tudományából, hogy több üregek vannak a' kutban, mellyek szavainkat összeszedik, és hogy a' hang, melly tovább nem meheti, tellyes erővel hatott vissza, és új szavakat szült, mellyek ismét mas üregekbe ütödvén harmadszor adattak vissza, 's így tovább, míg szavaink tizenegyszer hangzottak. Ezek a' szózatok tehát nem a' miéink vol-

tak már, hanem csak azoknak hasonmásaik, képeik.

És valóban ezen visszhangok és a' mi szavaink között nagy volt a' különbség: mert ha egymás után több szavakat mondtunk, csak néhány adatott vissza; megrövidültek a' szótagok, mellyek olly sebesen és pedig olly tónnal és accenttel adattak vissza, melly a' miénktől igen különbözött. E' mellett szavainkat csak akkor hallottuk visszadatni, mikor mi már azokat kimondtuk. Szóval, nem voltak azok élő embernek szavai, hanem szavai egy üres sziklának, melly azonban az emberi szózatot olly jól utánzotta, hogy egy tudatlan könnyen megcsalódott volna.

Átmegyek már az alkalmaztatásra. Ha a' szent szeretet, valamelly képzhető lélekkel összetalálkozik, és azzal egy ideig társalkodik, egy más szeretetet szül, melly koránt sem szent szeretet, ámbár abból származik. Csupa emberi szeretet ez, melly mindazáltal olly annyira hasonlít a' szent szeretethez, hogy midőn ez a' lélektől elválik, úgy tetszik, mint-ha még benne laknék, mert képét és hasonlatát hagyja maga után, melly által a' tudatlan könnyen megcsalódhatik, mint ama' madarak, mellyek a' Zeüxisz által festett szőlőfürtökben annyira megcsalódtak, hogy azokat valóságos-

soknak tartanak, olly természetesen festé azokat a' művész. Azonban nagyon különbözik a' szent szeretet a' csupa emberitől, mellyet bennünk maga után hagy: mert a' szent szeretet Istennek minden parancsit hirdeti 's véghez is viszi a' mi szívünkben; az emberi szeretet ellenben hirdeti ugyan azokat sokszor a' mi szívünkben, de nem tellyesíti mind azokat; hanem közülök csak néhányat. Továb, a' szent szeretet a' szótagokat rendre kimondja, azaz: mindenre figyel, a' mi Isten' parancsolati betellessítésükre szolgál; az emberi szeretet ellenben mindig elhagy valamit, különösen pedig egyenes és tiszta szándék hijával van.

Tónra nézve a' szent szeretet mindenkör egyarányos, szelíd és nyájas; ellenben az emberi szeretet' tónusa vagy fölebb száll a' földi, vagy alább a' mennyei dolgokban; ezen fölül munkáját csak akkor kezdi, mikor a' szent szeretet már megszünt munkálni. Mert nem kell elmellőznünk, hogy míg a' szent szeretet a' lélekben lakik, az emberit munkalodásának könnyítésére fordítja; azért az emberi szeretetnek munkáji mindaddig a' szent szeretet' sajátja, melly amannak asszonya. Ha pedig eltávozott a' szent szeretet, akkor ezen szolgálónak munkáji csak magának sajátja, 's már nem birnak a' szent szeretet' méltóságával és

becsével; mert valamint Eliszéusz' prófétának botja, ezen látónak távollétében, bátor szolgálójának kezében, ki azt a' látó' kezéből vette, nem tön csudát; úgy a' cselekedetek, melyek a' szent szeretet' távollétében egyedül az emberi szeretet' megszokásából történnek, nem birnak már semmi méltósággal, semmi érdemmel az örök életre, bátor ez az emberi szeretet a' szent szeretettől tanult munkálni, és mint szolgálója annak vezérlése alatt vitte véghez azokat. Ennek oka nem egyéb, hanem hogy ez az emberi szeretet az isteninek távollétében nem bir természetfeletti erővel, melly által a' lélek egyedül vezéreltetik oda, hogy Istent mindenek felett szeresse.

V.

Sambuga' válogatott levelei.

11. Lev.

Egy Professzorhoz.

Leveled, mellyel H. úr érkezett hozzám, érkeztét kétszeresen tevé kellemetessé. Nem érdemlettem, szereteted hozzám, és barátságos kifejezéseid, mellyekkel tömve, érdemlik, hogy a' tiéd legyen. Nem ohajtok egyebet, hanem hogy azok úgy legyenek hozzám mérve, miként te gondolod. Ez olly elevenen lebeg szemem előtt, mikor szíves leveledet olvasom, hogy magam is bizatlankodom magam iránt, 's ohajtom, bár azok kevesebbé volnának szivek. Azért is igen kérlek, lennél ezután kevesebbé jó irántom, és mértékfeletti érzelmeidet szorítanád egy sohajtásba Istenhez, hogy ollyan lehessen, a' millyenek lenni te kívánsz. — — —

Tehát a' poetikának vagy tanítója! Leveled maga mutatá, hogy finomabb tudományok-

kal társalkodol. Tollad, melly mindig jó volt, most megválasztott, csinos, érzelmes. Ez új ajándék Istentől. Te ezt jóra fordítandod, 's ez a' nyereség. — Mennyi alkalom fogja magát eléadni, hogy a' valamivel érettebb ifjúság' szívébe minél több jót hints! Tedd Istent annak fő gondolatjává. Isten legyen mindenük; úgy könnyű leszen minden makacs indulatot, minden rossz szenvedelmet Istennek feláldozni. Mindenek előtt az ártatlanság' és tisztaság' szellemét öntsd belé, mellyet a' tiszta szív olly könnyen átönt. Legyen szemed mindenre; mi az ifjúságot illeti, vizsgálj meg mindent; ítélj meg mindent; soha ne lankadj, mert minden a' jövődöre munkal. Kérdezd gyakran tennen magadat: miként tegyem, hogy az erőny tanítványimban szükséggé valljék?

A' nevelő legszebb kültekintet mellett épen olly kevesé allított fel tartós épületet mint az építő mester, alap nélkül. Az erőny' szüksége a' lehetetlenség, nélküle élni, legyen alapja a' tartós erőnynek. Hol illyen az alap, bizonyos lehetsz az erőny' tartósságaról. A' szükségnek hatalma olly nagy, hogy az a' példák, csábítások, a' világ' szokásai ellen biztosít bennünk. A' hajós ezer veszedelem után is tengerre kívánczok, és a' vadász eső és fergeteg mellett sem tud gunyhójában veszteleni: veszedelmek 's veszőségek szükség-

geikké lettenek. Épen ilyennek kell reánk nézve az erőnynek lennie, hogy tartós legyen; és ide kell neked is tanítványodat vezetned. Majd minden szükség szokásból származik. Egy szippant dohánypor nekem szükségem; 's a' barát, ki folyvást oldalam mellett van. Ha még ehhez lelkem is járul, a' csupa testi szükség egyszersemind lelki is leszen. Ha a' dolognak belbecse is vagyon, magam, ennenszemeim előtt becsesb leszek általa, méltóságom magam előtt nevelkedik. Ha még a' hivatal' 's rendeltetés' fogata is hozzá járul; hát ösztön támad bennem a' dologhoz, mellynek alig állhat valami ellent. Ha ezen belső ösztönt a' világ imádandó szerzője' fenséges akaratjának örök törvényének, szeretete' megnyerésének, a' jövődönnek 's a' reám várakozó jutalomnak képzete segíti: úgy a' dolog (az erőnyről szölok) szükséggé leszen és már nélküle nem élhetek.

Csak annyit érts szavaimból, hogy ez a' nagy gondolat: Isten, az erőny' ajánlatától el ne választassék. Nem veszem nehezen, hogy enmagamat tettek entörvényszerzőmmé; de ha az én tövényszerzői hatóságom nem Istenen alapszik, úgy látszik, mintha tizenkét királyocskának fenségébe oszlanék az meg. A' világ' alkotójának fogata; meggyőződés az ő akaratjáról, intézéséről a' végetlen nagyság

által, melly abban nyugszik, engedelemre ragad engemet. Indulatim szenvedelmeim, az erkölcstelen kísértetek mervedten állanak az Isten' tiltó Felsége előtt.

Alkalmatosságom vagyon itt téged egy tévedés ellen, mellyet a' Philosophia sokszor követ el, óvnom. Az erőny' bevezetésében igen könnyen megesik, hogy csupa bölcseségből Isten felejtetik, mert az erkölcsi törvények többnyire az észből származnak. Így az erőnyről folyt legszebb fecsegés mellett religiót nyerünk minden Isten nélkül. Az én véleményem azért, hogy az erkölcsi tanítás soha a' kijelentett igazságoktól el ne választassék, hanem olly összefüggésben adassék elő, hogy ne csak annak természeti szépsége és illendősege, hanem maga Isten legyen a' főrugó. Ugy találtam, hogy a' vallási igazságok az erkölcsi törvényeket legjobban segítik, mert azok a' bölcs elvekhez a' jóval hathatósabban munkáló példákat csatolják. Ha Isten Jézus által az erőnyt életben nyilatkoztatja ki; úgy ez felment engem a' kötelesség és erőny körültti fáradságos és bizonytalan vizsgálódástól. És ha engem Jézus Istenhez útasít, és mondja: „Legyetek tökéletesek, miként atyátok mennyekben!“ hát én e' kevés szóban nagyobb bölcseséget találok, mint sem a' millyent valaha valamelly Philozophia fejtett ki.

Mióta tetszett Istennek, velem itt nemi világosságot közleni, úgy találtam, hogy semmi engem erőnyre és erkölcsiségre inkább nem ébreszt, mint épen a' kijelentés által nyújtott szent titkok. Nincs hathatós erőnszer, mint a' mise és áldozás, mert a' világ erkölcsösbet nem látott Jézusnál. A' felemeltebb, tisztább, bizonyosb vallási moral' nagy foglalatja az urvaszoránál mondott szavakban vagyon: Ezt cselekedjétek az én emlékezeteimre! Iskolában disputálni tanulok; itt munkálni. Tudod, mennyivel becsesb ez mint az. Ez által az emlékezet által Jézus az én társalkodóm. A' legszentebb, millyent a' világ valaha hordozott, leszen az én társam. Ez által az ő gondolkozása, akaratja-, élet-módja belém folyik; már nem az én életemet élem, hanem Jézus' életét. Ugyan ebből az okból a' mondat is: *hoc facite in meam commemorationem* többet jelent, mint: emlékezzetek az én feltámadásomra, mennybemenetemre — hanem annyit: emlékezzetek az én jó tanácsomra, épüléstekre szentelt példámra és szeretetemre halálomban érettetek. Kövessétek tanításomat; nyomdozzátok példámat; viszonozzátok szeretetemet! Így a' titok nekem Isten' legmélyebb bölcsesége; Istenhez egészen méltó intézet. Mert a' mi engem jóvá teszen, Istenhez sokkal méltóbb, mint világokat alkotni.

Tartsd azért a' sz. communiót mint önmagának folyvást tartó megújítását Jézus által; mint állhatatos közelítését Istenhez azon iparkodás által, mellyel Jézus' érzelmeit fogadja be; mint erkölcsi eledelt a' legszentebbnek, a' legerköcsösebbnek, minden élők között, eleven emlékezete által. Tedd, hogy tanítványid a' misét és a' megszentelt vacsorát mindig ezen oldalról tekintsék. Akár misét hallgatnak, akár áldoznak, Jézus, a' minden tökélynek példánya lebegjen szemeik előtt, hogy a' becsúszott hibák javíttassanak, az erőnyök nevedjenek stb.

12. L e v.

Egy fiatal paphoz.

(1800b.)

— — Intlek és kérlek, légy a' legnagyobb vigyázattal, és állj erősen. Mindenütt munkaságban van a' rontó szellem. Minden' a' mi gondolkodni tud, kezét nyújt az Antikrisztusnak.

Hol találunk jó akaratú, kegyes, Isten' és Jézus' szellemétől áthatott embereket? csak néhány esztendeje, hogy gondtalanul járdaltunk őseink' nyomdokukon, és meggyőződésünkben vigasztalódtunk, stb. Most minden megtámadtatik. Maga, a' ki nélkül a' világ

nagyobb röjtvény (Räthsel) előttem; mint a' tengerpart' porszeminek száma, a' kétségesskedés által üldöztetik örök utjain. Mit gondolhatnak ezek a' gonoszok más embereknek boldogító tanításukról? — mi előttük Jézus? Ah! — már nem a' világ' Megváltója — Borzadok, hallatni a' késértetnek szavát: „El kell őt törölni; Jézus ne legyen tovább.“ Adnának bár valami jobbat! — De csak szabadságot és semmi jobbat nem akarnak. — Annak az annyi vérrel öntözött, olly drága készülettel ültetett szőlőnek vesznie kell. — Illy eseteknek tekintetük hő fohászokat támaszt bennünk Istenhez. Sehol sem látni intézeteket izmos munkásoknak képzetükre — minden széltoszlik . . .

De nem akorom, hogy e' tekintetnél kis-lelkűség szökjen meg. Nagy lelkekben nagy erő fekszik. És úgy látszik, hogy Isten az ő erejét csak nagy lelkeknek tartá fen. Minél nagyobb ellentallást érzünk, annál magasbra emelkedjék bátorságunk. Isten és az igazság részünkön áll, és ki erős mint Isten, mi ragadóbb mint az igazság? csak az kívántatik, hogy módjával mondjuk azt ki. Neked, kedves barátom, van erőd! vannak ismereteid; van lelked az igazsághoz és erőnyhez. Csak szellemed' vezérlésit kövesd, Isten veled fog munkálni. Iparkodjál ismert munkás társaidat

arra indítani, hogy gondolkodjanak a' világ' mostani állásáról. — A' korszellemet kell tanulnunk, különben arnyékkal harczolunk. Figyelnünk kell fogásaira. El nem rőjtheti magát; mindenbe avatkozik; mindenből szól. — Kell tudnunk, hova akar a' világ, ha foganattal akarjuk utját állani. Csak munkások legyünk! bizonynyal sokat teszünk. Erősb legyen-e a' rontás' lelke, mint az Isten' országát e' földön fentartó? Talán olly szerencsétlenül nem bukott még a' világ.

13. L e v.

Egy barátjához.

— — — Állapotommal annyira vagyok megelégedve, hogy magamhoz, a' nélkül hogy elveszem magamat, minden pillanatban mondhatom: „érdemed felett vagy boldog.“ Nem jövendelmem' bőségét magasztalom én itt, nem a' tele csürt és pinczét, nem a' kamatokat és tízedeket — elég, hogy van miből élnem. De boldog vagyok jó, tanítékony, engedékeny népemben; boldog az engem igazán szerető, becsülő 's irántam minden tekintetben kegyes uraságban. Nyitva mindig szíve irántam, udvara előttem, 's asztala terítve. Nem csak: de bizodalmas társaságába is meghíva, felszólítva vagyok.

Nálad is, édes barátom, felleltem ezeket és sok más jótévőimnél. Ott is boldog voltam 's naponként iparkodtam azt érdemlenni.

— — Annak idejében magad is megtekintheted, válogatott szereik vannak itt a' megelégedésnek. Leveg, táj, viz, bor, emberek, életmód teszik azt a' kellemetes keveréket, melly mellett magát ember olly nyugodtan, szenvedés, akadály, háborodás nélkül, azon kívánatos állapotban érzi, mellyet tulajdonképen megelégedésnek nevezünk.

14. L e v.

H. B. barátjához. 1784.

— — Olly népnek adám egészen magamat ajándéknak, melly valódi jósága miatt jobb pásztorra volna méltó. Nem a' fényes, bölcs, jeles nép ez már; hanem együgyü, jó érzetű engedékeny nyáj. Nem a' hizelkedő hallgatók már, kik minden jól ejtett szóra tetszésöket jelentették; de szeretetre méltó, ép szívek, mellyek az igazságot meg is érzik. Ez a' nép is Istené; ez a' nyáj is dajkálást érdemel; ennek a' közönségnek is kell predikálnunk. Vesszek ugyan innen 's onnan bizodalmas levelekben jó szandéku szemrehányi szókat jó barátimtól. De mit kelle hát tennem? özön ellen munkálnom? Vonakodnom falura menni ki, mert itt ott egy jóakaróm közelebb kívánt magához?

Hivatalomban semmi sincs arról, hogy csak városokban dolgozzam. Nagyobb tanítók, kik példányim legyenek, vallák, hogy mindenkinek adósai. — Miért valljak én kevesebbet? Az út, visszamenetre nincs előttem elzárva; és ha itt használtam is, ott ismét használhatok; mint mindenkor tisztelője vagyok hazámnak; de itt mint ott Jézus Krisztusnak szolgálja.

15. L e v.

Husvét' idejében 1785.

A' közel ünnep megszakasztja hallgatásomat, és mivel a' templomban csak örömekek, Halleluják zengenek, ne csudálkozzál, hogy az egyház' szolgálja neked az öröm' teljét kívánja, mellyel egész hivatala meg van töltve e' napokban. Mind az a' kellem, mellyet az esztendő szaka, és a' religio együtt hoz magával, együtt munkáljon reád is. Az egyik hozzon neked új erőt és ébrenséget, miként a' megifjadott természetnek, a' másik hozza e' az igazság' és új élet' érzelmét Istenben. — Talán e' kívánatot tőlem inkább az örökiségből mint innen vártad volna; — mert, mint hallom közönségesen holtnak kiáltattam ki. Ha ez részemről is nem hosszú élet' jelensége; légy bizonyos még is ezen egészen földi vonásokból, hogy én még élek, és annyira egészséges vagyok, mennyire kevés búval elegy sok dolgaim enge-

dik. Népem magában nem oka búmnak; de vannak mellékes emberek, kik némelly rendtelenséget okoznak, melly szívünket ragadja meg. A' sok jó között annyi haszontalan talál-
tatik itt az egyházi ahítatosságban, hogy irán-
ta egykedvü nem lehetek. Ha lépést teszek
ellene, és kivetem azt, mi az ahítatosságot
rontja, religio' sérelmének és nem tudom még
mi másnak tekintetik. E' mellett békestürés-
sel segítek magamon. Lesem a' pillanatot,
mellyben szólhassak, oktatom népemet szándé-
kaim iránt, mikor jólelkünek találom. Ezt te-
szem, valamikor prédikáziom jól ütött ki,
melly által foganattal munkálok reájuk, 's így
a' sötétség' munkásai nekem nem árthatnak.
Népem engem még is szeret, 's még inkább sze-
retne, ha itt ott kétéssé nem tenném előtte,
valljon a' cselekedetek, mellyeket véghez vi-
szek atyám' cselekedetei-e. —

VI.

Egyházi Ékesszólás.

Az emberi boldogság' alapjairól.

(Folytatás.)

Csalhatatlan igazság tehát az, hogy a' világ' minden javait fölülmuló jó az erény, csak ez elégséges, és szükséges fő kívánságunk' kielégítésére, ez boldogságunk' rendíthetetlen alapja, ki ettől elpártol, a' szerencse' mosolygó karjain is boldogtalan, — mivel pedig az erény' ösvénye keskeny, darabos, kelletlen, az állatiság' útja pedig gyönyörködtető, tágas, kellemetes, valljon csodálhatjuk-e, hogy azt kevesen kezdik, kevesebben követik, 's legkevesebben végzik? ezt ellenben számosan kezdik, számosabban követik, 's legszámosabban merülnek feneketlen örvényébe? azok boldogok, ezek boldogtalanok; ez első, és legfőbb oka, hogy vándor éltünk' sebes lefolytában vagy a' tündér boldogság' csalóka jeleire, (szerencsére) vagy a' valódi boldogság' igen cse-

kély részére, vagy épen boldogtalanságra, találhatunk. —

Azok közül is, kik magokat erény-tisztelőknak tartják, és vallják, számtalan érzi szívét boldogtalannak; elhiszem, mivel erényök tán ennek csak színét viseli, melly gyakran valóságos rosszat rejt, vagy hiányos *).

Az erény' tettett, alszineken lappangó nemei e' következők:

a) Melly a' véralkat' szüleménye: ki evvel bír, szereti az ész' törvényeit; semmiben meg nem sérti nemesebb természeté' parancsait; ezt mindazonáltal nem a' legszentebb törvényhozó' szeretetéből, nem a' törvény' tiszteletéből, nem tiszta becsület-érzésből, hanem vagy heves elragadtatásból, vagy természeti hajlandóságból, vagy hirtelen változékonyságból míveli, és mívelné akkor is, ha a' törvénnyel ellenkeznék.

b) Melly az önszeretet' szüleménye; ki evvel bír, cselekedetei' fő célját tulajdon hasznában, tiszteltetésében, 's mulandó szerencséjében helyhezi; nyájas, hogy szerettség; leereszkedő, hogy dicsértesség; irtalmas, hogy láttassék; mértékletes, hogy egészségét meg

*) Ezt ugyan szorosabb értelemben nem nevezhetjük erénynek, itt mindazonáltal, az emberi gyengeségekre tekintvén, ezen szó használtatik.

ne sértse; adakozó, hogy más' segítségét megnyerhesse; minden cselekedetében példás, hogy tekintetét előljáróji előtt nevelje.

c) Melly a' szokás' szüleménye: ki evvel bír, erényét még gyenge korában beszívott szokásain alapítja; azokat mint éltünk' legbiztosabb útmutatójait ajánlja, védelmezi, és el nem hagyja; azokhoz szabja gyakran belső kötelességei' elmulasztásával külső cselekedeteit, kerüli a' vétket, mert nincs arra alkalmazossága, de a' kísérteteknek könnyen enged.

d) Melly a' komor késedelem' szüleménye: ki evvel bír, világosan érti kötelességeit, gyors elhatározással, vidám kedvvel követi az ész' törvényjeit, mind addig, míg az erény állati részétől nehezebb áldozatot nem kíván, ekkor csügged, szomoru ábrándozásokban mereng, míg végre unalmas töprenkedései után kötelességét vagy meglágyítja, 's úgy hajtja végre, hogy testisége ne szenvedjen; vagy ha ez lehetetlen, egészen elhenyéli.

e) Melly a' gyengeség' szüleménye; ki evvel bír, ohajtja ugyan az erényt, 's vágyódó szívvel kíséri ennek állhatatos tisztelőjait; de lelki erőtlensége miatt becsülete testi ösztöneinek legkisebb hullámi közt is hajótűrést szenved.

f) Melly a' külső szín' szüleménye: ki evvel bír, minden kötelességét az isteni tiszte-

let' némelly kedvezőbb külső jeleiben, leginkább a' szóbeli imádságban helyhezi; ha ezt bizonyos helyen, időben, móddal el nem végezheti, legalábbvaló bűnösnek tartja magát, egyforma rendet tart öltözetében, evésében, menésében, beszéllésében, mellytől ha némelly esetben eltérni kénytelenítetik, leirhatatlan panaszokra fakad, ámbár a' nagyobb gonoszságok' u. m. kevélység', mértékletlenség', harag', rágalmazás', bosszúállás', öldöklő mérgét kebelében csendesen tűri; az ártatlan gyönyörűségeket, nyájasságot, tisztaságot tele torokkal kárhoztatja, állításai' bebizonyításáért vérét kész ontani, és minden ellenmondót örök kínra ítélni.

g) Melly a' szükség' szüleménye: ki evvel bír, az erény', és becsület' útján latszatik ugyan járni, de ezt csak azért míveli, mert állatisága' kielégítését a' környülmények lehetlenné teszik, vagy vétkeiket nyomba követő súlyos csapások, és szerencsétlenségek rettentik.

h) Melly a' képzelődés szüleménye: ki evvel bír, néhány könnyebb véték' kerülése, 's kevés erényes cselekedet' tétele után magát az igazság' legfölsőbb polczán ragyogni képzeleli.

i) Melly a' képmutatás' szüleménye: ki evvel bír, úgy intézi minden cselekedetét, szenvedését, hogy erényesnek láttassék, ámbár kebele a' legundokabb vétkek' lakhelye: belül

nagyravágyó, fölfúvalkodó; kívül nyájas, alázatos, belül a' harag', és bosszúállás' menyköveinek műhelye; kívül a' szelidség', és békeséges türés' ragyogó példája, belül káromkodó, kételkedő, hitetlen; kívül búzgó, ájtatos, tanító, mások előtt a' fösvenység', mértekletlenség' legdühösebb ellensége: kész egészségét, életét ezeknek áldozni magára hagyatva, mások előtt a' tisztátalanság, bár melly vékony ágát örök tűzre ítéli; sötét éjeit pedig a' legirtóztatóbb bújaságokban tölti, szóval hasonló a' csinosan elkészített koporsóhoz, mellynek ritka külseje a' nézőket gyönyörködtető álmélgodásba meríti, belseje pedig férgekkel megrakott dögtestet takar.

Ezen elszámolt tekervényes utak, melyeken számtalan halandó tévelyeg, mindannyi vétkes bódulások az igaz erény' ösvényéről. Valóban szánakodásra méltó ezen boldogtalan 's egyszersmind többnyire szerencsétlen bujdosók' elhagyott sorsa, mivel megeshetik, hogy hibás céljok által nem csak lelki nyúgalmoktól, melly a' valódi boldogság támasza, hanem mulandó gyönyörüségeiktől is megfosztatva a' szigorú fájdalmak', 's epeztő nyúghatatlan-ságok' csapdosó viharjainak martalékul hagyatnak.

Az erény sok halandó' szívében hijányos; ugyan is

Hányan helyeztetik az erény' bocsát egyedül a' külső cselekedetekben? hányan egyedül a' belsőben? azok ha jó kívánságukat tett által be nem bizonyíthatják, természeti tehetlenségöket erkölestelenségre magyarázván sóhajtoznak, bánkódnak, epednek, midőn ezek a' kínáló alkalmatosságot pusztá szándékká szemlélik. — Hányan tömjényeznek leghívebb indulattal a' becsület' oltárán, még állati részek szendergésbe merülve fegyvernyúgvást tart: midőn pedig ennek tüze föllobban, csüggednek, hanyatlanak, 's végre érzékiségök' bilincseire fűzve idegen bálványoknak hódolnak; ha ez többször történik, ki vetkezőn minden reménységből gyengeségökben keresik boldogtalanságok' forrását; az erényt, mint csalogató hiú fényt, megfoghatatlan árnyékot nevetik, és gúnyolják; magas útjokról, mellyre huzamos fáradozással jutottak, egy pillantat alatt első lépések' mélyjébe zuhannak 's mivel erényökkel elenyészvén valódi boldogságok, ennek csak szárító szomját érzik, földi javak, és gyönyöröségek által sietnek eloltására; de midőn ezek olaj gyanánt szolgálván a' tüzet érezhetőbbé változtatják, mindentől elhagyatva boldogtalanoknak vallják magokat. — Hányan emelkednek valódi boldogságok' szárnyain édes megelégedéssel a' becsület' trónusa felé mind addig, míg útjaik a' baromi ösztönök' hegye-

sebb tövissei által túredelmöket erősebben nem ostromolják, ekkor kegyetlenségről vádolván a' Teremtőt, ki az ész' parancsi által lehetetlenekre kötelez, simább útra térnek, és boldogtalanabbaknak nevezik magokat az oktalan állatoknál, mellyek híven járulnak pályájokhoz, és elégségesek rendeltetésök' elérésére. — Hányan képzelik magokat munkájok' közepén a' czélnál, 's néhány diadalom után kivetkezvén a' haladásra megkivántató készségből, félretévén az ellenfél' csinjainak megelőzésére szükséges készületeket, az erényt tökéletes méltóságában szíveikben mintegy megtestesülve imádják; gúnyoló mosolygással szemlélik embertársaik' fáradhatatlan törekedését a' jóban; fölébred azonban lelkiismeretök, és láthatóvá teszi valamint elmúlt lépéseik' könnyűségét, a' hátra hagyott út' csekélységét: úgy az előbbre haladás' végetlen tartóságát, és rémítő terheit; ekkor serkennek - föl a' tunyaság' mély álmából, de jaj! késő már! küzd már az ész a' testi ösztönökkel; kétséges a' győzelem; egy szempillant! és ellenvetés nélkül elhatározzák magokat a' győző érzéki-ség' szolgálatjára Rabos állapotjok' annál mérgeőbb nyilakkal sebzi ezután szívöket, mennél tovább, és nagyobb lelki gyönyörrel érezték ámbár hiányos erényeken épült boldogságukat! Hányan kiáltják szentnek a' becsületet!

legfőbb jónak az erényt! mellytől mindazonáltal, ha a' testi ösztönök' majd csiklándozásokkal csalogató, majd zordon csapásokkal rémítő heve erőre kap, mindenkor készek elpártolni. Ezek', 's ezekhez hasonlók' erénye, és boldogsága híjányos, és rövid ideig tartó.

Minden tehát, a' mi erényünket homályosítja, gyengíti, fölforgatja: boldogságunkat is vagy megkisebbíti, vagy egészen elrabolja; ezen minden, egy, (a' testiség) és ezen egy, minden, (a' vétkek' forrása). A' testiség szüli a' vétkeket, ez egyenetlenséget okoz lelkünkben, mellynek következése a' boldogtalanság; bájoló színt ölt magára; sajnálkodik erényes szívünk' szenvedelméin; kárhcztatja nemes türedelmünket; hívséget esküszik; ezer gyönyörüséget, 's külső javat ígér; remegő karokkal közelget ölelésünkre; — ha látja állhatatosságunkat, a' képzelődéshez járúl, ennek segedelmével vérünket föltüzeli; ajánlásai' végrehajtására szükséges alkalmakat nyújt; sűrű homályba burkolja az ész' szent törvényeit; azok' teljesítését erőnket haladónak állítja, igyekszik elhittetni velünk, hogy egy botlás az erény' útján kevés hátramaradást okoz; az ajánlott vétek igen csekély, a' gyönyörüség pedig, melly ennek következése leend, nagy, és kellemetes. Ha tulajdon fegyvereivel nem győzhet, mások' segédkarjaihoz folyamodik, 's megvettetését ke-

gyetlenül bosszúlja, megfosztja ellenségét hivataljától, kincseitől, külső becsületjétől, szerencsájától, barátitól, gyakran rokonitól, szerette hazájától, szóval mindenétől, csak erényétől, lelki csendességétől, 's boldogságától nem; borzasztó ábrázatját minden csapás' súlya után bizelkedő mosolygásra változtatja; előbbi gyönyöreit büntetése' keménységével összehasonlítva rakogatja szeme eleibe; elevenen festi az emberi élet' rövid határait, a' jövő juttalom', vagy büntetés' bizonytalanságát, a' Teremtő' irgalmasságát, ki tudván gyarlóságunkat egy töredelmes szívből bocsájtott buzgó fohász által megengesztelődik. — Oh ember! ha e' veszedelmes cselyekre nem ügyelvének kijelelt ösvényeden állhatatos vagy, boldogságod határt nem esmér, mert szivedbe van rejtve az erény, melly rendíthetetlen alapja boldogságunknak; az erény Istennel nemesebb részünk által összeköttetésünk' gyümölcse, melly lelkünk' szomjának eloltására elegendő; az erény az a' Teremtőtől nyujtott tehetségek' józan használásán nevelkedő kéke' fája, mellynek messzire terjedő sűrű ágai a' világ' zavarjai elől bennünket eltakarni elégségesek; az erény az emberi ész' erős paizsa, melly a' halandó' méltóságát a' testi ösztönök' mérges nyilai ellen védelmezi; az erény az a' legfőbb jó, melly által lehet egyedül jó, min-

den jó; melly nélkül semmi jó nem lehet boldogító; az erény, melly erősíti hitünket, éleszi reménységünket, gyűjtja szeretetünket, melly szerencsénkben mérsékel, nyomoruságunkban vigasztal, soha el nem hagy; szegénységünkben taplál, üldöztetésünkben pártol, nyavalyájinkban gyámol, le nyomattatásunkban segédkarjait nyújtja, a' sötét tömlőczben ártatlan szívünket mennyei sugárral környékezi; leghívebb barátunk, követi gyászos lépteinket a' vesztő helyre; hideg megvetéssel néz a' jelen lévő halál' szemébe; éleszi lelkünket az örök boldogság' elnyerésével; sérthetetlen ragadja ki fölkonczolt, 's hidegült lakhelyéből; győződelmes kiáltással állítja az igaz Bíró' ítélőszéke eleibe, idvességet nyer, 's ebben is elszakadhatatlan társa.

VII.

Az Egyházi Énekről.

(Folytatás.)

Mi a' magyar egyházi éneket illeti, megvallom, nagyon fáradoztam azon, hogy valamiképen kitanulhassam, micsoda forma énekeket és milly ariákra énekeltek eleink sz. István' ideje óta Pázmán Péteréig, ki tudtomra első adatott ki magyar énekes könyvet. De megvallom semmi nyomára sem akadhattam. ¹³⁾ Az egyházi éneknek első írentését találtam 1114. eszt. Dienes érsek alatt, hol e' rendszabás adatott (can. 46): „Semmi egyéb ne olvastassék avagy énekeltsék az egyházban, hanem csak mi a' zsinat által ajánltatott“ ¹⁴⁾ E' rend-

¹³⁾ E' vallomást azért teszem, hogyha valaki e' pontban utmutatással vagy példányokkal szolgálhatna, a' Redactiótól nagy örömmel fogadtatnék.

Értek.

Bizonyyal, az lévén szándéka, hogy régibb 's újabb énekeink megvizsgálva és itt ott javítva, kótákra téve közöltessenek e' Tárban. Szerk.

¹⁴⁾ Péterfy de synod. prov. part. I. pag. 59.

szabás előre teszi az egyházi éneknek bizonyos voltát, mivel a' zsinatnak kellett reá ügyelni, de meghatározottan meg nem mondja, mellyek voltak azok. Akadtam több nyomára is Péterfynél az egyházi éneknek, a' miből bizonyosan érthetni, hogy magyar egyházunk anyai nyelven készült ének nélkül soha sem volt, csak hogy egy bizonyos könyvbe szedve az elszórtak nem valának; mit inkább a' könyvnyomtatás' hijánjának, mint gondatlanságnak tulajdoníthatni.

Az egyházi éneknek első bizonyos könyvbe szerkeztetésére akadtam 1629. eszt. Pázmán' ideje alatt, ki a' Nagyszombatban tartott zsinat' alkalmával e' rendszabást adta: „Mivel az egyházi beszédek előtt és után honi szokás szerint az iskolás mesterek által népének énekeltetnek, a' plébánosok meg ne engedjenek ezután olly énekét énekeltetni, mellyet előbb a' generalis vicarius nem javallott. Meghagyatik azért a' vicarius úrnak, hogy egybegyűjtve a' segédeket, kiket alkalmasoknak ítélend, válasszon énekeket, mellyeket a' Méltóságos Érsek benyomtat e' megyének haszná-
ra, mellyeken kívül egyebek sem a' templomban, sem a' processziókban és szent utazásokban ne énekeltesenek“. ¹⁵⁾ Idvezséges rendszabás!

¹⁵⁾ Péterfy part. II. pag. 254.

kikre a' nyáj bizattatott, azok szorgoskodtak lelki eledelről. Melly nagy szégyenökre válik e' rendszabás sok lelki pásztornak, kik szabadon engedik a' mestereknek énekelniök templomaikban saját composzitziojikat! kik a' régi énekeket vagy nem tudván, vagy becsülni nem akarván, mellyeket Pázmán, Szelepcsényi, Illés, Bíró Márton javalva kiadattak, önelméjök sívó rívó szülöttjeikkel, primitziás, installatziós, búcsúsénekeikkel állanak elé, mellyek sokszor botránkozásra adnak okot, 's adni fognak, ha az ügyelet reájok nagyobb nem leend.

Ne legyünk hát e' pontban is hátramaradók. Szedjük a' régiekből a' legjobbakat; bővítsük azokat ujakkal a' nyelv' és hangászat' mostani izlése szerint. Osszuk fel az énekeket különös rendre az időnek kívánata szerint; az ariákat tegyük kottákra, de ne úgy mint eddig volt csak egy hangra, minden metrum (időmérték) nélkül, ¹⁶⁾ mert az ilyen oktatáson nehéz a' tanítványnak eligazulnia, legaláb az orgonára nézve; hanem tegyük fel az énekeket kottákra egész harmoniával és természetes metrumával, 's így adjuk az énekes könyveket mestereinknek által, kik azután jól énekelvén

16) A' metrumtalan kottáknak tulajdoníthatni, hogy mestereink énekeiket nyujtják és huzzák, mint a' koldusok vásárainkon.

jól oktassák énekelni a' népet is. De e' czélunkat addig elérni nem fogjuk, míg különös törvény által meg nem határoztatik, hogy a' praepceptor addig mesteri hivatalra ne léphessen, míg a' kottákat jól nem ismeri, és a' velek élést annyira nem tudja, hogy maga szerint belőlök az ariát ki tudja betűzni. Ha idvezséges azon rendelés, hogy praeparandia (előkészület) nélkül semmiféle praepceptor mesteri hivatalra ne léphessen; nem különben idvezséges volna amaz is: hiszen, a' mester nem csak tanító, hanem cantor, éneklő is; tehát ebben a' pontban is legyen próbált és tanult ember.

E' czélunkat mestereinkre nézve csak azon az egy uton érhetjük el, ha vagy az országban, vagy egyes megyékben bizonyos intézet állítatik fel, hol a' mesteri hivatalra vágyó ifjak ingyen oktatást vehetnek az énekben és orgonálásban. Mert ha úgy hagyjuk a' dolgot, mint eddig volt, soha jó éneklőink, énekre oktatóink, orgonistáink nem lesznek. Öt hat esztendeig elpraepceptoroskodik, jobban mondván elbéreskedik sok ifju egy vagy két 's több mesternél, és tudományát csak annyira sem vitte, hogy egy *lytaniát*, vagy *szent vagy urat* becsületesen el tudna orgonálni. Csuda-e aztan, ha a' kegyes hangu orgona keze alatt ordít — mintegy bosszulni kívánván magát rú

csufitóján; vagy mintegy csikorgó talicska, szívet olvasztó hangjából kivetkőzik, hogy büntetésül untassa 's izzaszsza hallgatójit, ki becsét ismerni nem tudván, minden mosdatlan kezü alá bízta kormányát! —

Tanítassuk azért mestereinket orgonára és énekekre, kik azután az egyházi éneket az oskola gyermekeknél kezdve szállítsák át az utóbságra.

De e' törekedésünknek sikerét addig ismét nem fogjuk látni, miglen ügyeletünket arra nem fordítandjuk, a' mi erre legszükségesebb 's kívánhatóbb; t. i. válasszuk el a' mestert 's cántort a' notáriustól, hogy az oktató és cántor szent hivatalja mellett maradhatván, hivataljának pontosan eleget tehessen.

Bátor e' gondolatim mestereink felül nagy hegyeket mozgatóknak látszhatnának némellyek előtt; még is magam részéről levegőben épült alkotmánynak nem tartom azokat. Tudom költséges voltát illy képű intézetnek, tudom sok akadályát: de az idő és elszánt akarat sok lehetetlenségnek látszott akadályokon keresztül tört már; az időtől nem különben várhatni, hogy az elhagyatott egyházi énekek is felderüljen hajnala. Nem csudáljuk-e mindnyájan, illy szűk és pénzetlen időben ama' nagy áldozatait a' hazafiúságnak, mellyel honi nyelvünket 's litteraturánkat felemelni törekszenek a' neme-

sebb lelkek? ki kétségeskedjék több illy buzgó hazafiakról, kik e' szent tárgyat szempontul vévén bőkezűségökkel segíteni ne törekedjenek? Hiszen, a' magyar az Isten' tiszteletének előmozdításában soha lankadt nem volt. A' veszprimi püspöki megye már adott példát; remélhető, hogy követőji fognak találkozni, ha nem mindjárt is, idővel bizonyosan. 17)

Miután az egyházi éneket történeti mivoltában, a' mennyire fenmaradt oklevelekből kikapogatnom lehetett, eléadtam, és az anyaszentegyháznak is csak arra az egyre irányzó szándékát kimutattam volna, hogy t. i. az értelmes énekek által a' hívek szíveikre hatván, szent érzelmekkel őket eltöltse; ugy most már maga rendén áll, illy alaku énekekkel, melyek oktatra építsenek, melegítve lágyítsanak, a' közönséget megajándékozni, hogy mind a' várakozásnak mind a' föltett czélnak elégség tétessék. E' végből szándéka a' Redactionnak, egy különös énekgyűjteményt Tárába fölvenni, és részenként azokat kóttákba foglalva kibocsátni. Az uj eredeti énekekre, uj áriákat készített. De mivel nemzeti énekeink áriái, többnyire lágy tónusból valók, mellyeknek helyes elorgonáltatásuk még a' legnagyobb han-

17) Az elismert jóval késni mindig veszteség.

gászt is megpróbálják; és azért is idomtalanul adatnak elé; azért a' mesterek' kedvükért azon ariákat harmoniás szerkezetbe tétetve, kottákban fogja közleni.

Különös figyelmét még is az egyházi hymnusokra, mellyek a' Breviariumban találkoznak, fordítá a' Redactio, hogy azoknak jobbikaik átfordítva jelenjenek meg a' Tárban. Valóban csudálni lehet, hogy e' kincses táruk az egyházi énekeknek eddig olly annyira el vala hagyva, hogy még figyelemre sem méltatott. Pedig meg kell vallanunk felőlük, akármelly tekintetben vegyük bár azokat, akár belső alkotásukra, akár az isteni szolgálathoz alkalmas voltukra, akár a' nép' épülésére nézve, mindenkép' a' czélnek megfelelnek. Mert valamint egyházi imádságaink, pontos rövidséggel tellyes kenetű szellemmel tündököelve ajánlják magokat mások fölött; ugy mind ezen tulajdonokkal tündöklenek breviariumi hymnusaink is, mellyekről minnenmagunk tanúk vagyunk, kik sokszor a' homályos, és érthetetlen Solosmák között vagy után, mintegy föleszmélkedve azokat épülésünkre örömmel olvassuk. Méltók tehát a' fordításra, hasznosak sőt szükségesek a' religyiói szellemnek közlésére és fentartására, melly csak egyedül képes a' keresztényt Istenével jártában és keltében egyesíteni. Azért is igen jutalmazónak talál-

- Iom ezen hymnusoknak fordításukat a' religió szellemnek fentartása és terjedése végett.

Tudjuk mindnyájan, milly kedves foglalatosság légyen nemzetünknel az ének! Nem csak asszonyi nemünk énekel örömmel rokkájánál; hanem még a' komoly férfiú is nehéz munkájára mentében és arról tértében örömost énekel. De micsoda énekeket? csupa hiu világiakat, mivel jobbakat nem tud. Nem volna-e tanácsosabb minden alkalmat arra használni, hogy a' népet religiói szellemmel eltöltsük? és valamint oktadjuk: Istennel kezdjed, folytassad 's végezzed minden munkáidat; ugy isteni szellemű énekek által abban a' szellemenben megtartani; hogy mindenkor Istenre emlékeztetve, Istenben vigasztalását, és lankadt testének vidulását vehesse! Erre a' célra szolgálhatnának reggel: *Asterne rerum Conditor*; vagy: *Jam lucis orto sidere*; vagy *O sol salutis* stb. és estve: *Te lucis ante terminum*. Megengedem, hogy más isteni szellemű énekekkel is lehetne e' fogyatkozást pótolni, de a' népnek bizalmát egy sem fogná ugy megnyerni, mint a' breviariumi hymnusok; ha megtudja, hogy a' papoktól is ugyan ezen énekek mondatnak az anyaszentegyháznak rendeléséből.

Tudjuk tovább, milly visszaélések történnek sokszor a' b. szűz' és más szentek' ünnepei' énekeivel; midőn a' mesterek olly éneke-

ket mondanak, mellyek sem a' históriával sem a' dogmával meg nem egyeznek, és sokszor botránkoztatnak; mert jobbakat nem tudnak; nem volna-e célirányosabb azok helyett az anyaszentegyházról rendelt énekeket énekelteni; mellyek a' Breviariumban olly bőven, *de communi* vagy *de proprio* találtnak, hogy csak a' választásban eshetik a' hiba? De alkalmaztatások a' Miséhez hogyan? igen könnyen. A' mise-ének' offertoriuma helyett énekeltesék az időhez alkalmaztatott hymnus. Az isteni szolgálat az által semmitsem hosszítatik, mert rövidék, és négy öt strófánál ritkán hosszabbak. Csak mestereink szokjanak el a' hosszú nyujtástól és a' hosszú közbe orgonálástól; szokjanak inkább a' metrumos énekhez, és a' nyereség a' fog lenni, hogy midőn most egy strófát elénekelnek; az alatt az idő alatt, metricen énekelve, a' haszontalan közbe orgonálást kihagyván, három strófát is elénekelhetnek. És mivel a' breviarumi hymnusoknak mindehol egy a' metrumok, azért is három négy ariával az egész esztendőre szolgáló énekeket el lehetne végezni.

De fordításuk! nem kis munkába kerül. Olly régi megavult, harmadik negyedik századból származott, tömött rövidséggel készült, és némellykor logyikai függelen nélküli éne-

keket, magyarra átfordítani mondom nem kis munkába kerül. Elöttem vannak némelly régi-ebb] német fordítások, mellyek sem betű sem szellemre nézve az eredetihez nem hasonlíthatók; úgy hogy újra fordításukat szükségesnek találván, egy Scholtz nevezetű tudós, azt magára vállalta (C. Breszlauer Zeitschrift I. füzet 1832). De annál nagyobb köszönetet érdemel tudós hazafiunk, ki ezen nehezségeken áttörvén fordításukra örömmel szentelte üres oráit, kit megnevezni, kötelességemnek tartom; ez pedig N. T. Csizmazia János Egyházas Keszzei Plébános Ur, ki első próbáit e' hat himnussal közli.

Mielőtt az egyházi énekről értekezésemet berekeszteném, a' verselő urakra nézve szándékom észrevételeimet figyelmeztetés végett közleni. A' verselőnek szabadságában áll érzeit akármint versekbe foglalni, ebben a' hangász neki regulát nem szabhat. De ha énekre több strófás verseket készít, akkor fülhasítás elkerülése végett I-ben szoroson metrumban irjon. Mert a' hangász csak az első strófát veszi melodiája alá; ha a' második strófában a' quantítások más rendűek, a' fülhasítás már elkerülhetlen.

II-or A' hangászi rím' és periodusra nézve leghelyesebb a' nyolcz soros strófa. És nem lé-

szen itten fölös azt említeni, hogy a' négy első sorok egy forma lábuak legyenek; az ötödik hatodik sor változhatik, mivel ott mindenkor a' melódia is változik; de a' hetedik és nyolczadik sor, megint a' négy elsővel megegyezzen (haec saltem per abundantiam sunt dicta) lehetnek még is a' strófák öt vagy hat soruak is; de már a' négy soru kevés.

III-or Nyolcz szótagnál soha egy sor hosszabb ne legyen. Mert a' metrumos éneklés magával hozza, hogy egy egy sor egy lélekzettel végig énekeltessék, már a' nyolcz szóttagut is nehezen énekli mindenik egy lélekzettel — Innen a' sor és szavak félben szakasztása p. o. *Mi vigaszt — lónk mindenben.*

IV-er Főképen vigyázzon minden verselő arra, hogy minden sorban a' kívánt értelem meglegyen. Mert nagy a' különbség az éneklésre és puszta olvasásra készült versek között, mind az éneklőre mind a' hangászra. Az olvasónak mindegy habár a' másik sorban találja is a' verbumot, vagy substantivumot, mivel addig olvas, még értelmet, és pontot nem talál. De evvel a' szabadsággal az éneklő szinte mint a' hangász nem élhet, ki szorosán a' sorhoz kötve van. Azért az énekre készült verssorok egy a' legnehezebb föladások közül valók. Még a' mire a' verselő urakat figyelmez-

tetni akarom, ez az egy környülállás, hogy minden nyelvnek három különböző stilje legyen: litteratus, popularis, és plebejus. Az egyháznak stilje mindenkör a' popularis.

Fordított Hymnusok Reggeli énekekre.

1.

Nap' keltekor.

Örök Teremtő! ki az éjt
 És a' napot kormányozod,
 'S időt időre felderítsz,
 Enyhítsd, hogy a' nap' terheit
 A' vándoroknak éji fény
 Az éji sötétén átragyog;
 A' vastag éjen ébren őr
 Jelenti a' kelő napot.
 Ezenre kél a' fényhozó,
 Égről elűz minden homályt,
 Minden csavargó lecsapat
 Kártékony utról illanik.
 Most a' hajós erőre kap,
 'S a' tenger' öble csendesül;
 A' szentegyház' kőszála is
 Bünét e' szóra sirta le.
 Keljünk tehát sietve fel,

Nyugvókat ébreszt a' kakas,
 Álmunkat űzni felriaszt,
 Dorgálja a' tunyászokodót.
 Reményt hoz a' kakas' szava,
 Nyujt a' betegnek enyhülést;
 Titkolja gyilkát a' lator,
 A' jóra bűnös visszatér.
 Estünket, oh Jézus! tekintsd,
 'S tekintve minket gyámolíts;
 Ha szánakodva nézsz reánk,
 Sirásra oszlik el bűnünk.
 Szent Fény! ragyogj szivünkre le,
 Elménknek oszlasd álmaid;
 Te légy előszer is szavunk,
 Téged dicsérjen énekünk.
 Néked dicsőség, szent Atya!
 És néked egyetlen Fiú!
 Tenéked is Vigasztaló!
 Most és örökre végtelen.

 2.

Nap' kelte után.

Már a' kelő nap fenragyog,
 Istent imádjuk esdekve,
 Hogy dolgainkban ez napon
 Minket ne érjen ártalom.

Nyelvünk' zablázva kösse le,
 Köztünk ne zajgjon pör' dühe;
 Szemünket óva fedje be,
 Hivságra hogy ne nyiljanak.
 Szívünk igen tisztán legyen,
 A' lomha vágy ne szökje meg;
 Vérünk' dagályát törje meg
 Az élet és ital' szüke:
 Hogy majd ha a' nap távozik,
 's az éj reánk ereszkedik,
 Óván világtól önmagunk,
 Zengjünk dicséretet neki.
 Legyen dicsőség, szent Atya!
 Neked, 's Fiadnak, és vele
 A' szent Vigasztalónak is
 Örökkön örökké. Amen.

3.

Föltűnt a' hajnal' bíbora,
 A' menny örömtől zengedez,
 A' föld vigasztaltan
 Csak fú dühében a' pokol.
 Midőn ama' győztes király
 Feltörve a' halál' sötét
 Zárát, atyáink' lelkeit
 Mentvén örök fényhez viszi.
 Kinek sok őrizet között

M. Hofbauer J.

r. Bugar F.

Györi Fő Templom

Kő is fődé koporsóját:
Kitör vitézül, és maga'
Sirján emészti a' halált.
A' sír elég — a' könny elég —
A' kín elégtételt kapott;
Itt kelt fel a' halált duló,
Egy fényes angyal hirdeti.
Hogy légy örök vigasztalónk,
Jézus e' husvét' ünnepén;
A' bűn' kegyetlen mérgitől
Védjed te uj szülöttidet.
Légyen dicsőült az Atya,
És a' Fiú, ki holtiból
Feltámadott, vigasztaló
Szent Lélek is mindenkoron.

VIII.

Egyházi régiségek és jelességek.

1.) A' Jerusalemi templomnak rövid leírása.

1. §. **J**erusalem három hegyen feküdt: Sionon, Morián, a' harmadikat későbbben Akrának nevezték. Dávid királynak rendelése szerint fia Salomon a' kriszt. előtti tizenegyedik századnak vége körül a' templomot Morián építette. Mivel ezen hegy meredek, és teteje szűkebb volt, mint sem hogy a' templomhoz tartozó minden épületek rajta megférhetek volna: Salomon felső területét kitágította. E' végre a' hegyet négyszegű kövekből rakott fallal, melly a' völgyekből emelkedett, körülkerítette, 's a' hézagokat földdel betömte. A' babeli fogság után századok' folytával hasonló móddal és munkával e' hegynek tetejét a' zsidók annyira tágitották, hogy négyszegű területe 150 földmérői lépéseket tett. A' kerítés' falainak legkisebb magassága 300 a' legnagyobb 400 könyöknyi volt. A' zsidó könyökmérték ez időkbén a' könyök csuccától

az ujjak' gyökereiig terjedett. Ilyen volt általában a' Jerusalemi templomnak fénékhelye. ¹⁾

2. §. A' hegyek fallal kerített felső területe, melly ha nem mind a' hegy oldalról, a' keleti részen bizonyosan tornáczokkal (porticus) díszeskedett, külső és belső pitvarra (atrium) oszlott. Az első nagy pitvarnak; a' második ház előtti, az az templom előtti, és papok' pitvarának is neveztetik. ²⁾ El volt-e ezen két pitvar rostély vagy fal által egymástól választva, nem tudatik: mert Salomon' templomának leírása ³⁾ igen rövid. Annyi bizonyos, hogy a' pitvar, melly a' krónikák 2-ik könyv. 20. r. 5 v. ujjnak neveztetik, nem más, mint a' kijavított belső pitvar. Több épületek és szobák voltak mind a' két pitvarban, a' melyekben élelem, a' templom' edényei tartattak, 's talán a' papok, a' levíták is itt laktak, foglalatosság' idején. ⁴⁾ Az oltár, mellyen áldoz-

¹⁾ Lásd József zsidót de bello Jud. t. V. c. 5. §. 1. Antiquit. l. XV. c. 11. §. 3.

²⁾ I. a' király. 3. könyv. 6. r. 36. v. 7. r. 12. v. a' király. 4. könyv. 23. r. 12. v. a' krónik. 2. könyv. 4 r. 9. v. 20. r. 5. v. Ezek. 40 r. 28. v.

³⁾ I. a' király. 3. könyv. 6. r. 1—38 v. 7. r. 13—51. v. a' krónik. 2. könyv. 3. r. 1. v.—4. r. 22. v.

⁴⁾ I. a' krónik. 1. könyv. 9. r. 26. 33. v. 23. r. 28. v. 28. r. 12. v. a' krónik. 2. könyv. 31. r. 12. v. Jerem. 35 r. 2. 4. v. 36. r. 10. v.

tak, a' papok' pitvarában faragatlan kőből volt építve, és rézzel befödve: hosszúsága és szélessége 20, magassága 10 könyöknyi volt (1. a' krónik. 2. könyv. 4. r. 1.—10. v.) A' rézkád, melly nagyságáért öntött tengernek neveztetik, féltekeformájú, átmérője 10, magassága 5 könyöknyi, és körülete liliumformájú volt; 12 rézből öntött ökrökön nyugodott, mellyeknek hárma más és más égtájra tekintett; különböző ékességgel, és csapokkal diszeskedett: csak 3 résznyire volt megtöltve. Ezen kívül volt még 10 kisebb kád rézkerekekre: a' vízben, melly bennök volt, mosattak az áldozatok. ⁵⁾)

3. §. Maga a' templom, vagy is a' Sanctuarium, hosszúságára nézve 60, szélességére 20, és magasságára 30 könyöknyi volt, a' szentek' szentjét kivévén, mellynek magassága csak 20 könyöknyi volt, 's fent 10 könyöknyi magas szoba maradt. Az ablakok rostéllyal zárvák voltak. Az eleje (προναος) toronyként 120 könyöknyi magasságra emelkedett, 's hosszúsága keletről nyugotra 10, szélessége északról délre 20 könyöknyi volt. Ajtaja előtt mind a' kétfelől czifra, és belül üres rézoszlop állott, mellynek köre 12 könyöknyi volt. Kivül az oldalai mellett, kivében a' keletit,

⁵⁾ Lásd a' krónik. 2-ik könyv. 4. r. 3. — 6. v. a' király. 3-ik könyv. 7. r. 26. — 29. v.

gerendákból és deszkákból 3 emeletű szobák épültek, mellyekbe délről esett a' feljárás csiga lépcsőkön. A' Sanctuarium négy szegű kövekből épült, 's kívül belül czedrusdeszkával, mellyeken különféle ábrázolatok voltak, és lapított arannyal volt beborítva. A' templom' eleje mindig nyitva állott, 's nem voltak ajtószárnyai. Továbbá: a' Sanctuarium két részre oszlott. Az első résznek neve *szent* volt; a' belső rész *legszentebbnek* vagy is *szentek' szentjének* neveztetett. A' szentnek ajtaja' szárnyai vadolajfából készültek, 's lapított arannyal vonattak be, és aransarkokon forgottak. Hasonló volt a' legszentebb' ajtaja is, csak hogy 5 szegű volt. Mind a' kettő hímezett bársony lepellel volt fődve. — A' szentben volt az aranyozott töményoltár, 10 aranylámpás 10 aranyozott asztal; északról öt, és délről is öt. Ezen asztalokon 12 kenyér és borral töltött 100 aranycsésze állott. A' legszentebben volt a' frigyszökrény, ugy látszik, ezen résznek ajtaja nem volt zárva. *) A' szökrény mellett állott 2 vadolajfából faragott, és arannyal borított, 10 könyöknyi magas kerub, mellyeknek mindenike egyik szárnyát annak fölébe ter-

*) 1. a' király. 3-ik könyv. 8. r. 8. v. a' Krónik. 2-ik könyv. 5. r. 9. v.

jesztette, 's közepén egymást érték; másik szárnyát pedig mindenik a' falig terjesztette.

4. §. Tudva van, hogy Salomon' templomát végpusztulás érte. E' helyett Zerubábel (a' diák' olvasás szerint Zorobabel) Babelből haza térvén Krisz. el. 535-ik esztend. mást kezdett építeni; de akadalyoztatván Pseudo-Smerdes' tilalma által, e' dolog 15 esztendeig abban maradt, és csak 515 esztendőb. készült el. Minő volt e' templom, melly Zerubábelről neveztetik, nem tudjuk, mert a' szent könyvekben nem iratik le; annyi bizonyos, hogy az öreg Zsidók, ki az előbbit is látták, ennek kissebbsége miatt az előbbinél sirásra fakadtak. ⁷⁾ Ezen templom idővel igen meggazdagodott, részént azon fél sekelből, mellyet ekkor minden felnött zsidó fizetett esztendőnként, részént azon ajándékokból, mellyeket a' zsidók, 's a' pogányok, (mind azok, kik bálványoztak, mind azok, kik zsidó hitre tértek) adtak. És ezen kincsből építettek Moriának azon magas falai, mellyekről felebb szó volt. ⁸⁾ Ezen templomban csak egy lámpás 's egy aranyos asztal volt; nem volt még a' frigyszökrény, a' szent olaj,

⁷⁾ 1. Ezias könyv. 3-ik r. 12. v. Hagg. 2-ik r. 1. — 9. v.

⁸⁾ 1. József zsidót de bello Jud. 1. 5. cap. 5. §. 1.

az Urim Thumim, a' szent tűz, 's az a' csudálatos felhő, melly hajdan a' szent sátor felett látszott, 's utóbb Salomon' templomát betöltötte. 9) A' Makkabeusok északi részére a' templomnak *Batis* nevü várat építettek, melyet ékesebbre újítván Heródes *Antonidának* nevezett. 10) Végre Jannens Sándor a' papok' pitvarát a' zsidó nép' pitvarától elzárta. 11)

§. 5. Heródes ezen templomot részenként pompásan újra építette, és a' mit Krisztus előtti 16-ik esztendőb. kezdett, 8-ikban végzett, úgy mindazált', hogy a' többi oda tartozó épületek Krisztus után 64-ik esztendőb. készülnének el. 12) Ezen templomnak három udvara vagy is pitvara (atrium) volt, egyik a' másiknál magasb. Az elsőt a' völgyekből emelt fal kerítette körül, 's az udvar' közepén 4 lépcső vezetett fel a' kökerítésbe, melly három könyöknyi magas volt, ajtai nyitva állottak, mellyeknek oszlopain zsidó, diák és görög felírás volt, 's a' tisztátalanoknak, a' po-

- 9) 1. a' király. 3. könyv. 8. r. 1. — 12. v. a' krónik. 2. könyv. 5. r. 13. 14. v. 6. r. 1. v. 7. r. 1. — 3. v.

10) 1. József zsidót Antiquit. 1. 15. c. 11. §. 4.

11) ugyan azt Antiquit. 1. 13. c. 13. §. 5.

12) 1. János' Evangyel. 2. r. 20. v. József zsidót Antiquit. 1. 15. c. 11. §. 1. de bello Jud. 1. 1. c. 21. §. 1.

gányoknak fővesztés alatt tiltotta a' tovább me-
nést; azért is azon pitvar, melly ezen a' kőke-
rítésen kívül volt, *nemzetek' pitvarának* nevez-
tetett. Innen ismét 14 lépcső vezetett fel egy
10 könyök szélességű térre, a' honnan 5 lép-
cső vezetett a' második fal' ajtaihoz, melly
kívülről 40, belülről 25 könyök magasságu volt,
's a' zsidók *pitvarát* kerítette be; a' hol kelet-
ről a' zsidók és nemzetek' pitvara közt volt
az *asszonyok' pitvara*, melly ugy volt alkalmaz-
tatva, hogy ők ugyan a' férfiakat láthatták, de
ezek az asszonyokat nem. Az asszonyok' pitva-
rában két felül volt két ajtón a' bejárás, egyik
északról, a' másik délről. A' zsidó nép' pitvarában
volt a' papok' pitvara is, melly négyszegű tér
volt az oltár és sanctuarium körül; alacsony
de szép fallal bekerítve, ugy hogy a' zsidók
beláthattak, de bemenniük tiltva volt. ¹³⁾

6. §. Érdemes szót tenni ajtairól is a' He-
ródes templomának. Legnagyobb ajtaja a' kül-
ső keleti falnál kecses ajtó (*porta spe-*
ciosa, θύρα ἑσπερία) nevet viselt, ¹⁴⁾ korin-
thusi érczel díszeskedett, melly okkor arany-
nál, 's ezüstnél becsesb volt. Magassága egyen-
lő volt a' sanctuáriummal, mellynek legnagyobb

13) olvasd általában e' templomról József' zsidót An-
tiquit. l. 15. c. 11, de bello Jud. l. 5. c. 5.

14) l. az Apostol cseleked. 3. r. 2. v.

magassága 100 könyöknyi volt; az ajtószárnyak 50 könyök magasságúak, 40 szélességűek, 's egészen lapított ezüsttel és arannyal voltak fődve. A' feljárás Kidron völgyből történt sok lépcsőkön. Délről ugyan 400 könyök mélységű völgy volt, mindazáltal a' falnál az alsó városba egy ajtó vezetett, melly a' völgyben keletre terjedett, úgy hogy bástyái a' templom' keleti falával kapcsolatnának öszve. Nyugotról sok lépcsőkön 2 ajtó vezetett a' délre terjedett völgybe, melly házakkal tömve volt; a' harmadik ajtó hid által, melly a' völgy felett volt, a' templomot Sion várral kötötte öszve; a' negyedik ajtón az alsó városba történt a' bemenetel. Északról ugyan nem volt ajtó; hanem az Antoniusról nevezett vár fődött átjárással a' templommal öszvefüggött; 's azért itt tanyászott a' romai hadból egy sereg (cohors). ¹⁵⁾ Ezen ajtók a' külső falnál voltak, melly a' Moria hegynek felső területét kerítette körül. A' belső északi és délszaki falnál egyenlő tárolságra 3 ajtó volt, egymás ellenébe. A' keleti falnál is volt ajtó, átellenébe a' külső falnál lévő ajtónak, ezen fellül két (már fellebb említett) ajtó, mellyek az asszonyok' pitvarába vezettek. A' nyugoti fal, mivel a' sanctuarium hozzá volt ragasztva, ajtó

¹⁵⁾ I. az Apostol. cselek. 21. r. 31 — 34. v.

nélkül szükölködött. Mind ezen ajtóknak két két szárnyaik voltak; magasságuk 30, szélességek 15 könyöknyi, 's mind ezek, mind küszöbjük és szárfájok arannyal és ezüsttel voltak fődve. Mindnyájoknak egész alkotmányok toronyként 40 könyök magasságú volt; az ajtóknál 30 könyöknyi térség volt, hol a nép öszvesereglett.

7. §. A' Nemzetek pitvarában a' délszaki falat hármás, a' többi mind a' nemzetek', mind a' zsidó nép' pitvarának minden falait kettős tornácz ékesítette. Minden kettős tornácz kétsoros, amaz hármás tornácz pedig négysoros oszlopokon nyugodott; a' szélsők a' falat érték. Az oszlopoknak egész alkotmányok a' tetővel együtt 50 könyök magasságú volt, korinthusiak és fehér márványból voltak; körököt 3 férfiú alig foghatta át. A' tető lapos volt, czedrusfából ékesen készítve. Minden tornácz 30 könyök szélességű, 50 magasságú, a' középső pedig a' délszaki oldalon 45 könyök szélességű, és 100 magasságú volt, a' mellynek lapos tetejéről az 500 könyöknyi mélységbe alig lehetett fejszédülés nélkül lenézni. A' nemzetek' pitvarának keleti tornácza Salomontól vette nevét. ¹⁶⁾ Minden pitvar' torka márván-

¹⁶⁾ I. János Evangy. 10. r. 23. v. Apostol. cselek. 5. r. 12. v.

nyal volt kirakva. A' nemzetek' pítvara' tornáciban ültek a' pénzváltók, 's az áldozatok' árusi. ¹⁷⁾ Itt voltak bihetőleg a' különféle tá-
rak is, mellyekben a' templom' kincses edé-
nyi, élelem, 's más egyebek tartattak. A' zsi-
dók állítják, hogy az asszonyok' pítvarában 13
persel volt, mellyekbe vettek a' templom-
nak szánt ajándékok; egyről az uj szövetség'
könyveiben is van szó. (Márk 12. r. 41. r.
Luk. 21. r. 1. v.) A' pítvarok alatt földalatti
kamarák voltak. — Az áldozatok' oltárja fara-
gatlan kövekből épült, magassága 15, hosszu-
sága, és szélessége 50 könyöknyi volt; felső
csuccsai szarvként emelkedtek ki. Délszokról
volt a' meneteles feljárás.

S. §. A' Sanctuarium vagy is maga a' tem-
plom (ὁ ναός) fehér márványból épült, 's 12
lépcsővel magasb volt. Eleje (προναός) 100
könyöknyi magas, és széles volt, ajtaja szár-
nyak nélkül, és mindenkor nyitva, (mivel a'
zsidók' véleménye szerint az eget képezte) 70
könyök magasságu és 25 szélességű volt. Bel-
ső térsége 90 könyök magassága, északról
délnek 50 könyöknyi, keletről nyugotra 20
könyöknyi volt, ugy hogy északról és délről
két mintegy 20 könyöknyi szoba maradt. Kö-

¹⁷⁾ I. Máté Evangy. 21. r. 12. — 16 v. 23 — 27. v.
János Evangy. 2 r. 12. — 22. r.

zepén állott az ajtó, melly a' sanctuarium' első részébe vagy is a' *szentbe* vezetett; magassága 55 könyöknyi, szélessége 16 volt: fölötte függött egy ember nagyságu szőlőfürt aranyból. Himezett lepel fődte. Ez azon épületrész, mellybe a' 30 sekelt vetette az áruló Judás. ^{1°)} Maga a' sanctuarium csak 20 könyöknyi széles, 60 magas, és hosszú volt; három oldalról körül volt véve 3 emeletü épülettel; a' bejárás a' sanctuarium' elejének (*προναοσ*) két oldalról lévő szobáiból történt. A' sanctuariumnak teteje lapos és hosszú aranyozott nyársakkal tömve volt. A' sanctuarium első része vagy is a' *szent* 20 könyök széleségü, 40 hosszáságu és 60 magasságu; a' *legszentebbnek* vagy is a' belsőrésznek széle, hossza, magassága 20 könyöknyi volt; azért fölül még két emelet maradt, mellynek mind-egyike 20 könyöknyi tért foglalt. A' *szentben* volt az arany lámpás, az aranyozott asztal, 's a' töményoltár, a' *legszentebb* üres volt. Mind a' kettőnek ajtaja himezett lepellel volt fődve. A' sanctuarium' kül és belfalai deszkáztak, és aranyozottak voltak. Szóval a' Hérodés által újra épült jerusalemi templom az akkori világnak nevezetesb épületei közé tartozott. — —

^{1°)} I. Máté Evangy. 27. r. 5. v.

Az Egri Fő Templom.

a) Az ó Templom.

Szent István első királyunk' üdejétől kezdve az Egri Fő, vagy is székes (cathedralis) Templom a' várban állott, 's ugyan csak a' nevezett dicső Fejedelem építteté szent János evangelista nevére azt. Majd szent László's egyéb áhítatos koronásaink is gazdagíták azon templomot, a' mint az Egri Szentegyházat minden honnunkbeli Egyházak fölébe kívánák magasztalni. De nagy viszályok érék a' várat, melly mind a' tatárok, mind a' kúnok, és törökök által rongáltatott és dúlatott, 's így annak fő temploma is többször szenvedé romlást, míg Prényi Péter Korona-Őr, 's Abauji Fő Ispán, a' Protestantismusnak hazánkban egyik legbuzgóbb terjesztője, elfoglalván a' várat, a' Templom' Sanctuariumát az általa készített sáncz kedvéért lerontotta, miután annak többi része is utolsó enyészttét föltalálá. Ezentul a' fő pap-

ság az isteni köz tiszteletnek máshol választotta helyet: a' mint is 1580. évben a' Káptalan Radéczi István akkori Egri püspököt kéré meg, hogy a' szent Mihály arkangyal' városi templomába költözniök lehessen. A' püspök kész szí-
vel engede helyt az árva káptalannak városi hivei közt, de a' Protestánsok, kik noha csekély számmal ekkor már Egerben is elterjedtek, ugyan azon évben még, 's jelesen egynehány nap mulva Úr napja után azon templomból a' káptalant kivetették.

1688-ik vagy is a' töröknek Egerből kivételése után második évben mindenek előtt azon gondoskodék a' Káptalan, hogy akkori egri Püspök Jenessy György engedelméből a' szent Mihály templomába visszatérhetne. Ezt Fischer Mihály Szepesi kamarai administrátortól is kérte, de sikertelenül, hanem a' helyett azon török moschéát kapták, mellynek sugár mecsete maiglan is fenáll, 's hol jelenleg, de huzamos évektől fogva az irgalmas barátok tartják templomjokat. Nem is nyerheté meg a' káptalan királyi engedelem nélkül a' városi templomot, a' mint is

1699-ik évben leginkább Telekessy Püspök — az egri seminarium halhatatlan alapítójának közbenjárására érkezett a' kegyelmes királyi engedség, hogy a' káptalan a' szent Mihály templomába költözhessen: valamint az 1701-ik

szerződés (transactio) mutatja, de a' megnyert Egyházat újlag kelle építeni. Már akkor, midőn Radéczi püspöksége alatt a' Káptalan azt általvenni kívánta, ez elhagyatott állapotban vala. A' dicső Telekessy tehát elkezdé annak újjolagi építtetését, 's következője Gróf Erdődy Gabor Antal végzé el, a' mint a' templom nagy ajtaja fölött volt homlokkő illyképen mutatá:

DEO. OPTIMO. MAXIMO.

HONORI. SANCTI. MICHAELIS. ARCHANGELI.
ECCLESIAM. HANC. STEPHANUS. TELEKESSY.
EPPUS. AGRIENSIS.

INCHOAVIT. ANNO. MDCCXIII.

QUAM. GABRIEL. ANTONIUS. COMES. ERDŐDY.
EPPUS. AGRIENSIS.

TERMINAVIT. MDCCXVII.

Ez a' székes (Cathedrale) és egyszersmind városi Templom igen egyszerű, és szűk vala: ennek hossza 23, szélessége 8 öl. E' templomnak képét a' Patriarka - Érsek Ő Excellentziája által előmozdított rajz-iskolának Professora Joó János Úr az egri fő káptalannak külső, belső, és alaprajzban megadá. Ezen templomot nem említhetni sem kül, sem bel ékeiről egyébként, hanem el nem hallgathatjuk annak nagy-Oltárképét, melly néhai dicső emlékü Gróf Eszterházy Károly egri Püspöknek az egri Lyceum' hatalmas lelkü alapítójának ajándé-

ka volt, 's mostan az ideigleni parochialis templomnak fő oltárképe: ez szent János martyriumát (ante portam latinam) mutatja. A' hév ecset élénk scénát ad-elő: az olajkatlan körül forgódó szolgák, és bakók, valamint a' szent is, a' mint az üstbe emeltetik, mesterül adatnak elő, és az egész kép nagyot mutat. A' kép Rómában rajzoltatva, Bécsben festetett; mesterét most már nem tudhatjuk. — Egyéb-iránt méltán említhetni a' régi templomnak erős épületi szerkesztetését is.

Ezen templomnak két tornyában volt harangok közül legnagyobb azon fenséges hangozatú, mellyet a' várasai közönség Mihály néven ismer, de a' melly a' boldogságos Szűz úgy Mihály arkangyal, János évan., István király, és László tiszteletére van felszenteltetve, 's 72 mázsát, 's 31 fontot nyom. Ennek eredete: 1714-ik esztendőben Telekessy István egri Püspök egy huszonöt mázsás harangot öntete, ez meghasadt, 's a' káptalan újra öntetvén hat mázsával toldá meg; végre Gróf Eszterházy Károly Püspök 41 mázsát és 31 fontot adván hozzá, olly tetemessé, mint fölebb említők, önteté által. — Ezután van egy ujonnan öntetett, 's ezelőtt 42 mázsás, és 91 fontos harang, mellyet néhai Francz József egri kanonok, és prépost 1776-ik évben tulajdon költségén készíttetett, és szent József tiszteletére lön felszenteltetve,

később meghasadott, 's a' mostani Patriárka Érsek Ő Exczellentziája ujonnan, és nagyobbá önteté. Ez, egri öntőjének előadása szerint (kinek dicséretére valik széphangja) most már 47 mázsás, 35 fontos. Ezen harangokon kívül van még egy szent Donát' tiszteletére, melly 20 mázsát, 's 42 fontot nyom, 's az egri káptalan' adakozásából 1776-ik évben öntetett, 's több kis harangok, mellyek között találtatik egy Lauretomból való szép hangzású harangocská is. Mind ezek a' templom elbontatása után az ideigleni parochialis templom' tornyaiba húzattak fel. Ez a' templom hajdan az eltörülte-tett Trinitár szerzeté volt, 's mostanra legfelsőbb engedelmnél fogva nyerte meg a' Patriárka Érsek, hogy ez, melly templom lenni megszűnván élelemtárrá, (magazin) téteték, ujra kicsinosítatva, és fölszentelve, míg a' nagy templom felépülne, az egri hiveknek templomul szolgáljon.

b) Az új Templom.

Az előadattakhoz méltólag adjuk még, hogy a' régi cathedralis, 's egyszersmind várasi Egyház Egernek tizenhétézeren felül lévő catholica népességéhez képest mint fő templom igen is szűk volt; annyival inkább nem illő pedig, hogy a' nagy terjű megyének (dioecesis) anyatemplomául egy ollyatén kisdud egyházacská

szolgáljon, mellynél Eger városában nagyobb, 's fenségesb alkatú szerzetesi templomok is találkoznak. Már a' virágzó emlékü Eszterházy Püspök is érzé, hogy az egri megyét, 's várost egy sokkal téresebb egyház illetné, de az ő magas lélekkel felfogott terve gyümölcsös életével együtt elhunyt, — Nagyméltóságú *Pyrker János László* a' közjó, 's dicsőre ügyelő Patriarka Érsekünk felfogá az elszenderült gondolatot: indítványt tón a' megye- város- és vármegyebéliekhez: kegyesen nyilatkozatván, hogy diszesb, terjedteb fő 's városi parochialis templomot kíváná építetni, és minekutána némellyek' segedelme mellett a' fő Káptalan e' szent célra valóban nagylelkű ajánlásokat tett, csak hamar a' régi templom elbontatásához bátran hozzá lehele fogatni, a' mint is 1830-ik évi Novemberben mindenszentek napja után a' falak' szélyelveretésök munkabavéteték, 's ez röviden végére jutván, már 1831-ik Februarius 16-án a' volt templom helyén (annak éjszaki szelétől ugyan délfelé valamenyire bellebb vonúltan, 's egyébiránt hoszúság, és szélességben a' régít sokkal túlhaladva) az építendő basilikanak alapárkai ásattak, és azon évi kikeletkor már husvét előtt a' fekete vasárnapi hétben az alapkövek letétettek. A' folyton folyó munkát az Ország szertei mirigy nem gátlá, mert a' mult évi hideg őszig a' templom

építés annyira haladott, hogy túl részén egy darabon már fődélt is láthatni, különben pedig magas falai körösleg felvonulva, 's egyebek közt beloszlopai is nagy részben felállongatva vannak.

A' templomról már a' Jelenkor' múlt évi Társalkodója is beszél, 's jelesen annak mintáját írja le mestereivel együtt. Itt az eléggé dicsért modellát elhallgatván, a' templomot elől rajzolatban adjuk, 's annak magyarázatát újlag, 's a' hely' engedelmével bővebben említjük.

Külsőjére nézve az új templom keresztformájú leend. Belé előlről husz széles garádics vezetend, 's a' bemenet előtt nyolcz bálványoszlopon nyugszik a' háromszegű homlok-tető, 's ezek formálják az elő csarnokot, (propylaeum). Majd a' fő ajtó mellett két kisebb oldalajtó áll, 's felül a' hit', remény', és szeretet' szobrai, 's valamint szinte itt az előkép mutatja, a' templom' közepén egy kúp (cuppola) leend, melly körösleg világító ablakokkal lesz felékesítve, 's hátrabb emelkedik a' Basilikának két tornya. Belől pedig hosszában három szakaszú leend az egyház, 's kriptája tágas helyet fog alól elfoglalni. Szenthelyének (Sanctuarium) hossza $11\frac{1}{2}$ szélessége $6\frac{1}{2}$ öl. A' Szenthely' baloldalánál leszen alól a' káptalan' sekrestyéje, ennek emeletében az or-

szág' levéltára, és ezen sekrestye mellé esik a' praebendatusok' sekrestyéje 's ezen emelkedik fel az egyik torony. A' Sanctuarium jobb oldalánál egy részről Conservatorium léssen, 's azon felül Oratorium, 's mellette alól a' torony alatt a' boldogságos szűz kápolnája.

Ezek után kezdődik a' Szenthelyen innen a' templom' hajójának belrésze, mellynek oldalfalait nyolez coriathi fejezetű oszlop ékíti. Ezen résznek balfelén vagyon a' szent Mihály' kápolnája, általellenében pedig az az jobb felől szinte egy kápolna egy oltárral.

A' mondott hajó után következik keresztben a' templomnak azon tágasabb közép része, mellynek közepe felett a' világító kúp' tizenkét nagyobb oszlopon a' templom födele között olly magasan emelkedik ki, hogy majd nem a' tornyok teteit éri el.

A' Templomnak azon kétkarúlag való kitéréseiben, mellyek a' keresztet formálják, két oldalajtók vannak, hol is a' baloldali ajtón egy részt a' parochia sekrestyéjébe, más részt egyenesen a' templomba juthatni. A' jobb oldalról nyíló ajtón pedig részint egy kis kápolnába, 's egyszersmind a' templomba, részint még egy kisebb Conservatoriumba esik a' bejárás.

A' kúpon innen a' templom' alsó hajója szinte ollyan mint a' belső, vagy felső hajó,

és két oldalról megint 8 oszlop ékesíti, valamint a' felső hajót. Ezentúl következik a' Chorus, mellynek boltozott párkányát négy oszlop tartja.

A' Templomnak felső hossza 42, szélessége 20 ölet teend. A' Sanctuarium jóval keskenyebb, (mint feljebb látók) azonban illő mértékű. A' kúpnaak általmérője 8, 's ennek csúcsáig a' templom' magassága 20 öl. Egyéb-ként a' templomnak a' közép boltozatig emelkedése tiz öl.

Az épülésben olly szép reménnyel haladott egri basilika *) a' dicső tekintetű Lyceumnak által ellenében álland, de tetősebb helyen mint amaz. A' nap az ő piros keltében gyönyörűen üdvözlendi ezt zsenge sugárral; ugyan is az említett nagy iskola épületnek homloka napnyugotra, ennek eleje pedig ünnepi fenségű csarnokával kelet felé néz, 's ellát a' várra is, hol szinte a' mostani nagy Méltóságú egri Patriárka Érseknek míve a' Calvaria áll. A' templom előtt alantabb egy kis tér fekszik, melly azóta csinosb szögletességet nyere, mióta t. i. dicsért biborosunk az érseki

*) Ennek építőmestere ama nevezetes pesti Wild Jósef; említést érdemel ennek fő palléra is Streimelvaeger Mihály, ki amannak igen méltó, és ügyes képviselője az építés körül.

lak' déli részét fölemelteté, hová jeles kép-
gyűjteményét helyezé. És így az említett tér-
nek déli csonka ága is, hol eddig az alacsony
tishti lakáson, és két igen egyszerű filegorián
kívül más nem vala látható, ki van egészítve.
Majd a' nyugoti részen felépítettvén a' tem-
plom, az nem csak a' mondott térnek, hanem
a' városnak, és egész egridi megyének is ragyo-
gó koronája, és alapítójának koszorús felma-
gasztalója leend; valamint az előtte fekvő
szép piarcz is méltó büszkeségévé válhatand
Egernek, kivált ha a' képgalleriának általelle-
nében amaz egyenetlen vonal (linea) is, melly
éjszakra a' fő káptalannak kisebb nagyobb há-
zait, 's a' különös komoly szabású öreg paro-
chiát is mutatja, kívánatos reformációt szen-
vedend.

Eger, Január 1833.

IX.

É l e t i r á s.

2. **Szárpi Pál** (Szarpius, másképp **Fra Paolo**) keresztnéven **Péter**, született **Velenczében** August 14 d. 1552-d. Attya, **Ferencz**, kereskedést üzött de szegény sikerrel; annya, **Isabella Morelli**, szelíd, istenfélő erkölcsseit magzatinak szívébe is oltani 's így a' földi örökség' hiányát pótolni törekedett. E' tárgyban buzgó segédre talált testvér bátyyában, **Morelli Ambrusban**, ki **Velenczében** egy nevezetes iskola' felvigyázója volt. Ennek ügyelése alatt serdült-fel a' ritka elmebéli tehetségekkel jeles, fáradhatatlan szorgalmu ifju **Szárpi**. Mély gondolkozás, kevesé komor indulat, őtet dolgaiban pontossá 's a' tudományokra mintegy alkalmasabbá tevék. Természete csendes, a' játéktól 's testi gyönyöröktől irtózó, 's olly mértékletes, hogy ifju korát semmi éretlenség vagy illetlenség nem szenyíté. Emlékezete nagyon erős, 's harmincz verset egy hallásra viszonzott, —

Ezen tehetségei nagy és serény előmenetelt engedtek neki a' tudományokban. 13 esztendőös korában a' bölcselkedést, matematikát, görög és zsidó nyelvet gyakorlá a' nélkül, hogy ezen különféleség akar figyelmét megzavarná, akar egyéb törekedéseit akadályoztatná. Cremonai Capella János, széles tudományu Szervita szerzetes' oktató a' logikában, de csak hamar az ifju magát oktatására szerényen elégtelennek vallá. Hihető, Capella ismeretsége, talán biztatása is, kedvelteté-meg már a' természettől magányra 's komolyabb erkölcsökre hajló ifjuval a' szervita rendet, mellybe 1566-d. annya' 's bátyja' ellenére is, beállott; 1568-d. pedig szerzetes esküvését letette: mellyet 1572-d. ismét jelesen megújított, 's magának Pál nevet választott.

Jelességei hamar kitűntek, 's a' szervíták' mantuai gyülekezetökben, noha akkor csak 20 esztendőös volt, közalmétkodásra ugy megkülönbözteté magát, hogy az akkori mantuai herczeg, Wilhelm, udvarába hívná őtet; Boldrío, mantuai püspök pedig a' hittudomány' és egyházi törvény' tanítójává választaná. Itt hivatalos foglalatossági mellett, főkep' a' zsidó nyelvre 's a' történetekre fordította szorgalmát. — Azonban ezen állapotját két esztendő mulva ismét a' klastromi magánnyal váltotta fel, hol eddigi tudós foglalatosságához még a'

khaldeai nyelv' és a' polgári törvény' tanulását kapcsolta; sőt a' chemiát is gyakorolta, 's a' rendes olvasásra naponként legaláb 8 órát szentelt. Ezen fáradhatatlan szorgalom az egyéb-iránt is gyenge testalkotásának nyavalyákat okozott. Ekkor kezdett előszer bort inni, mellytől 30 esztendő's koráig tartózkodott. Élelme töbnyire kenyérből 's gyümölcsből állott, és 55 esztendő's koráig nagyon kevés hust evett.

Életé' 22d. engedelem mellett felszenteltetvén, az akkori mailandi érsektől, cardinalis Boromeusztól, ki utób tündöklő erkölcsaire nézve a' szentek közé iratott, egyházi szónokká választatott, sőt a' nevezett érsek a' fontosb és szövényesb tárgyakban tanácsával is élt. Nyilván tanúja ez az ő mély tudományának és tökéletes életének. Utób theolog. doctorrá, és a' híres paduai collegium' tagjává lett. Élete' 26-d. mi eddig szokatlan volt, rendjének provincialisává választatott, melly hivataljához ő önként klastromában a' theologia' tanítását kapcsolta. Jó rend, szélid kormány, oktató példa, visszaélések' eltörlése, feddhetetlen élet voltak azon jeles tulajdonai, mellyek őt viselt hivatalaiban különböztették, 's társai előtt olly kedvesé tevék, hogy néhány esztendő' mulva az egész rend' fő procurátorává választatnék. Róma, hol e' tisztje miatt

tartózkodnia kellett, most kezdé előszer ismerni a' nagy férfiút. — Noha pedig ezen új hivatala őtet nagyon elfoglalta, szokott tudományos munkálkodásaitól el még sem távozott, sőt mostani körülállásait ismerete' tágosb kiterjesztésére fordíta, 's a' mennyire lehetett, csendes magányától el nem távozott. Történetek ugyan mind szerzetében zavarodások, mind pedig ellene alacsony agyarkodások; de amazokat bölcseségével eligazította; emezeket pedig tökéletes életével úgy megsemmisítette, hogy esküdt ellenségei sem tagadhatták-meg tőle az érdemlett dicséretet és tiszteletet.

Kétszer vádoltatott a' sz. inquiszitzionál, de ezen szemes és kemény törvényszéktől is ártatlannak ismertetett.

A' fő procurátorságtól feloldoztatván, előbbi életmódjára visszatért, és különösen a' sz. írásra, egyházi és világi történetekre, az erkölcsi tudományokra fordította figyelmét. Ekkor kezdett némelly munkákat írni, mellyek csak töredékekben maradtak fen. Ilyenek voltak: *Önfogyatkozásinak vizsgálása; az Istentagadók; a' vélekedések kezdete 's hanyatlása* stb. mellyek bizonnal öntökéletesítésre törekedő, nem hiú fitogtatásra vágyó lelket jegyeznek. Semmi azonban lelki tehetségeit, mély belátását, rendíthetetlen kharakterét, honjához tántoríthatatlan hívségét 's buzgóságát jelesebben ki

nem tüntette, mint V. Pál pápának a' velenceiekkel történt viszálykodása.

Ez a' 17d. század' elején a' velencei köztársaság azon rendelkezéséből származott, melly szerint a' szenatus' engedelmé nélkül új klastromokat vagy ispotályokat állítani, idegen szerzetes rendeket behozni, nem különben az egyházi férfiaknak fekvő jószágait eladni vagy engedni, tilalmaztatott. Ugyan ezen időtáiban a' szenatus némelly vétkes egyházi személyeket fogságba tétetett. V. Pál ki 1605d. választatott pápának, ezzel az egyházi szabadság' sértését panaszlá, és a' szenatustól kíváná, hogy rendelkezéseit visszahuzná, az egyházi foglyokat szabadon bocsátaná; ellenkező esetben a' köztársaságot egyházi büntetésekkel fenyegette. A' szenatus azt felelte, hogy ő a' törvényes határokat semmiben át' nem lépte 's azért fenyegetésektől nem félhet, egyházi büntetéstől nem tarthat. Neheztele ezen váratlan feleletért a' pápa 's azért 1606-ban April 16d. egy monitoriumot küldött a' velenceiekhez, mellyben előbbi kívánságát ismétlé, 24 nap leforgása alatt engedelmességet kívánván, különben az egész köztársaságot interdictum alá vetendi. A' szenatus azt gondolta, hogy a' pápa' önkényét állhatatos ellentállással lehet legbizonyosabban megtörni, azért minden püspöknek és szerzetes elöljárónak parancsolta, hogy

az isteni szolgálatot az interdictum ellenére is megtartsák, a' ki pedig ezen rendelkezésnek magát ellene szegezni bátorkodik, a' reszpublicából kitakarodjék. Mindnyájan engedelmessékedtek, a' capucinusokon és jesuitákon kívül, sőt ez utóbbiak némelly helyeken predikálásokkal lázzadó mozgásokra is alkalmatosságot nyújtottak, miért is a' szenatus elhatározá, hogy a' jesuiták a' köztársaságból örökre kitiltassanak; ezen határozás pedig el ne töröltesék, hacsak a' szenatus öt hatod része benne meg nem egyezend.

Vissza tetszett ez Pálnak, ki a' dolgot most tolharcz által akará eldöntetni. Szárpi volt a' köztársaság' lelkes, tudós védelmezője. Ez előszer kéziratban, utób nyomtatott könyvecskékben is igazolta a' szenatus' cselekedetét. Jó ideig folyt két részről a' harc, míg végre IV. Henrik Francia király közbejárására az egyeség következendő feltételek alatt megtörtént: 1) a' pápa interdictumát, a' szenatus pedig ellene tett protestatióját semmisítse-meg; 2) a' szenatus a' két egyházi foglyot adja-át a' francia követnek, ez pedig őket a' pápa' biztosához utasítsa; de ezen engedés által a' szenatus igazai legkevesbé se sértessenek. 3) a' jesuitákon kívül minden szerzetes rend visszaállítassék. — Ezen kellemetlen egyezés után némelly felhevült ábrándozók Szárpi'

életére törekedtek. Ezt némellyek barátjai közül észrevették, 's azért őtet vigyázatra intették. A' következés mutatja, hogy az intés nem vala helytelen: mert 1607-ben az egyezés után mintegy hat hónappal, Szárpit öt gyilkoló megtámadta 's három szurással földre terítette; de a' sebek nem lévén halálosak Szárpi ismét magához tért. Ezen gyilkosság' főszerzője ugyan ki nem tudódott, de azok helytelenül vélekednek, kik magát a' pápát vádolják, mert maga Szárpi vallja, hogy V. Pállal tellyesen megengesztelődött, sőt Pál is Szárpi bölcsességét, igazságszeretetét, őszinteségét megismerte.

Ezen visszázkodás után kezdte azon nagy munkához, melly a' tridenti nagy gyülekezetet foglalja magában, 's mellyről igen különbözőleg ítélnek a' tudósok. Már régóta szorgosan gyűjtögeté az e' tárgyat illető iratokat, utób a' velencei köztársaság' gazdag könyvtárát 's tudós levelezéseit is e' célra fordítá, jól tudván, hogy egyedül ugy lehet a' történetírás becses és oktató, ha a' történt dolgok' nem csak nyilvános hanem titkos és szövényes okai is felfedeztetnek 's tudósan összehasonlitatnak. Mennyire felelt meg ezen feltételnek, a' különböző vélekedések sokasága miatt meghatározni nem akarom; a' munkának figyelmes és előítéletektől mentt lélekkal tett olvasása után kiki helyes ítéletet hozhat. Az eredetileg ola-

szul készült munka Mark. Anton. de Doministól diákra, Rombachtól németre, Courayertól francziára fordítatott. Az bizonyos, hogy a' legtudósabb férfiaktól ez a' munka a' maga nemében classicusnak tartatik. Botlásoktól ugyan nem ment, mellyeket nagy részről Pallavicini Card. *Historia Concilii tridentini* című munkájában megigazítani 's megczáfolni törekedett, noha Szárpival, minden részrehajlás nélkül szólván, sokban nem mérkezhetik. Courayer, kivel többen kezet fognak, mondja: „Az egész munkában szabadság vakmerőség nélkül, religio színmutatás nélkül, bátorság szemtelenség nélkül, szerénység önség nélkül, komolyság durvaság nélkül, tudomány fitogtatás nélkül uralkodik.“ Tudni való, hogy ide is illik azon igen helyes clauszula: *salvo meliori iudicio*.

Némellyektől vádoltatott, mintha a' protestantizmushoz szított volna lelkében, 's csak külsőleg maradt légyen catholicus. De ezen vád alaptalan: mert habár némellyekben a' közönséges gondolkozásmódtól eltávozott, 's különösen a' római szék visszaéléseit szabadabban rostálgotta is, megmutatni azonban nem lehet, hogy valamelly meghatározott hitágozót makacs elszánással támadott volna meg. Azt állítani pedig, hogy képmutató volt, 's azon vallást, mellyet szívében megvetett, külsőleg még is gyakorlotta, kárhozatos vakmerő.

ség, 's Isten' ítéleteibe vétkes avatkozás. Legaláb semmi helyes világi okot felhozni nem lehet, melly őtet a' katholika vallás' követésére indíthatta, vagy kényszeríthette volna. — Talán nem lesz felesleges feddhetetlensége' bizonyítására némelly töredékeket ide ragasztani azon feleletből, mellyet Szárpi az inquiszitoroknak adott:

„Coram vobis ego, frater Paulus venetus, compareo per has litteras, ac humillime et subiectissime deprecor, ut ad examen revocatis iis, quae contra me in congregationibus vestris acta sunt, has meas exceptiones contra illa recipere et admittere non dedignemini. Et enim in congregatione vestra decretum fuit, ne divulgaretur aut legeretur vel retineretur a quoquam libellus italico sermone a me compositus, cui titulus etc. cum nonnullis aliis etc. Deinde vero decreta fuit contra me citatio per edictum in romana curia affigendum sub excommunicationis latae sententiae poena, nec non et perpetuae infamiae ac privationis omnium et singulorum officiorum et dignitatum, ac aliis poenis per canonicas constitutiones et arbitrio vestro imponendis etc. Et quidem amplissimi domini, ego juxta S. Petri praeceptum semper paratus sum cuique poscenti rationem reddere de ea, qua vivo fide et spe; ac fidei indicium publicum in Ecclesia maxime salu-

*ture ac necessarium esse constanter affirmo, ne
 omni vento doctrinae circumferamur, et ne ab
 iis, quibus quaestus est pietas, incauti decipe-
 remur. Verum, sicut huius sacrae et sanctae
 rei usus est apprime salutaris, ita inter omnia
 abusus est pestilens ac perniciosus, dum inno-
 centibus eo praetextu contra omnia diuina et
 humana jura quandoque invidia concitatur, et
 indefensi odiis onerantur et opprimuntur, et sa-
 na doctrina profligatur, qua mundus et respu-
 blicae juxta evangelica et apostolica instituta
 reguntur et constant. *Ego sane nihil magis
 opto et cupio, quam vobis omnem obedientiam et
 subiectionem praestare, et fidei meae rationem
 reddere, neque enim lucem fugio, ut qui doctrinae
 catholicae innixus prout Dominus praecepit
 caesari, quae caesaris sunt, et Deo, quae Dei
 sunt, reddidit* — — — Végre ezeket irja-
 „Quae cum ita se habeant, vos per adventum
 maximi et tremendi iudicis, apud quem perso-
 narum acceptio nulla erit, obtestor, ne in *ver-*
mem ac canem mortuum persecutionem intente-
 tis — — quod si aliter a vobis factum fuerit,
 coram Deo et sancta ecclesia de nullitate ve-
 stri decreti et ulterioris cuiuscunque proces-
 sus dico, et divinae protectioni me commit-
 to, et curam mei in illius maiestatem conii-
 cio; quodsi a vestra communione, prout com-
 minamini, vos facturos, separatus fuero — —*

Deo adiuvante aequo animo ferre paratus sum, certus cum Gelasio, quod apud Deum et eius ecclesiam neminem gravare potest iniqua sententia. Comminatae infamiae perpetuae poena minus concutior, dicam cum sanctissimo viro: sentiant de Augustino quidquid libet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset. — — — Poenas vero privationis officiorum et dignitatum, quas ultra excommunicationem comminamini, nihil moror. Nulla officia, nullas dignitates aut volo, aut etiam oblatas sum recepturus. *In qua vocatione me Deus constituit, divino servitio incumbere decretum est.* Hujusmodi illi, qui eas poenas putant, commoveantur. *Ego maximum puto officium, maximam dignitatem in hoc humili et infimo gradu perpetuo vivere.* Interim vero, cum ad vos venire minime possim, per opera ante acta et peragenda in posterum integram rationem reddidi et reddam, eamque observantiam, obedientiam et fidem, quam ante, praesertim tot annis, quot Romae versatus sum, vobis detuli, integram servabo. — — At vos obnixè deprecor, et per Christi Domini adventum et vestrum officium, et in Dei ecclesia locum obtestor, si quas sententias et propositiones in scriptis meis reprehendendas duxistis, illas excerpti, et suis nominibus notari iubeatis, ut ego vel *iudicio vestro, cui semper maxime deferam*, adhaerens, illas, si mi-

nus clarae fuerint, exponam, vel amplioribus rationibus et argumentis communiam.“

Ezeken kívül kezeségül szolgálnak ártatlanságára 's vallására végső óráji, mellyekben a' szüülésnek alig lehet helye Ezeket pedig példásan 's igaz katholikushoz illő buzgósággal fejezte be. Már 1622b. érezte megoszlása' közeledését, mert gyakori hidegtelelések erejét nagyon fogyasztak. Ekkor szokott tudományos foglalatosságait kevesíté, hogy szent elmélkedések által az örökkévalóságra annál inkább elkészülhessen. Ezek lelkét annyira erősíték, hogy megválása' óráját néha könyekkel is ohajtaná. Gyakran hallották társai ezen szavakat: „Uram! engedd elköltözni a' te szolgádat.“ 1623b. Jan. 6d. noha nagyon elsorvadt, még is a' tanácsba ment, honnét egészen elbágyadva térvén vissza, imigy szólítá barátit: „Eddig én vigasztaltalak titeket, most ti tegyétek velem ezt a' szeretetet.“ Jan. 10d. az Úr' vacsoráját olly élő hittel 's isteni félelemmel fogadá hajlékába, hogy a' jelenlévők' szemekből érzékeny könyek gördülének. Üdvözítők' szenvedését többszer olvastatá maga előtt. Midőn orvosától a' halál' közeledését értené, Isten' akaratjába ajánlván magát, Fulgentzius szerzetes társát imigy szólítá: „Menj, 's ne szemlélj tovább ezen pillantatban; menj, nyugodjál; én Istenemhez megyek, ki engem

alkotott.“ Erre Fulgentius a' szerzeteseket összehívá, kiknek jelenlétökben Jan. 14d. 1623b. életének 71d. keresztény ájtatosságok között végkép elszenderedett.

Apróbb munkáji két folio kötetben Helmstadtban 1750. kiadattak. — Termete középszerű, feje kerekded 's helyesen formált, de az egész testhez képest nagy volt; homloka széles, mellynek közepén ujnyi vastagságu ér látszott; nagy fekete tüzes szemei, hosszukás orra, gyenge szakálya; pirossal vegyes fejér ábrázatja, sovány! gyenge teste. Temetése a' szenatus' rendelésére a' lehetőségig pompás volt. Emlék is emeltetett neki, mellyre Venetio János Antal velencei patricius ezen irást készítette:

Paulus venetus,
 Servitarum Ordinis theologus.
 Ita prudens, integer, sapiens,
 Vt maiorem nec humanorum
 Nec divinorum scientiam,
 Nec integriorem nec sanctiorem
 Vitam desiderares.

Intelligentia per cuncta permeante,
 Sapiencia, adfectibus dominante, praeditus,
 Nulla unquam cupiditate commotus,
 Nulla animi aegritudine turbatus,
 Semper constans, moderatus, perfectus.

Verum innocentiae exemplar.

Deo mira pietate, religione, continentia ad-
dictus.

Reipublicae in sui desiderium concitatae

Justam, fidelem operam locans

(Religiosum hominem, dum patriae servit, haud
a Deo separari existimans)

Summa consilii, rationis vi libera

Integra mente publicam causam defendens

Magnas a libertate veneta insidias sua sapien-
tia repellens,

Maius libertatis praesidium in se, quam in ar-
cibus,

Exercitibus positum venetis ostendens;

Mortales, an magis amandus, mirandus, ve-
nerandus,

Dubios faciens.

De nominis apud probos aeternitate,

De animi apud Deum immortalitate securus,

Morbum negligens, mortem contemnens,

Loquens, docens, orans, contemplanus,

Vivorum actiones exercens

LXXI aetatis anno

Magno bonorum ploratu

Non obiit, abiit e vita, ad vitam evolavit.

X.

J ó t é v ő s é g e k.

(Folytatás.)

Mindent csak úgy gyakorolhatunk valódi-
 célirányosan, minden tévedés nélkül, ha tel-
 lyesen értjük annak mivoltát.

1) Miben áll a' valódi jótévőség? Általán
 sem többen sem kevesebben, mint embertársunk'
 szükségéhez mért segedelemben. Ennél fogva
 annyiféle a' jótévőség, a' hányféle az emberi
 szükség, mellyen jótékonyságunk által segít-
 ni akarunk. — A' szükségek, nemük szerint,
 háromfélékre oszlanak: értelmi, erkölcsi és
 testi szükségekre, az emberi lőny' természeté-
 vel egyezőleg. Értelmünk az ismeretek, er-
 kölcsi tehetségünk a' törvény, testi műszereink
 a' külvilág' színe 's jelenetei körül foglalatos-
 kodnak; 's ez utolsók segédül szolgálnak a'
 két elsőnek. Az igaznak, jónak és szépnek is-
 merete az értelemé; az igaznak, jónak és
 szépnek érzése, becsülése, követése az aka-

raté, mellynek szabad munkálódásától függ erkölcsiségünk; az igaz', jó' és szép' ismeretének, követésének segédszerei a' testi műszerek, szem, fül stb. Ezek által vezéreltetik a' lélek a' világ' alkatának, részeinek, jeleneteinek ismeretükre, mellyektől tehet egyedül 's teszen lépést a' láthatlan fentebbi világba, a' tiszta szellemibe 's erkölcsibe. — Az ismeretek, érzelmek és cselekedetek valódi szükségai nemünknek, mellyekre csak kül-'s beltehetségeink' kifejtésük, irányzatuk 's célirányos munkásságuk által juthat el ember. Ez a' kifejtés, irányzat és munkásság azonban nem egyedül magától függ embertől; nagy befolyásuk van abba idegen külerőknek, legnagyobb segédembereknek, a' szülőknek, nevelőknek, tanítóknak, mindenrendű előljáróknak és társaknak. Valaki e' három szükségnek, akár együtt véve, akár egyenként adja magát kielégítésükre segédül, az a' szükségét szenvedőnek jótévője, 's a' nyújtott segéd valódi jótévőség.

A' segédeszközök, mellyek a' mondott háromrendű szükségnek kielégítésére használhatók, a' következők: oktatás, tanács, igazgatás, példa; ezek közvetlen az értelmi és erkölcsi szükségekre munkálnak; élelem, ruházat, lakás, gyógyszerek, testi szükségüket fedik.

Ha a' három szükség' egymásiránti elrendelésről van kérdés, elég világos, hogy belértekük szerint ítélve, legfőbbek az erkölcsi szükségek, mert az erkölcsiség fődsze embernek, végrendeltetése, egyetlen java. Ezt követik az értelmiek, mellyeknek kielégítésük nélkül, az az ismeretek nélkül, lehetetlen a' valódi jó, mellyet, mielőtt birtokába szabadon jussunk, ismernünk, alapját, kötelező erejét, becsét, méltóságát átlátunk; az ellenkező rossztól tisztán különböztetnünk szükséges, 's ez mind az értelem' foglalatossága, 's az értelem szellemi természetünk tulajdona. Utolsók pedig a' testi szükségek, mint a' mellyek alantibb, állati természetünkből származnak, 's kielégítésük közvetlenül állati természetünk' javát eszközli, bátor közvetleg segíti értelmi 's erkölcsi javunkat is.

De ha a' rendet, mellyet hármasszükségeink kielégítésükben követnünk kell, tekintjük, ismét elég világos, hogy megfordítva rendeltetnek egymás alá: elsők a' testi szükségek, mellyek még kielégítve vagy csak valamennyire is nincsenek, a' fentebbi szükségek kielégítésükről szó sem lehet, testi műszereink lévén természetesen az első erők, mellyek értelmi 's erkölcsi tehetségeink' kifejtésüket munkálják; sőt némelly testi szükségünk'

kielégítésük nélkül földi létünk is veszélyeztetik: szükséges az élelem életünk' fentartására, ruházat, lakás oltalmul a' leveg' viszontagságai ellen; bizonyos kör munkálódásunknak, hogy testi műszereink gyakoroltassanak, ereink fejlődjenek, erősödjenek. Az eféle testi szükségekben sinlódóknak hasztalan fejtegeted az igazságokat, hasztalan ajánlod az erőny' szépségét; az emberi méltóságot hasztalan magasztalod előtte: ő nem hall, nem lát, nem ért, nem mozdul, testi szükségei foglalják el az egész embert; ezeken segíts előbb, 's majd hű tanítványod leend a' felemelt ember. — A' testi szükségeket így követik az értelmiek, nem lehetvén ezeknek bizonyos mennyiségű kielégítésük nélkül az erkölcsieknek kielégítésükre csak egy lépést is tenni.

Ezt a' rendet követi maga az anyatermészet; melly előszer is kisdede testi létele' fentartásáról, erejinek kifejlésükről gondoskodik. Az emberi kisdedben sokáig kifejletlen' szunyadoznak a' fentebbi erők, holott a' testiek tüstént mozgásba tétetnek 's munkálnak a' még önkénytelen embercsében.

2) Van e a' jótévőségre köteleesség? Első tekintetre azt vélhetné valaki, 's többen vélik is, hogy a' jótévőségre átalános, szoros érte-

lemben vett kötelesség nincsen: mert hogy én másokkal sajátomat, akar értelmi, akar erkölcsi vagy testi javaimat megosszam, semmi törvény sem parancsolhatja szorosán, kinekkinék jussa, tellyes igaza lévén sajátjához, mellyet valamint ellopni, ragadni, vagy akarmimódon eltulajdonítani tőlem nincs senkinek jussa, ugy nincs jussa azt kívánni is; következőleg nekem sincs kötelességem azt mással megosztani. — Ezt látszik erősíteni a' következő megjegyzés is: ha volna szoros kötelesség másokkal jót tenni, bizonyosan meg is volna az határozva, mint minden egyéb erkölcsi törvény, személyre, helyre, időre, millyen 's mennyiségre, 's egyéb környülményekre; bizonyos pedig, hogy a' jótévőség így meghatározva nincsen, nem határozthatik meg: mert akar mindenemet, akar mindenemnek nagyobb részét másoknak adni semmi esetben sem tartozom.

Mind ezek a' hideg okoskodások, 's hami még van hozzájuk hasonló, nem elegendők arra, hogy a' jótévőség kötelességét megsemmítsék. Fő alapjai e' kötelességnek im a' következők:

a) A' természeti ösztön. Ez a' meg nem romlott emberben ellentállhatatlan. A' jó ember valamint eltelve fájdalommal látja em-

bertársát, itt a' tudatlanság' ködében, tapogatni, tévelyegni; ott az erkölcstelenség' rút mocsarában fetrengni, vagy a' szükség', nyomorúság' vas vesszeje alatt görbedezve sinlódni: ugy forrón ohajt rajta a' tőle kitelhető módon segítni is. Ez az ösztön szava nemesb természetünknek, mellyet hallgatnunk, tellyesítnünk kell, hanemha természetünkből, emberiségünkből kivetkezni akarunk. Nincs utálatosb a' kemény, mozdulatlan szívü embernél.

b) A' társas élet' fogata. Lehetetlen az embereknek egymás nélkül ellenniük. Azért állottak ők eredetük óta társaságba, hogy életüket' fentartsák, védjék, bátorosítsák, könnyítsék, édesítsék. A' mit egy nem tehet, többen egyesített testi 's erkölcsi erővel könnyen megteszik. Ennél fogva folyvást munkál ember emberre: tanult tanít tudatlant; okos oktat ügyetlent; gazdag táplál szegényt stb. mind ezek szükséges, jótékony tétei a' társas életnek; 's látni, hogy magának a' társas életnek szükséges folyadéka a' jótévőség, azzal a' különbséggel, hogy a' társas élet kivánta jótévőségnek önhaszon az alapja, mert a' társas élet' kötelességei az egésznek fentartása' elvéből származnak, melly egészből foly kinek-kinek jóléte; ellenben a' szoros értelmü jótévőség kizár minden önhasznu tekintetet.

c) Általános, közönséges vallási elv. A' teremtő' hite alapa az egymásiránti jótévőségnek: előszer ugyan azért, mert a' teremtő embert tevé e' föld' mintegy másod gondviselőjévé; mellynél fogva valamint urok, ugy gondos megtartójok 's igazgatójok ő a' föld' egyéb állatinak. Ha földi rendeltetésénél fogva jótévője ember az állati világnak, minél inkább illik ollyannak lennie az ember-állati iránt, mellynek maga is tagja, mellynek tagjai között nem csak a' teremtésben, de a' természetben is alapult legszorosb rokonság létez? Földi létének legnemesb rendeltetését rugná az elmagától, ki minden gondját egyedül magára fordítva azt semmi egyébbre kiterjeszteni nem akarná. Másodszer azért, mert ember Isten' képe, Isten' mássa. Ennél fogva köteles Istent, mint előképét szemei előtt tartani; erkölcsi tökélyeit, legsül jóságát követni, magában mintegy tükrözni; malamint a' jóltalált kép és másolat híven adja előképének minden másait, ugy illik embernek isteni előképe' tökélyeit minél hívebben visszalövellenie. Csak az illyen ember, ember valódilag; méltó, ki Isten' képe'nek, mássának, tartassék. Emberben semmi nem olly isteni, mint a' jótékonyság.

d) Különös keresztény elv. A' mit közönségesen vallási elvből vonánk ki a'

jótévőség' kötelességére, azt legtisztábban, legteljesebben adja a' keresztény religio, melly a' Mószesztől nevezett vallásból eredvén Jézus által lépett a' tökély' főpontjára, 's a' különből közönségesre emelkedett, hogy világ' religioja legyen. Itt folyvást úgy áll ember, mint mindig munkás, mindig jótékony fija az istenségnek, szüntelen szemei előtt tartván a' láthatatlan előképnek megtestesült, tökéletes mássát, egyetlen fiját, Jézust; Jézus Istenben, mi mindnyáján Jézusban. 'S mi volt az Jézusban, a' mi által tökéletes mássa lón mennyei attyának? mi más, igazabb értelemben, mint maga a' megtestesült jóság? Ez vala az örök foglalatossága mindennapi jótéteményeiben; ez egész életének 's halálának czélja az emberiség' boldogításában: értelemlre tanítása, — akaratra ismét tanítása és példája — testi jólétre majd csudálatos, majd természetes jótéteményei által. Olly jótévéleg, mint Jézus, az egy Istenen kívül még senki nem munkált az egész embériségre nézvest. 'S keresztény embernek kell-e több, mi őt a' jótévőség' kötelességéről, mint legszentebbről meggyőzze? Kell-e, kérdem, több mint isteni mesterének, idvezítőjének olly kitünő példája? Kit ez nem vonz ellentálhatatlanul, annak részére nincs mit többé felhoznunk. Ő Jézusnak nem tanítványa, — De tanításának szelleme is itt le-

heg legszelídebb, legdicsebb fényében. A' kö-
 zönséges, mindent, jót rosszat átkaroló, rész-
 re nem hajló s z e r e t e t' parancsolata az, melly
 koronája Krisztus' emberileg isteni religioja-
 nak. A' szeretet, nem szóban, nem is egye-
 dül a' szívben 's ennek indulatiban, hanem
 tétben, munkásságban 's a' jótévőség' cseleke-
 deteiben áll. Otta' nagy parancsolat: S z e r e s s d
 fele bá ar to d a t m i n t t e n n e n m a g a -
 d a t! az uj parancsolat: S z e r e s s é t e k e g y -
 m á s t, m i k é n t é n s z e r e t t e l e k t i t e k e t!
 és a' szerelmes tanítvány János: F i a c s k á -
 i m! s z e r e s s é t e k e g y m á s t! a' k i n e m
 s z e r e t, h a l á l b a n m a r a d. A' jótévőség-
 re pedig mennyi az intés, az ösztönözés! ki
 győzné mind felhordani? de egyet nem sza-
 bad elhallgatnunk, nem soha felednünk. A' jó-
 tévőségről szólván a' kegyes mester, mennyei
 atyánkra függeszti figyelmünket: A' zsidók
 csak zsidók iránt hitték magokat lekötelezet-
 teknek; csak feleik, barátaik, szeretőik iránt
 akarának jók, adakozók lenni. Jézus a' sze-
 retet' és jótévőség' köteleességét mindenre, jó-
 ra rosszra, barátra ellenségre, atyafira ide-
 genre egyenlőleg terjeszté ki. Tudván, hogy
 az önszeretet ez ellen miként börtöndedik,
 melly a' rosszat csak rosszal szereti 's tudja
 fizetni, 's legédesb elégtétele a' bosszuállás: a'

leghathatósb indítványhoz folyamodik, hogy keserű törvényét kellesse: „Legyetek ti tökéletesek, miként tökéletes a' ti mennyei atyátok, a' ki napját felderíti a' jóra és rosszra, és esőztet az igaz gonosz felett.“ Mi lehet hatalmasb vonzani bennünk, mint a' legtökéletesbnek, a' legnagyobbnak példája, mint hasonlítni a' hasonlíthatatlanhoz? 's mi világosb, mint hogy Isten az ő ajándékait, a' természet' javait személy- válogatás nélkül engedi aláhullani, 's csak attól függ, ki miként akarja 's tudja azokat elvenni és használni?

Így a' jótéviség' kötelező ereje nem lehet nem világos bárki előtt is, de a' szeretetnek, 's nem a' szoros igazságnak lévén ez törvénye, bátor Jézus az isteni ítélet' képét adván fel, innen a' boldog örök életet a' jótéviség' cselekedeteiből, onnan a' kárhozatot azoknak elmulasztásukból származtatja; még sem erőszak, jutalomvárás, vagy a' büntetés' félelme az, melly e' törvényt megszenteli (sanctionálja), hanem ama' fentebbi indítványok, mellyeket fen említék. Különb is gyáva erőny az mind, ha erőnynek nevezhetjük, mellyet alantibb indítványok csafarnak ki. „Csak a' víg áldozót szereti Isten.“

Lefolyt 1832-d. Novembertől e' f. Májusig a' következő egyházi jótékonyos példák közzölettek:

Tusnádi Kovács Miklós, Erdélynek püspöke' költségén épült nagyobbára a' Novemb. 1ső napján felszentelt túri szép alkotmányu templom. Ugyan azon egyházi Méltóság a' sz. somlyói Gymnasziumot, mellynek tervét Istenben boldogult Miklósfy József, n. váradi kanonok, indítá meg, egy uj kathedrával bővítette. — Ugyan az a' károlyfejérvári nemes Káptalannál ezer forint tőkepenzt teve le jutalmul azon két nevendék papnak, kik a' német nyelvben jelesebben kimutatandják magokat. Végre, ugyan Fejérvárott egy emeletes házat vett az elaggott 's erőtlenedett egyházi férfiaknak számukra. —

Az 1833-d. uj esztendő't a' fentisztelt Méltóság, Kovács Miklós Úr azzal a' széptettel nyitá meg, hogy a' hideg tisztelkedésnek megváltásául a' kisgyermek-iskolára ugyan ezer, egy siketnéma intézet' felállítására pedig ismét ezer forintot ajándékozna.

Kopácsy József veszprémi püspök Ó Excellentiája a' veszprémi polg. kórháznak ötszáz forintot ajándékozott Febr. 12d.

Eperjesi József tiszánánai plébános Úr, plébániáján egy selyembogár-tenyésztői intézetet alapított, hogy a' helybeli koldusoknak lenne mivel hasznosan foglalatoskodniok. Ez felette czelirányos neme a' jótévőségnek.

Gáspárik Kázmér vácsi Kanonok, és Bekker János vadkerti pléb. Urak, az első ugyan ötszáz, a' másik négyszáz forintot adtak a' B. gyarmati iskolának felállítására.

(Ez mind Ujság - levelek után.)

XI.

Könyvismertetés és kivonatok.

1. **Könyörgések és Énekek**, mellyek a' vasárnapot és ünnepeket estvéli ájtatosságra, a' vasárnapi és ünnepi délelőtti és délutani isteni tiszteletre, a' köznapi reggeli vagy a' tisztulás' helyén szenvedő lelkekért tartani szokott szent áldozatra, és a' bérmlás' szentségének kiszolgáltatására a' pécsi püspöki megyében rendeltettek. Pécssett Knezevich István' be-tűivel 1832.

Már a' könyvnek czíme is eléggé ismer-teti annak foglalatját. Nincs egyéb hátra, mint hogy egyes részeit mutassuk elé.

Az egész könyv teszen 148 lapot. Egyes részei im ezek :

Minden szombatra és Mária' ünnepeire van rendelve a' laurétomi litánia, a' breviariumi hymnusok' és imádságokkal, az esztendőnek

négy részeihez alkalmazva, jó és tiszta magyarsággal.

Ezután következnek a' vasárnapi és ünnepi délelőtti isteni szolgálatnak rendszabásai e' renddel: béharangzás után mondatik a' néppel a' hit, remény, szeretet, a' törödelmesség és önfelajánlás. Ezután énekeltetik a' predikáziót előző *Jőj-cs szent Lélek úristen*; ezután a' predikázió. Predikázió után mondatik imádság a' királyokért, előljárokért és minden nemű emberekért. Ez imádság után énekeltetik: *Oh mennyei szent Atyánk! neked hálákat adunk*; vagy a' 18. zsoltár jól magyarosítva.

A' szent mise-áldozatra e' rendszabások és énekek vannak rendelve:

Midőn az oltári szentség kivétetik, énekeltetik a' néptől: *Szent vagy Jézus szent vagy*; és miután az oltári szentség tönjénnyel megfüstöltetett, az azt kezében tartó pap elkezd az éneket: *Pange lingua* magyarul, 's a' nép végig folytatja. Mise-énekek rendeltetve: *Oh Isten! szent felséged előtt*, vagy: *Im! arcunkra borulunk*.

A' délelőtti isteni szolgálatnak rendje ez: Lelki tanítás előtt énekeltetik: *Uram hiszek*;

tanítás után kitételik a' szentség, 's az énekek azon módon vannak rendelve, miként dél-előtt; ezután kezdődik a' litánia imádságokkal e' renddel: Advent' első vasárnapjától se-xagezimáig, meg Husvét' vasárnapján mondatik litánia az idvezítőről és imádságok (így itt a' diák vecsernék, Isten' hála! megszűntek). Hamvazó szerdát megelőző három napon (ez talán megyei szokás) ismét szentség' napján, úrnappán, az ezt követő vasárnapon, meg templom-szentelés' napján, mondatik az oltári szentségről litánia, kenettel tellyes, gyönyörű eredeti imádságokkal. Bőjt' hat vasárnapra van rendelve Krisztus urunk' kínszenvedéséről a' litánia, imádsággal és gyönyörű elmélkedéssel Jézus' hét szavairól. Husvét-hetfőtől Pünköszt-hetfőig litánia a' szent Lélekről, hozzá tartozó imádságokkal. Szentháromság' vasárnapjától szent Mihály' napját előző vasárnapig litánia a' Szentháromságról, egy pár egyházi, és aztán eredeti szép imádságokkal. Szent Mihály' napját követő vasárnaptól pünköszt utolsó vasárnapig litánia a' minden szentekről egyházi imádságokkal.

Ezek a' litániák szent Mihálytól Husvétig fõnszóval mondatnak; a' többi hónapokban orgona mellett énekeltetnek.

A' münapi isteni szolgálatra van rendelve egy ének: *Jertek koresztény hívek.*

Következnek a' halottas misék alatti énekek és imádságok. Kezdetől a' felajánlásig: *A' végső nap szörnyü léssen.* Felajánlástól csengetésig: *Mindenek' felséges Ura.* Felmutatás után: *Úristen! nagy a' te irgalmasságod.* Az Úr' vétele után végig: *Mit bizik a' világ abban a' mi hiúság.* Következik három valódi, velős és czélirányos eredeti imádság a' meghalt hívekért.

A' bérálás' szentségének felvételére ez a' rendszabás: A' bérálást előző estvén tartatik a' szent lélekről litánia, kiszabott imádságaival. Bérálás' napján, reggeli beharangzás után énekeltek a' predikáziót előző *Jőjél szent Lélek*; ezután predikázió. Ennek végével elmondatik a' bérálandóktól a' hitvallás, reménység, szeretet. Következik a' szent mise, melly alatt énekeltek: *Im! arcunkra borulunk*, communióig; ekkor áldoznak a' bérálandók, melly alatt énekeltek: *Dicsérd Sion megváltódat.* — Vége lévén a' szent misének, feladatik a' bérálás, melly alatt énekeltek: *Uram hiszek* — befejezetül mondatik két tellyes kenetü imádság.

Valóban épületes, idvezséges, követésre méltó rendszabások! — Csak azt lehet e' derék könyvben sajnálni, hogy a' processziokról még szó sem jő elé benne; holott egy esztendőnek lefolyta alatt több törvényes processziók tartatnak; ezekre is kellett volna célirányos énekeket és imádságokat rendelni.

Mi a' könyv' becsét még inkább neveli az, hogy a' benne foglalt litániák, énekek, imádságok nem egyedül az érzelemnek fejlődésére, hanem az ész' és értelem' világosítására is munkálnak. Erre egy két példa legyen a' lauréto-mi litániából: *Isten irgalmazz nekünk — Menny-beli Atya Isten, Máriának előtted könyörgésére, irgalmazz* —. Hol a' szavak magokból érthetők, ott megmarad a' litánia eredetében; de hol a' szónak titkos értelme van, utána jő a' felvilágosítás, p. o. *Hajnali csillag — ki már e' világra születéscskor az igazság' napjának közelítő megjelenését magad után kuztad — könyörögj — stb.*

Említést érdemel, hogy **Confesszorok** helyett **hitvallók**, **Martirok** helyett **vértanúk** jelennek meg.

Lássunk néhány példát a' hozzáadásokból is :

Hogy a' szent írásból épülésünkre és oktatásunkra feljegyzett erkölceidet kövessük.

Hogy naponként többször lángoló buzgósággal Istent imádjuk.

Hogy, valamint Isten' törvényének, úgy az avval egyező törvényes előljáróink' parancsolatjának gyorsan engedelmeskedjünk.

Hogy a' világi hiúságokat ne vadásszuk, földi kincseket gyűjteni ne törekedjünk stb.

Ezen módon vannak minden időre rendelt litániák és imádságok bővítve.

Minden lelki pásztornak ajánlható e' könyv, ki az isteni szolgálatnak, kivált a' délestinek hiánjait érezvén, megorvosolni akarja. A' N. M. Szerzőnek pedig legyen tőlünk köszönet és hála, ki apostoli buzgóságának itt is jeles példáját adva mind saját megyéjének, mind a' keresztény magyar hazának illy jótévő ajánlékot nyújtott.

2. Doctrina Religionis christiano-catholicae, quam in usum academicae Juventutis elucidavit Franciscus Szaniszló, Dioec. Sabar. Presbyt. SS. Theol. Doctor, s. sedis cons. Sa-

bar. Asses. et Synod. Exam. in Reg. Scient. Univ. Pest I. Fac. Theol. membr. coll. Orator sacer, et Doctr. Relig. Prof. P. O.

Pest. 1832. typis Trattner-Karolianis.

Liber primus: Pars generalis, seu demonstratio Religionis christiano-catholicae.

Liber secundus: Pars specialis, seu expositio Religionis christ. cath. de Deo in specie Creatore, praecipue angelorum et hominum, horumque lapsu.

Liber tertius: Pars specialis, seu et de Redemptore, et conditionibus redemptionis nobis applicandae, seu de officiis iustitiae christ.

Liber quartus: — — de Deo sanctificatore — — praecipue de Gratiae? Sacramentis et quatuor Novissimis.

Tellyesedve látjuk, 's örömmel látjuk, a' munkás lelkü szerző Úr által a' jókuak régi ohajtásukat, hogy lenne bár a' fentebb iskolai ifjuság' számára jól alkalmazva készült rendszeres előadása a' religio' tudományának, hogy rendszeresen, elveknél fogva tanulván az minden egyéb tudományos tárgyakat, ne kénytelenítessék ez egyben, a' legfontosabbikban, hiányt szenvedni, 's részint a' gyermek-nevelésből szivott előítéletekből és balvélemények-

ből tisztulva, részint a' vallási egykedvűségtől (indifferentizmustól) 's netán tellyes vallástalanságtól jókor óva, religiojának tiszta, világos, alapos igazságairól okoknál fogva legyen meggyőződve. — Tellyesítette ez ohajtást a' t. szerző úr, mennyire a' környülmények engedték, legjobban. A' religio' tanításának hetenként engedett academiai két (bizony felette kevés!) óra nem engedett bővebb, mindent kimerítő eléterjesztést. Nagy megválasztó ítélet kívántaték azért e' munkának elrendelésében, hogy egy részről semmi el ne maradjon, mi a' dologhoz szükségképen tartozik, más részről a' kiszabott határ át ne hágassék. Szükséges volt egyszersmind a' legpontosabb elrendelés, hogy szoroson kapcsoltassanak 's mintegy összeolvasztassanak egymással a' hason szellemű igazságok 's így a' különben szükséges ismétlések folyvást kikerültessenek. Megválasztandók, 's kiszemelendők voltak végre az argumentumók, hogy csak a' legerősebbek, 's tekintve korunk' szellemét leghatóbbak hozásanak minél rövidebben, még is minél világosabban fel. — És mind ezek nagy részben így találtatnak a' szerző Úrnál. Nem is talál az ismertető, mit az egész munkában czélfeletti-nek tarthatna, hanemha az első könyvben a' 66 §tól — 72dikig, 's itt 's ott a' sz. Atyák szó- 's betű-szerinti idéztetésükben. De az

e' féle tekintetek személyesek lévén, másoknak épen ezek nyerhetik meg javalatukat.

Jól mondja a' Sz. „Omnis solidae persuasionis vel, vanae dubitationis occasio fere ex his duabus quaestionibus enascitur: an nempe fides, quam in Jesu Christo sub ecclesiae magisterio profiteamur, vera fides sit? Dein: quae nam veritates ad hanc fidem singulatim pertineant?“

Korunkhoz szabott szavai a' következők:

„Vos autem comperiat: — — — vel maxime confutari sciorum nostri temporis eam animi iactantiam, qua plebeium redolere putant de rebus diuinis bene, pleneque sentire, atque nomen viri docti hac vna breuissima via se consecuturos sperant, si sancta quaeuis spernant, vel certe non venerentur. In quibus si spiritus elationi par foret eruditio, et animi modestia, nossent vtique: nomen vere sapientis nunquam aliis fuisse tributum, nisi his, qui Dei causam semper etiam suam esse duxerunt, et eandem cogitandi vivendique ratione expresserunt. Eos vero, qui luxuriantis ingenii pictis imaginibus, vel pravis adfectibus abrepti, suam in sugillandis, vel etiam irridendis rebus diuinis gloriam quaesiverunt, vix si-

bi similibus laudationem emereri potuisse; dum interea reliquorum omnium, qui iudicio, vitaeque probitate solebant, partim commiserationem, partim iustum contemptum incurrerint stb.

Kettő itt az ismertetőnek ohajtása: hogy a' könyv egész hazánkban iskolai könyvül vételessék fel, és, hogy a' sz. úr könyvének magyarosításával minél hamarabb ajándékozza meg a' nemzetet, hogy azt minél többen olvassák; úgy is, ha valamit, a' religio' tudományát bizonyosan illő ifjainknak édes anyai nyelvükön tanulni. Annál becsesb fog az előttük lenni, minél kedvesb a' nyelv, mellyen azt magokba veendik.

F ü g g e l é k.

1) *Egyházi Foglalatoságok.*

Az 1832-diki Esztendőnek Május, és Junius hónapjaiban Nagy Méltóságú Kopácsy József Úr, Weszprémi Püspök, Megyéjét törvényesen látogatta: nevezetesen T. N. Szala Vármegyében a' kani'sai Esperestséget egészen; a' kis komáromi Esperestségnek némelly Plébániáit, és a' Csurgói Esperestségben a' Mura-Kereszturi Plébániát.

Megtétetvén előre a' szükséges készülétek Ó Excellentiája Május 21-kén kezdé püspöki vi'sgalatját illy móddal

Korán reggel kis misét mondott, melly alatt communiókor sokan a' bérmálandók közül Ó Excellentiája által áldoztattak meg. Mi-se után egyházi beszédében előterjeszté eljövételének czélját, az Apostolnak szavaival minden igazra, és szentre serkenté a' Híveket, ezután püspöki áldását adá a' népre.

A' bérálás szentségének felvételéhez elkészültek, előre botsajtván a' ker. Hitnek, Reménzségnek, és Szeretetnek indulatit, megújították a' sz. Keresztségben tett fogadásokat, és a' Szent-Lelket buzgó ének által hívák segítségül, mellynek végével kiszolgáltattott a' Bérálás Szentsége. — Öszvesen 12688-an vették fel ezen Püspöki-Látogatás alkalmával a' Bérálás szentségét.

A' templomból kimenvén Ő Excellentiája egyenesen az Anya-helységbeli iskolát szemlélte meg, a' hol a' hozzá tartozandó filialisokból is jelen voltak az iskolásgyermekek, mindenütt egy közülök társainak nevében rövid magyar beszéddel köszönté meg ő Excellentiáját. Minden elől adott tudományos tárgyakból kikérdeztettek ő Excellentiája által a' gyermekek; de leginkább a' Keresztény tudományban tett előmenetelt igyekezett tapasztalni a' kegyelmes Püspök.

Iskolából a' Plébánia házhoz ment ő Excellentiája a' hol Fő Tisztelendő Balassa Gábor, Veszprémi Kanonok Urnak, mint Szalai Fő Esperestnek; az illető N. T. Esperes Urnak; továbbá a' meghívott T. T. Birtokos, és Patronus Uraknak, vagy ezek képviselőjének; ugy nem külömben a' T. N. Szala Vár-

megyei járásbéli Fő-vagy Al-szolga Biró, és segéd eskütt Uraknak, mint törvényes bizonyosságoknak: végre az Anya-és Filialis helységi Jegyzőknek, 's Előljáróknak jelenlétekben, a' Plébániának állapotya, az előbbi püspöki vizgálatok' foglatattyát is megtekintvén, vizgálat alá vétetett, a' mi meghatározott, az illető T. Plébános Urakkal előre magyar nyelven közölt pontok szerént, ugyan magyar nyelven, két példányban, írásban foglaltatott, és a' fent tisztelt törvényes bizonyságok által az alá írás is azonnal megtétetett.

A' buzgó nép mindenütt óhajtvá várta, örömmel, és tisztelettel fogadta Fő Pásztorát, egyik Helységtől a' másikig zöld ágokkal ékesítette az utakat, kiki sietett elnyerni a' püspöki áldást.

Kanisán a' Czéhek Zászlóikkal mentek a' Fő Pásztor elejbe midőn a' Városba, és a' Plébánia templomba bé ment. A' Gymnasiumi ifjúság minden osztályban különös beszéddel, és nyomtatásban ki jött magyar, és deak verseszettekkel tisztelte meg a' kegyelmes Püspököt.

Az idei püspöki látogatásnak Junius 15-kén lön vége. (*Hivat. 4özl.*)

Mult 1832d. Szept. 22d. tevé Horváth János, székes-fejérvári püspök Ó Excellentiája egyházi törvényes látogatását Csepely szigetében, melly alkalommal feladván a' bér-málás szentségét is, hathatós beszédekkel buzdítá a' híveket Jézus' hit- és erkölcs-tudományának gondos megtartására és követésére, megmutatván annak befolyását az embernem boldogítására. Egyszersmind ajánlá a' magyar nyelvet, ennek tanítását és tanulását az iskolákban törvényesen megparancsolván. Hogy erre a' gyermekkekbe kedvet öntene, azokat a' hazai nyelvből kikérdezé, megjutalmazván a' jelesebben feleelőket, egyszersmind annak szeretetére buzdítá mindnyájokat.

Töbnyire megyés püspökeink a' nagy fontosságú 's reménységű országgyűlésen lévén kötelesek jelen lenni, csak ennek tárgyaiban foglalatoskodtak 's folyvást foglalatoskodnak, hol a' f. t. káptalani követekkel együtt, eleven példáját adják szelídséggel elegy apostoli állhatatosságuknak, jelesen a' felforgó, úgy nevezett religionariai, jobban ekklesziasztikai, vagy egyházi tárgyak folytában, mellyeket, szükséges felvilágosításokkal és jegyzetekkel együtt a' jövendő füzetekben tt. olvasóival közlendeni feltett szándéka a' szerkeztetőnek.

2) *K é r e l e m.*

A' magyar egyházi írókat, kereszténységünk' első idejétől egész a' mostanig lévén szándéka egy különös Gyűjteményben kiadni a' szerkeztetőnek, minthogy önismerete nem terjedhet mindenre, 's könnyen téveszthetne magára hagyatva néhányat: ezennel alázatosan és tellyes bizodalommal megkéri egyházunk' n. t. férfiai, méltóztassanak vele közleni mind azokat, a' kiknek munkáikat vagy birják, vagy legaláb közelebből ismerik, megirván röviden munkájiknak foglalatjukat, 's ha lehet becsüket is; úgy a' nyelvet, mellyen, és az esztenődöt a' helyvel együtt, mikor és hol adattak ki. A' közlés magyar, diák, 's német nyelven is örömet elfogadtatik. Halás köszönetét az egész t. közönség előtt fogja bizonyítani

a' szerkeztető.

F o g l a l a t.

	Lap.
I. Eden, az embernem' bölcsője . . .	1
II. Religio	12
III. Egyház	39
IV. Képek	64
V. Sambuga válogatott levelei . . .	76
VI. Egyházi ékesszólás (folytatás)	87
VII. Egyházi ének (folytatás) . . .	97
VIII. Egyházi régiségek és je- lességek:	
1) A' jerusalemi templom . . .	112
2) Az egri fő templom . . .	123
IX. Életírás: Szárpi Pál.	133
X. Jótévőségek (folytatás) . . .	147
XI. Könyvismertetés és kivonatok	159
Függelék	
Kérelem	

Jelentés: A' mostani Füzettel a' Zsoltárokból
5 árkusjár, és így a' jövő Füzettel azok-
nak vége fog kiszolgáltatni.
